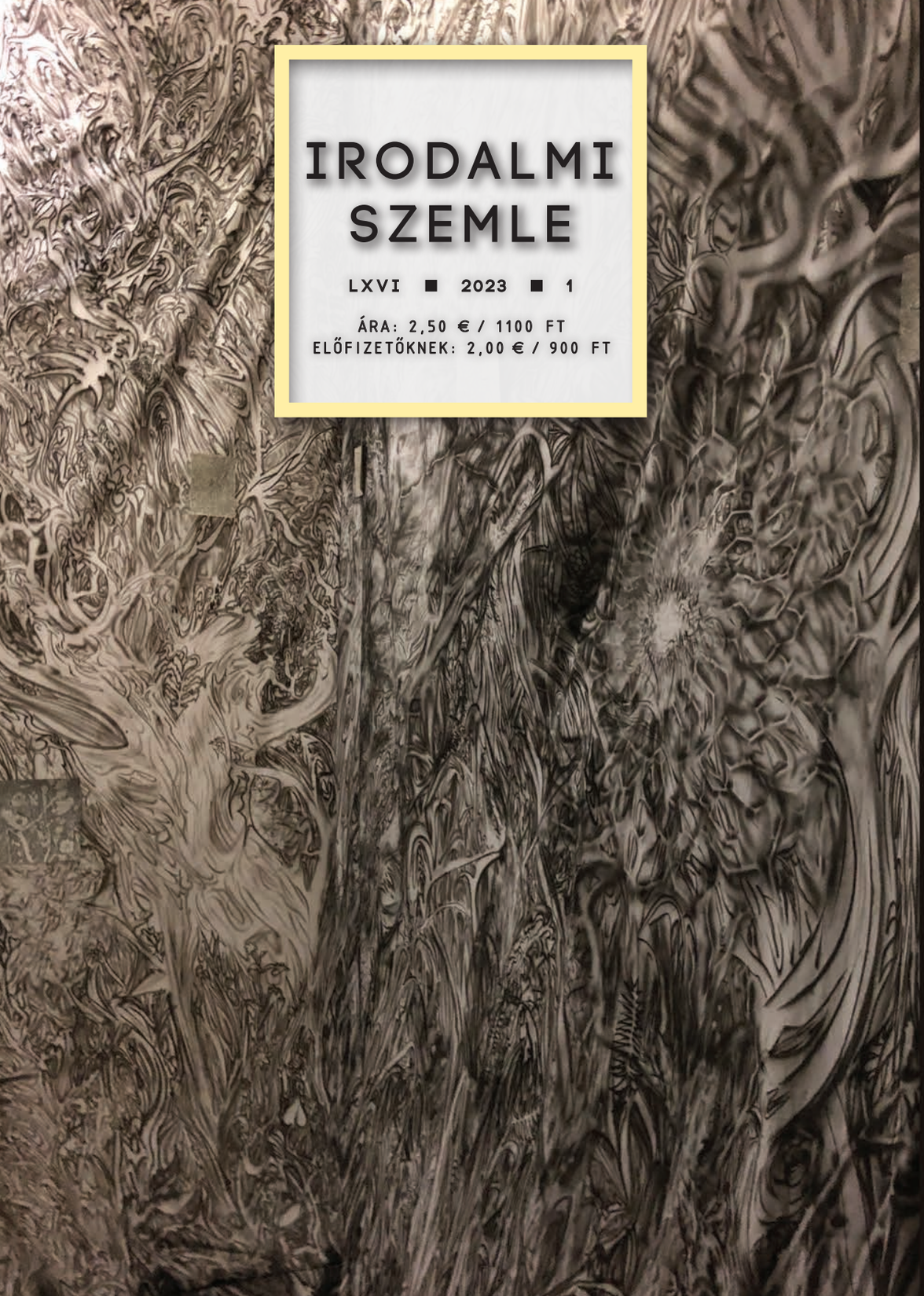

IRODALMI SZEMLE

LXVI ■ 2023 ■ 1

ÁRA: 2,50 € / 1100 FT
ELŐFIZETŐKNEK: 2,00 € / 900 FT

- ALAPÍTÁS ÉVE: 1958
- LXIV. ÉVFOLYAM
- ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: DOBOS LÁSZLÓ
- FŐSZERKESZTŐ: **MIZSER ATTILA** (ATTILA.MIZSER@GMAIL.COM)
- SZERKESZTŐ: **NAGY CSILLA** (CSILLESTER@GMAIL.COM) **NÉMETH ZOLTÁN** (NEMETX@GMAIL.COM)
- LAPTERV ÉS TÖRDELÉS: **GYENES GÁBOR, VÁCLAV KINGA**
- KÉPSZERKESZTŐ: **GYENES GÁBOR**
- KORREKTOR: **SZANISZLÓ TIBOR**
- **FŐMUNKATÁRSAK:** CSANDA GÁBOR, GRENDEL LAJOS, N. TÓTH ANIKÓ, POLGÁR ANIKÓ, TŐZSÉR ÁRPÁD
- **SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:** BALÁZS IMRE JÓZSEF, BÁRCZI ZSÓFIA, DARVASI FERENC, JUHÁSZ TIBOR, NAGY HAJNAL CSILLA, PLONICKY TAMÁS, SZALAY ZOLTÁN
- **SZERKESZTŐSÉG:** MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA
- ISSN 1336-5088
- WEB: WWW.IRODALMISZEMLE.SK
- FACEBOOK.COM/IRODALMISZEMLE
- IRODALMISZEMLE@GMAIL.COM

SZÁMUNKAT MARCO RAPANT ALKOTÁSAIVAL ILLUSZTRÁLTUK.

MARCO RAPANT 1998-ban született Zólyomban. Egy évet tanult a pozsonyi Komenský Egyetem rajztanári szakán, majd felvették a Pozsonyi Képzőművészeti Főiskola grafika tanszékére, jelenleg itt készül megszerezni alapfokú diplomáját. Számos csoportos kiállításon vett részt kiállítói és szervezői minőségben egyaránt. Az említett rendezvényekre jellemző egyfajta underground jelleg, az alulról való szerveződés, az aktív diákság megnyilvánulása. Ilyenek voltak a Modori Árvaház című csoportos kiállítás 2020-ban és 2021-ben, az *OSVIT* házfoglaló kiállítás Pozsonyban 2022-ben vagy a *Lab.iL* a pozsonyi Bohemia bárban 2022-ben. Munkásságára jellemző a rajzhoz, vonalhoz való ragaszkodás, a raszterek, vonalrendszerek repetitív már-már meditatív jellege. Témái a jelenkor emberének a testtel való viszonya, a test tökéletesítésének lehetőségei és a szellemre gyakorolt hatásai. A szépségipar, a plasztikai- és génsebészet okozta változtatásokat hiperbolizálja (a belíveken látható illusztrációs anyag). Ugyanakkor a magánmitológia, a naplószerű belső monológ vizualizálása is foglalkoztatja (a borítón közölt *Macroverse* című grafikai installáció).

A BORÍTÓN: MARCOVERSE, 2022, VEGYES TECHNIKA, TÉRBELI INSTALLÁCIÓ, 3,5x2,8x4,2 m

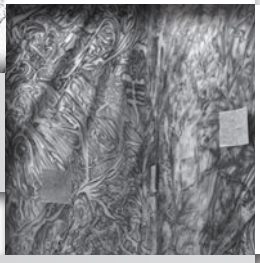
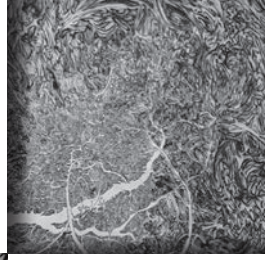

3 GUŽÁK KLAUDIA: PAPÍRBABA; ÉVSZAKOK EMBER; UNIVERZUMOK EMBER; SZOBROK ÁRNYÉKAI (VERSEK)

6 BALOGH ENDRE: ZÁRVÁNY; MILYEN MESSZE ÉRNEK EL? (VERSEK)

16 SIROKAI MÁTYÁS: MÉG ÁLMUKBAN IS; A ZSIGEREKBŐL; PEDIG VOLT ARCUK (VERSEK)

19 KLAUDIA FUGAS: A KORTÁRS TRANSZNEMŰ IRODALOM ÉS FORDÍTÁSÁNAK KÉRDÉSEI (TANULMÁNY)

28 FORGÁCS MIKLÓS: KEZDŐ BESTIÁK (VERSEK)

34 PETNEKI NOÉMI: WEÖRES – KERÉNYI – BIAŁOSZEWSKI. EGY LENGYEL–MAGYAR IRODALMI EGYÜTTMŰKÖDÉS KRÓNIKÁJA (TANULMÁNY)

48 TÉLFFY ÁRMIN: APA SZERELME; A HORIZONT ÍVÉN; ÉLNI A VILÁG PEREMÉN (VERSEK)

51 CSUTAK GABI: OTTHON, LÁTOGATÓBAN (PRÓZA)

53 AYHAN GÖKHAN: PELOPONNÉSZOSZ; ELHERVADT, HÍMVESSZŐ, VÉR; KORTY, DURVA, FÖLD (VERSEK)

56 BOGYÓ NOÉMI: HAGYMAKUPOLA (PRÓZA)

65 TATÁR SÁNDOR: ENNYI TELT[…]; MENTSÉG(?) (VERSEK)

67 VERES ERIKA: MÁRIA MEDITÁL (VERS)

69 MARTZY RÉKA: RÁCHELEK LEÁK; ANYÁM LÓGATTA LÁBÁT; ILYENKOR AVOKÁDÓT KELL ENNI (VERSEK)

75 NYERGES GÁBOR ÁDÁM: AMIKOR A VERS ÉPP KIMENT A DIVATBÓL. ORBÁN OTTÓ „KONZERVATÍV" ÖNPOZICIONÁLÁSA *A KOZMIKUS GAVALLÉR* CÍMŰ KÖTETBEN (TANULMÁNY)

81 LÉTFAI ANNA: ANYA & LÁNYA; APA & LÁNYA; APA BOY PABLÓT HALLGAT (VERSEK)

85 NÉMETH BÉRES CSILLA: VÍZÖZÖN FOLYTON; KÉT PONT KÖZÖTT; TITOK (VERSEK)

91 GUBIS ÉVA: MOST NEM LÁTJA SENKI (PRÓZA)

94 JUHÁSZ TIBOR: BEHÚZÁS MENETTÉRTI (PRÓZA)

96 SZERZŐINK

▌KIADJA A „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET" ▌(EV 153/08), NYILVÁNTARTÁSI SZÁM: 30807719. ▌A LAP MEGJELENÉSÉT A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG KISEBBSÉGI KULTURÁLIS ALAPJA TÁMOGATTA.

KULT MINOR
FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

▌NYOMTA A VALEUR KFT., DUNASZERDAHELY. ▌TERJESZTI A KIADÓ ÉS A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. MEGRENDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉGBEN, ILL. A KÖVETKEZŐ CÍMEN: SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. ▌P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214., ▌E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK ▌MEGJELENIK HAVONTA (ÉVENTE 10 RENDES ÉS EGY ÖSSZEVONT SZÁM). PÉLDÁNYSZÁM: 170. ▌EGYES SZÁM ÁRA: 2,50 €. MAGYARORSZÁGON: 1100,-FT. ELŐFIZETŐKNEK FÉL ÉVRE 12,- € , EGY ÉVRE 23,50,- €, ▌MAGYARORSZÁGON FÉL ÉVRE 5500,- FT, EGY ÉVRE 10.500,- FT. SZLOVÁKIÁN, ILL. MAGYARORSZÁGON KÍVÜLI POSTÁZÁS ESETÉN A POSTAKÖLTSÉGET FELSZÁMÍTJUK.

▌JANUÁR/2023 ▌ VYDÁVA „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET" ▌(EV 153/08). ▌SPOLOK IRODALMI SZEMLE EGYESÜLET ▌ŠÉFREDAKTOR: ATTILA MIZSER ▌REDAKTOR: CSILLA NAGY, ZOLTÁN NÉMETH ▌ GRAFICKÁ ÚPRAVA A OBÁLKA: GABRIEL GYENES, KINGA VÁCLAVOVÁ ▌VÝTVARNÝ REDAKTOR: GABRIEL GYENES ▌JAZYKOVÝ REDAKTOR: TIBOR SZANISZLÓ ▌ADRESA REDAKCIE: MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA. ▌ISSN 1336-5088. ▌WEB: HTTP://WWW.IRODALMISZEMLE.SK ▌ADRESA VYDAVATEĽSTVA: SPOLOK MADÁCH, MIEROVÁ 16, 821 05 BRATISLAVA 2. ▌ IČO VYDAVATEĽSTVA: 30807719. ▌ REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU FONDU NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN ▌TLAČ: VALEUR, S.R.O., DUNAJSKÁ STREDA. ▌ ROZŠIRUJE VYDAVATEĽSTVO A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. OBJEDNÁVKY NA PREDPLATNÉ PRIJÍMA REDAKCIA A KAŽDÁ POŠTA SLOVENSKEJ POŠTY. OBJEDNÁVKY DO ZAHRANIČIA VYBAVUJE SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214.,
▌ E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK. ▌VYCHÁDZA MESAČNE (10 RIADNYCH A 1 SPOJENÉ ČÍSLO ROČNE). ▌NÁKLAD: 170. ▌CENA JEDNÉHO ČÍSLA: 2,50 €. PREDPLATNÉ ZA POLROK: 12,- €, NA ROK: 23,50,- €.

AUTOPORTRÉ, MALACEGYSZARVÚ, AKRIL, TUS, VÁSZON, 1x1 m, 2022

GUŽÁK KLAUDIA

PAPÍRBABA

Kicsivel azután értem haza, hogy elvitték a házunkat.
Egy teherautó után kötötték, úgy húzták el.
Egy darabig bambán néztem utána.

Fél óra sem telt el, és hoztak egy másikat: egy ugyanolyat.
A repedés az ajtó mellett a falon, ugyanott.
A kavicsok egymásra rendezve az ablakban,
a teáscsésze nyoma az asztalon.
Talán csak az a kávéfolt van a kanapé rossz oldalán.

Mostanában amúgy is minden álomszerűnek tűnik.
A hangok tompábbak, a fények túl erősek.
A fájdalom a bokámban,
mintha nem is nekem fájna minden lépés,
csak együttéreznék magammal.

Reggel munkába érve úgy döntök,
nem lifttel megyek az ötödikre.
Kiállok az épület elé, és inkább felrepülök.
Így rontok be, mindenki meglepődésére, az ablakon.
Később sót teszek cukor helyett a kávéba.

Estefelé hazaérve veszem csak észre,
hogy most már talán a másik bokám fáj,
és a történet női elbeszélője helyett most férfi vagyok.

A házra várnom kell megint egy félórát.

Majd repedés, kövek, folt, minden a helyén.
És elémbe jössz,
köszöntesz,
aztán meleg teával kínálsz.
Egy tükrön szolgálod fel.

Szinkronban mesélünk egymásnak az aznapi élményeinkről.
A liftről, a sóról,
hogy délután egy cigányasszony leszólított az utcán,
de ahelyett, hogy két koronát
adtam volna neki,
most hagytam, hogy jósoljon.
Riadalommal a szemében lökte el a kezem,
vagy én az övét.
A lényeg a riadalom
és a visszatükröződése.
Az én, te vagy az ő szemében,
vagy az éppen mellettünk elhaladó busz ablakában.

Így megy ez még pár napig.
Mindig új ház,
de mintha minden alkalommal
valami hiányozna vagy
kisebb lenne.
Vagy mintha csak a jelenlétük lenne ott a dolgoknak,
de a dolog maga nem.

Aztán egy este hiába várok,
nem jön ház.

Csak én lebegek a semmiben.

Hát nekem kell újraépítenem mindent.

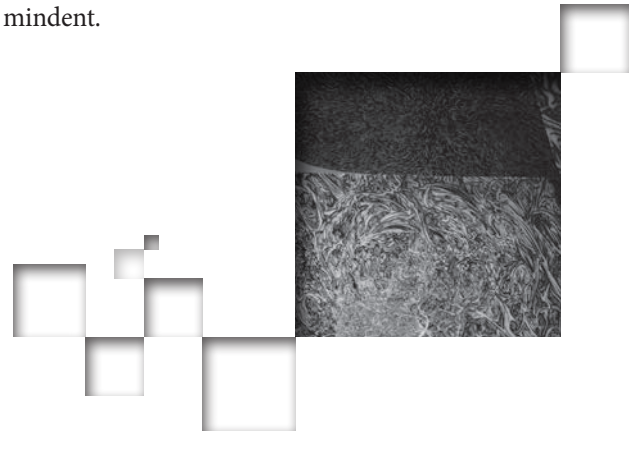

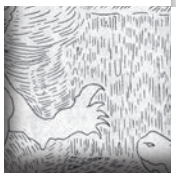

A hajlatokból próbálom
továbbképzelni a képet.
A könyék hajlatából próbálom továbbképzelni az alkart,
de csak a felkar kapcsolódik,
aztán a torzó, majd megint a felkarhoz kapcsolódó felkar.
Így kapcsolódok végtelenül önmagamhoz.
Míg egyszer csak körbe nem érek.

Mint azok a papírbabák, amiket iskolában a szünetekben csináltunk.
Elég volt összehajtogatni a papírt, egy babát nyírni csak körbe,
és a hajlatnál ők is pont így kapcsolódtak,
a végén csak össze kellett ragasztani a két szélső alak kezét.

Ennyi tapasztalatom van a teremtéssel.

Próbállak téged is odaképzelni.
Mindennek a közepére.
Erősen koncentrálok az orrodra,
az egy jó kiindulópont lehet,
onnan próbálom felépíteni az arcod.
Aztán az arcodból a teret.
A szimmetrikus házat,
repedést az ajtó mindkét oldalán,
kávéfoltot a kanapé két szélén,
két kupac kavics az ablakban egymásra rendezve.

És mint a só és a cukor külön edényben,
mi is külön testben.
Egy darabig így jó,
úgy érzem, sikerült megmentenem a világot,
magunkat mindenképp.
És nagyon erősen próbálom nem tudatosítani,
hogy neked régen aszimmetrikus arcod volt.

ÉVSZAKOK EMBER

Amikor utoljára láttalak, még tavasz voltál.
Bőrödön felolvadt a hó,
hajadban rügyeztek a virágok.
Fészket rakott rajtad és benned minden.

Nyáron körbe akartad
hajózni Afrikát egy vitorlással.

Elképzeltem, ahogy ringatózol a tengeren.
A bőröd fekete,
a víz, a szemeid és a tetoválásaid kékek.

És talán,
a nagy semmi közepén,
egy röpke pillanatra,
eszedbe jutok én is.

Most azt mondod, hogy egyszer elviszel engem is.
Majd ha jobban megy a hajózás,
ha biztosabb leszel,
ha jobban tudsz rám vigyázni.

Persze, tudjuk, hogy nem igaz.
Első találkozásunkkor megjósoltam,
hogy fiatalon fogsz meghalni.

Ebben az évben.

És te soha nem bántanál meg azzal,
hogy nem hagyod beteljesülni a jóslatom.

Most ősz vagy és szomorú.
Hullatod a leveleket.
Hullatod a könnyeid.
Roppan a talpad alatt a dió.

Próbállak valamivel felvidítani.
Mesélek egy nőről,
akivel pár napja találkoztam egy turkálóban.
Menyasszonyi ruhát keresett.
Csak fehér csipketerítőket és függönyöket találtunk,
de ő attól is nagyon boldog volt.
Mint kiderült, másnap férjhez ment egy fához.

Mesélek a kedvenc fáimról.
Platánokról és szomorú füzekről,
de többnyire csend van.

Ülünk, nézzük a tájat, hallgatunk.

Hallom, ahogy a tüdődben hörög az őszi szél.
Felém fordulsz,
és én megérzem az arcomon a hideg leheleted.
November vagy.

Mondanám, hogy mennyire sajnálom,
ha tudtam volna előre, ki vagy, hogy ennyire megszeretlek,
nem teszek ilyen meggondolatlan jóslatokat!

De most már mindegy.
Mindjárt itt az év vége.
Úgy búcsúzol el,
hogy majd szilveszterkor találkozunk.
Persze tudjuk, hogy nem igaz.

Úgy ültünk itt,
mintha egy görög dráma lennénk.
A jóslat a történet elején elhangzott,
bármit is teszünk, az a beteljesülésének kedvez.

Végül is
szép ez így,
hogy te is csak egy olyan év voltál,
amikor minden úgy történt, ahogy történnie kellett.

UNIVERZUMOK EMBER

Ha a bőrödhöz szorítom a fülem,
a tested különböző pontjain
különböző, idegen helyek hangjait hallom.

A válladban éppen feltalálják a repülőgépet.
Ebben a világban
a repülőgépeket mindenféle madarak formájára építik,
óriás vadmadarak szállnak az égen.
Ezeket a repülőket soha nem küldik háborúba.

A testedben levő világokban soha nincs háború.

Ha a mellkasodra hajtom a fejem,
a tüdődben levő cseresznyéskertet hallom,
gésák sétálnak keresztül rajta.
Az egyik megáll, és egy pillanatra
valaki olyan szemével csodálkozik rá a kertre,
aki még soha nem járt ott.

A hasad egy tó.
Békák és mindenféle csodálatos lények élnek benne.
Néha kimásznak a partra, és hangosan brekegve
udvarolnak sellőknek és halaknak.

Ha a térdedhez szorítom a fülem,
Pierre és Marie Curie épp a nászútjukon bicikliznek.
Egy dombon száguldanak lefelé.
Nevetnek.
Szerelmesek.
Később bort isznak, sajtot esznek.
Soha nem lesz háború.

A fejedben többnyire egy hajó úszik a háborgó, jeges tengeren.
Ha elszáll a vihar, a hajó legénysége feljön a fedélzetre
és a Nap felé fordítja az arcát.
Ilyenkor a te arcod is kisimul és nyugalom telepszik rá.

Csak remélni tudom,
hogy van a testednek egy olyan rejtett kis zuga,
ahol én lakom.
(Egy olyan valóságban,
ahol elhiszed nekem, hogy mennyire szeretlek.)
Épp retket húzok ki a meleg földből.
A teraszon ülsz, cigizel.
Már mindet előkészítettél az uzsonnához, csak engem vársz.
Hozzád lépek,
és szorosan a homlokodhoz szorítom a fülem,
Hallgatom a bőrt, izmot, ereket, csontot.

SZOBROK ÁRNYÉKAI

a kiállításokon az én feladatom volt a bor
míg ő a szobrok árnyékát nézte
nem a szobrokat csak az árnyékukat
telepakoltam a táskám pogácsával
felkaptam minél több poharat
ő vöröset ivott

*

írni akartam ő meg szobrokat csinálni
meg akartam írni milyen íze van a bornak
de a szőlőnél tovább soha nem jutottam
azt mondta nem baj
megírom majd ha idősebb leszek
néha édes volt mint mikor mondtam hogy én ezt a fiút örökké szeretni fogom
aztán annyira keserű mint rájönni hogy mennyire hosszú idő az az örökké
és hogy olyan sokáig talán senki nem képes szeretni
maga a szerelem vörös és száraz és felkavarja a gyomrod

*

útközben megáztunk míg megérkeztünk a kiállításra
kopott tornacipőben kapucni a fejünkön
fogalmam nem volt mikor és hogyan jutunk majd haza a fővárosból
fogtam a haját amíg hányt
villamosok zúgtak el mellettünk
egész Pozsony zúgott
akartam mondani hogy ez az a pillanat amikor élünk
de ddigra már elaludt egy padon

*

most azt hiszem valami olyasmi van hogy felnőttek lettünk
tavaly tavasszal ültünk hátul a kertben
teremteni akartunk valamit
de csak terveink és borunk volt
hát virágot ültettünk az erkély alá és füvet a cserepekbe
a tavaszi délutánok íze fehér félédes

még mindig nem tudom leírni
meg azt hiszem mostanra már
árnyékai lehetünk régi önmagunknak

lassan megértem azt az árnyék dolgot
és ennek az érzésnek semmilyen íze nincs
annyira értelmetlen
mint levegőt inni a pohárból

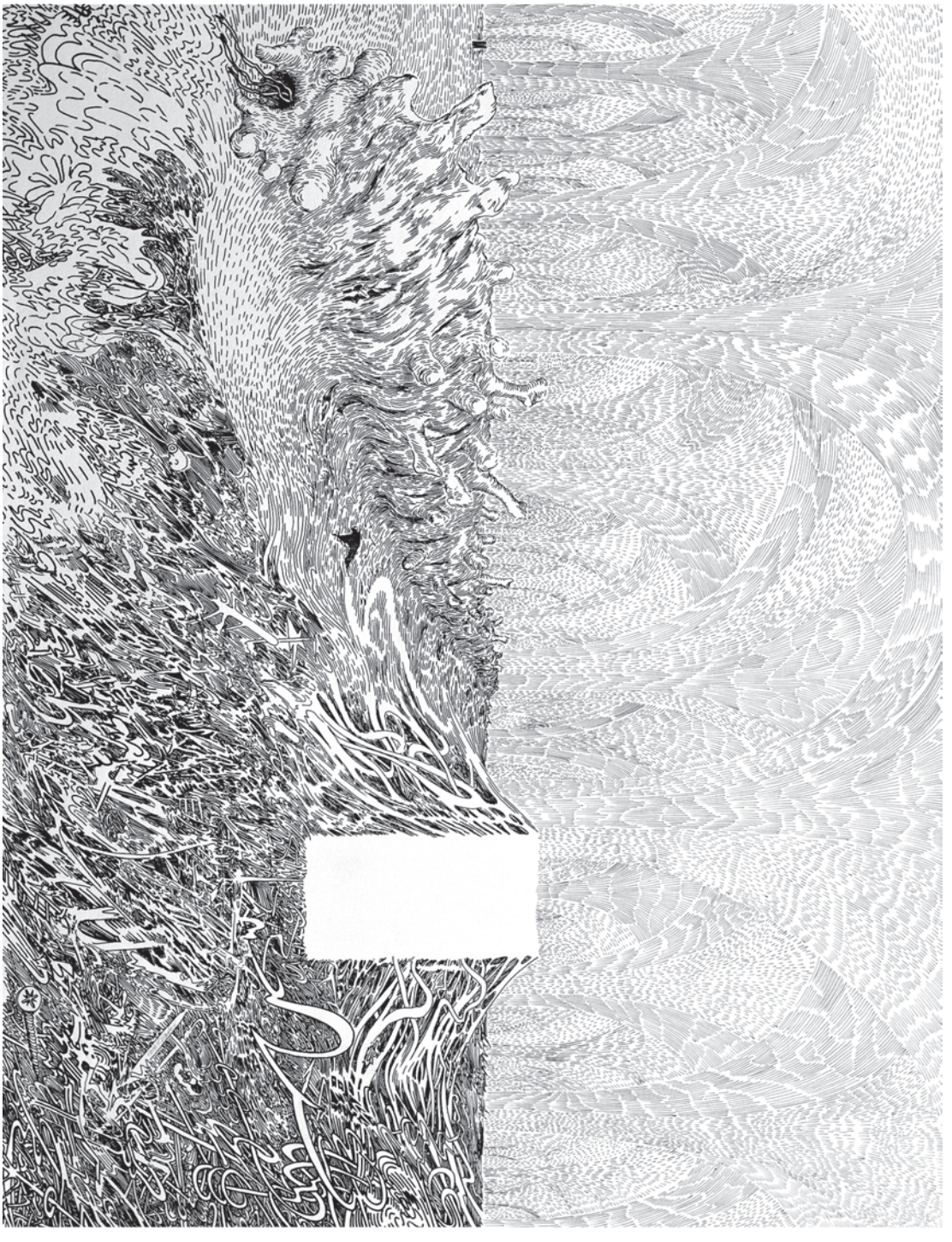

CÍM NÉLKÜL, TUS, PAPÍR, 2021

BALOGH ENDRE

ZÁRVÁNY

Levél nélküli faágak
koccannak egymásnak
a szélben. Az erdő még
szürkésbarna, de már
készülődik a salátaboglárka.
Zárvány, a szívből ki
nem lép, mégis elállja
a levegővétel útját.
Milyen hosszú
az örökkévalóság?

MILYEN MESSZE ÉRNEK EL?

Valóban nem érti félre a másikat, aki nem beszél vele? Türelmetlenségek guanója, a múltbeli bűnök hosszú árnyéka, rávetül a kapcsolatra, maga alá temet. A magány kényszerképzete. Elfáradni a szeretetben. Ha nem támaszkodsz rá, megszűnik a viszonyulás, a harmónia.

SIROKAI MÁTYÁS

MÉG ÁLMUKBAN IS

A gyerekek fénye
még álmukban is
betölti a szobát.

Csak a melegét érezni,
a puha, langyos kövek
lencseillatát. Idegenek

születésüktől fogva,
pedig valami verdes
bennem, hogy elfeledtesse,

nem tudom,
honnan jöttek,
és kik ezek,

de rajtam nőnek,
ahogy én nőttem
az alvókon.

A ZSIGEREKBŐL

Lefegyverez
a ragaszkodásuk,
még a távolból is,
érzem, hogy szükség
van, kötelék, hogy vár

rám, akinek én vagyok az,
akire hasonlítani, akit legyőzni,
akkor is, ha én nem várom,
ha nincs bennem szükség,

csak borzongató öröm,
még a távolból is,
a zsigerekből.

PEDIG VOLT ARCUK

Ezek a földhöz
szorult reggelek,
amikből csak négykézláb
tudok kimászni,

hiába szólok, a fák
közé bújnak a gyerekek,
és csak kéregruhájuk
hátoldalát látom,

pedig volt arcuk,
besütött a nap
az üledékekbe vájt
járatba, amin

ki-be préseljük magunkat,
amíg nyögni kezd a föld
a gyönyörtől,
és a kíntól.

KLAUDIA FUGAS

A KORTÁRS TRANSZNEMŰ IRODALOM ÉS FORDÍTÁSÁNAK KÉRDÉSEI

Amint az közismert, a magyar nyelvben nincs nyelvtani nem, és akár egy egész könyvet meg lehet írni anélkül, hogy a főszereplő nemét felfednénk. Ez a tulajdonsága nagyszerű a nem bináris emberek számára, mert nem kell minden második mondatban hangsúlyozniuk a nemiségüket. Sajnos a fordítók számára ez egy kemény dió, mert nagyon gyakran találkoznak olyan dolgokkal, amelyek egyszerűen lefordíthatatlanok. Dönteniük kell valakinek a neméről, vagy teljesen mellőzniük kell a szerző által használt irodalmi eszközöket.

A lengyel a szláv nyelvek csoportjába tartozik, és flektáló nyelv, azaz a szó töve az eset, mód, idő, szám és nem függvényében módosulhat. Az agglutináló nyelvekkel ellentétben, mint például a magyar, itt gyakran nehéz felismerni egy infinitívuszt vagy egy névutós szót, mert nemcsak a végződések kerülnek hozzá, hanem gyakran a szó töve is módosul. A szláv nyelvek, köztük természetesen a lengyel is, másik jellemzője, hogy van nyelvtani nemük. Ahogyan a német, a francia vagy a spanyol nyelvben, a lengyelben is a falnak, a széknek, a könyvnek, az autónak és a virágnak megvan a maga neme, és a nemtől függően egy adott szót meghatározott módon ragozunk, és meghatározott nyelvtani formákat vesz fel. A lengyel nyelvet azonban az különbözteti meg a felsoroltaktól, hogy még akkor is, amikor magunkról beszélünk, nagyon nehéz elkerülni, hogy ne hangsúlyozzuk a nemünket minden alkalommal. Amikor azt mondom, hogy „én vagyok", nem árulom el a nememet, de amikor azt mondom, hogy „én voltam" vagy „szeretnék menni/ szeretnék enni", akkor nőként már a nőnemű nyelvtani formát kell használnom. Bár az élettelen dolgok esetében három alakot különböztetünk meg: nőnemű, hímnemű és semleges, ez általában nem vonatkozhat emberekre, akikre csak a nőnemű vagy a hímnemű alak használható, kivéve a gyerekeket.

Ezért is a kisebbségi nyelvek kérdése nagyon aktuális téma Lengyelországban. A feministák a foglalkozások női megfelelőiért küzdenek, a nem bináris emberek pedig nemsemleges nyelvet próbálnak létrehozni. Sajnos a lengyel nyelv nem szereti a változásokat, és minden kísérletet azzal az érvvel fogadnak, hogy „rosszul hangzik" és „természetellenes". A nyelvtani nemekkel rendelkező nyelv korlátozza a kifejezés lehetőségét, arra kényszerítve a használóit, hogy állandóan férfi/női fogalmakkal határozzák meg magukat. Ez különösen akkor problematikus, amikor a nyelvhasználó nem tudja, még nem döntötte el, vagy egyáltalán nem áll szándékában férfiként vagy nőként azonosítani magát. És ahogyan például az angolban létezik egyes számú, nemsemleges „they", és napi szinten használják, amikor olyan személyre utalnak, akinek a neme nem ismert (pl. *Can you give this report to the cli-*

ent and make sure ***they*** *sign it?*), a lengyelben nem lehet többes számot használni ebben az esetben, mert általában a hímnemet implikálja (ha csak férfiak vagy férfiak és nők vannak a csoportban), és a nőnemet, ha tudjuk, hogy csak nők vannak a csoportban. De hogy a lengyel nyelv mennyire maszkulinista, az már egy külön vita tárgya.

Még ha irodalmi fordítóként szeretnénk is semlegesek maradni, ez gyakran nem lehetséges, és például kénytelenek vagyunk meghatározni egy-egy irodalmi mű szereplőjének a nemét. Mi ennek az alapja? Hogyan kerülhetjük el, hogy sztereotípiákhoz folyamodjunk?

Az egyik kortárs magyar irodalmi mű, ami ilyen és hasonló kérdéseket vet fel, Kiss Tibor Noé *Inkognitó* című könyve. A regény Tibor életének történetét meséli el, gyermekkorának és felnőtt életének egymásba fonódó eseményein keresztül ismerjük meg őt. Életének egy bizonyos szakaszában Tibor titokban női ruhákat kezd hordani, és rájön, hogy így tudja magát a legjobban kifejezni. Ugyanakkor gyűlöli magát női ruhában, nem érti, mi történik vele, szégyelli, és mégis nő akar lenni, vágyik rá. Az évek során megpróbálja felfedezni identitását, döntést hozni, orvosi tanácsot kér, hogy mi legyen a következő lépés, ki is ő valójában, férfi vagy nő? Nem akar nemi átalakító műtétet végeztetni, és Noémit (Tibor női alakját) sem akarja elrejteni a szekrényben; női ruhában, parókában és teljes sminkben fejezi ki magát a legjobban. Ugyanakkor állandó félelemben és szégyenben él, állandóan, betegesen ellenőrzi a külsejét, állandóan azon gondolkodik, mit fognak róla gondolni mások, hogy egy nőnek öltözött férfit látnak benne. Az orientációja heteroszexuális, a leírt események során több nővel is kapcsolatban áll, és nem titkolja előttük másik személyiségét.

Magyar eredetiben a könyv többrétegű, köszönhetően Tibor és Noémi érzelmeinek, gondolatainak és gazdag belső világának. A test szférája is nagyon fontos, Tibor a szívverésére, a vérnyomására, a fejfájására koncentrál, de a külsejére is folyamatosan figyel. A két nem közötti állandó egyensúlyozás meglehetősen finom, és a főhős(nő) érzéseinek leírásából sejthetjük, hogy az adott pillanatban jól érzi-e magát a testében vagy sem. Nevének és parókájának álcája alatt inkognitóban marad, és a magyar nyelv sajátosságának köszönhetően nem kell folyamatosan döntést hoznia hovatartozásáról, nyelvi szinten hasonlóképpen inkognitóban maradhat.

A lengyel fordításban a lengyel nyelv jellege miatt ez a réteg elveszett. A könyv fordítója, Daniel Warmuz, úgy döntött, hogy női névmásokat és nyelvtani formákat használ, amikor Tibor nőnek érzi magát, és hímnemű formákat, amikor férfinak, vagy pedig rosszul érzi

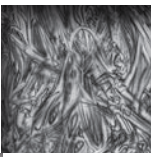

magát nőként. Személy szerint úgy gondolom, hogy ez nem von le a lengyel verzió értékéből, és bár a fordításnak nem igazán sikerül az inkognitó leple alatt az olvasóval való játékot megjelenítenie, sikerült felhívnia a figyelmet a nyelv és a nyelv hermetikus jellegének egy nagyon fontos aspektusára. Arra gondolok, hogy a nyelv hogyan teremti meg a valóságot. Azok számára, akik nem tudják, melyik nemhez tartoznak, vagy akik úgy érzik, hogy nem akarnak 100%-ban egyikhez sem tartozni, a nyelv egyfajta csapdává válik, amelyből nincs kiút. Bár lehetséges nemsemleges nevet választani, a lengyel nyelvben nem lehet semleges nyelvtani formákat használni. A személyes formák azonnal leleplezik a beszélő alanyt. Az önmagunkról való beszéd egyrészt az identitás manifesztumává válik, másrészt pedig annak kinyilvánításává, hogy az egyén melyik (biológiai, kulturális vagy társadalmi) nemmel azonosul. Azonban, mint tudjuk, ezek a kategóriák nem mindig zéróösszegűek, nem redukálhatók két végpontra, sokkal inkább a bonyolult átmeneti mintázatokra érdemes figyelni. Mondok néhány példát a szövegből.

> Aztán felöltöztem anyám kabátját és nadrágját húzva magamra. A lakásban már mindenki aludt, a melléképületben sem égett a villany. Menekülni akartam a szobám börtönéből, abban az alakomban, amit leginkább magaménak éreztem. Éjfél után surrantan ki a kapun, majd átmentem az utca túloldalára. Kikerültem egy befagyott tócsát és a szomszéd díszsövényét. Kerítésrácsok és hóbuckák között lépkedtem.
>
> Dívaként vonultam végig a vörös szőnyegen, körülöttem kameraállványok, vakuk villanása, taps. Mámorító boldogság, százlépésnyi álom. Aztán a százegyedik lépésnél megláttam magamat. Az éjszakai sétát a külvárosban, a ködfoltokat, a pislákoló lámpákat, a lehangoló értelmetlenséget, meghallottam a kutyák vonyítását. A drótkerítéseken keresztül acsarkodtak rám, miközben hazáig rohantam. Könnycseppek a fülemben, a számban.[1]

Ennek a szövegrészletnek a fele lengyelül nőnemben íródott, míg a másik fele, amely a „megláttam magamat" mondattal kezdődik, hímnemben folytatódik. Nekem különösen tetszik ez a megoldás, mert hangsúlyozza a nyelv szerepét az önkifejezésben.

1 Kiss Tibor Noé, *Inkognitó*, Magvető, Budapest, 2018, 67.

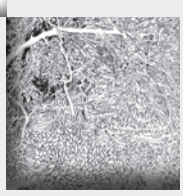

A hős(nő) remekül érzi magát, magabiztos, úgy sétál a vörös szőnyegen, mint egy díva, egészen addig, amíg valami aláássa az önbizalmát, visszahozza a földre, és emlékezteti arra, hogy ő még mindig csak egy srác női ruhákban, amit az anyjától vett el. Tibor, annak ellenére, hogy őszintén szeretne nő lenni, nem kíván nemi korrekciós műtétet végeztetni. Szeretné, ha a nemváltoztatás olyan egyszerű lenne, mintha varázspálcával tudna nemet váltani. A lengyel fordításban a nemekkel, a nyelvvel és a hangulattal való folyamatos játék tökéletesen illeszkedik a könyv hangulatához.

> „Jó estét, uram" állított meg az ellenőr. A smink végigfolyt az arcomon, a paróka műanyag szálai a fejbőrömbe égtek. A retikül pántjai lecsúsztak a vállamról, a táska majdnem a kőkockákra zuhant. Az ellenőrnő ösztönösen kapott utána, de még időben magamhoz szorítottam. Legszívesebben összezsugorodtam volna a retikül sötétjében, bevackolva magam a rúzs, a púder és a parfüm közé, betakarózva a harisnyába, magamra húzva a cipzárt. „Ne haragudjon, hölgyem, ma egész nap csak férfiakkal volt dolgom".[2]

E szakasz előtt Tibor, vagyis Noémi kényelmesen a metróban utazik, és önbizalma csak akkor inog meg, amikor egy anya, amikor meglátja őt, eltakarja gyermeke szemét, és megdöbbentő pillantást küld Noémi felé. Ettől a helyzettől eltekintve a lengyel változatban Noémi női névmásokban és nyelvtani alakokban gondolkodik. Miután azonban megállítja az ellenőr, teljesen elveszíti önbizalmát, izzadni kezd, a parókája égeti a fejét, és úgy érzi, szégyenében el akar süllyedni. És itt a fordító már hímnemű névmásokat használt.

> *„Ha lenne egy varázspálcám, nemet váltanék. Nőként mindig nyugalmat éreztem. Nőként jobban ki tudnám fejezni magam. Evelin beleszív a cigarettába, szépek az ujjai, szép a körme. Lehetnék olyan, mint Evelin. De nincs varázspálcám. Férfi is vagyok, nő is vagyok, most éppen női ruhában. Szánalmas maskarában. Férfi sem vagyok, nő sem vagyok."*

2 Uo. 82–83.

Ebben a rövid részletben háromszor jelenik meg a feltételes mód, ami a lengyel nyelvben az alany nemét jelző nyelvtani végződés használatát igényli. Hasonlóképpen a múlt idő, ami szintén jelen van ebben a részletben. Itt a fordító kissé beavatkozott az eredeti szövegbe, és úgy alakította ki a mondatot, hogy az igék nem személyesek. Ha visszafordítanám magyarra a lengyel szöveget, akkor nagyjából így hangzana: *Ha lenne egy varázspálca, amivel meg lehetne változtatni a nemet.* A második mondat, azaz a „*nőként mindig nyugalmat éreztem*" úgy lett lefordítva, hogy: „*a női alakban levés mindig nyugalmat hozott nekem*". Tehát a múlt időt ügyesen elkerülte. *Nőként jobban ki tudnám fejezni magam* – itt a feltételes mód elkerüléséhez a fordító azt írta, hogy: *nőként könnyebb lenne kifejezni magam.* A következő mondatban viszont – „*lehetnék olyan, mint Evelin*" – már el kellett dönteni a főszereplő nemét, és a fordító a hímnemű nyelvtani ragozást választotta.

Be kell vallanom, hogy nagyon tetszettek a Daniel Warmuz által alkalmazott megoldások, amelyek a lengyel olvasó számára egy további értelmezési területet adtak, és nagyban kiemelték a könyv főszereplőjének érzelmeit, kétségeit, dilemmáit, valamint a saját énjéről és identitásáról való gondolkodását.

A másik könyv, amelyet a fordítás és a szexualitás szempontjából elemeztem, Szécsi Noémi *Finnugor vámpír* című műve. A regény ironikus vámpírtörténetnek nevezhető annak ellenére, hogy maga a vámpírizmus inkább csak a háttere a sztorinak. A történet a XXI. században játszódik, egy fiatal vámpír, Jerne Volta-Ampere életét mutatja be. Jerne 200 éves nagyanyjával lakik egy budapesti bérházban. A könyv két részből áll. Az első a *Vérmese* alcím alatt jelenik meg, a második pedig *Utóélet* alcímmel. Az első részben a főszereplő, a narrátor még ember, egyszóval még él. A másodikban már meghalt, de mégis él, csak vámpíréletet folytat.

A főhős neve Jerne, és a szerző már itt egyfajta játékba kezd az olvasóval – a főhősnek nem létező (ill. régi, elfeledett, nem közismert) neve van. Magából a szövegből sem derül ki, hogy a narrátor nő-e vagy férfi, az egész könyvön át nem kapunk semmilyen információt, ami konkrétan utalhatna a nemére. Sokszor sejthetjük ugyan, de ha belegondolunk, ezek a sejtések csak arra bizonyítékok, hogy mennyire vagyunk befolyá-

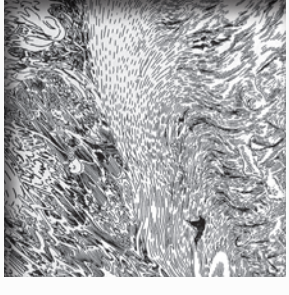

solva a társadalmi nem által, és hogy a megszokott társadalmi szerepek milyen mélyen gyökereznek a gondolkodásunkban és a tudatunkban.

A könyv első, *Vérmese* alcímű felében Jerne igazából fiatal lánynak tűnik, annak ellenére, hogy nem nagyon közlékeny, és nem mond sokat a szexuális preferenciáiról. Amikor megjelenik a régi barátja, Somi, a könyv egy pontján közelednek egymáshoz, de az a rejtély, hogy a viszonyuk homo- vagy hetero- természetű-e, megoldás nélkül marad.

A könyv második felében, az *Utóélet*ben teljesen megváltozik a főhős karaktere, és igazi „férfias" jelenségeket kezd mutatni, úgy viszonyul az O. nevű lányhoz, mint igazi vadász. O.-ról viszont az elejétől tudjuk, hogy eddig csak fiúk érdekelték, tehát a kapcsolatuk zavarba ejtő. Kovács Béla Lóránt az Alföld folyóiratban írt kritikát a könyvről. Ebben megjegyezte, hogy a mű elején szkeptikusan viszonyult ehhez a játékhoz, de az olvasás során gyorsan átváltott érdeklődésre, mivel a cselekmény folytatásával elkezdte értékelni a szerző találékonyságát. Megfigyelte, hogy ha feltételezzük, hogy a főszereplő egy bizonyos, állandó nemhez tartozik, akkor vagy Somi és Jerne, vagy Jerne és O. viszonya homoerotikus. Azonban egyikre sem utal semmi. Ezért gondolhatjuk, hogy Jerne nemtelen vagy kétnemű, és olyanná válik, amilyenné képzeli a másik. És ugyanezt csinálja az olvasó.[3] A könyv során Jerne többször utal szexuális folyékonyságára, illetve határozatlanságára. A nagymamával való beszélgetésekből megtudhatjuk, hogy maga a nagymama kíváncsi, melyik nemhez vonzódik az unokája – nem romantikus értelemben, hanem a vérszívás kapcsán. Gyakran nyomást gyakorol rá, faggatva, hogy mikor fog végre vért szívni, mikor lesz belőle igazi vámpír. Jerne elbizonytalanodik, aggódik, hogy talán soha. Amikor az unoka bejelenti, hogy megtörtént, először ivott vért, a nagymama „csodálatosnak" nevezi, és rögtön meg akarja tudni, hogy ki volt az, férfi, nő vagy kisgyerek, amire Jerne visszakérdez, hogy „nem mindegy?",[4] hiszen neki valóban az.

Maga Jerne is érzi, hogy valami nincs rendben, hogy valami hiányzik. Szabadjára engedi a bizonytalanságát a meséiben. Jó példa az úgynevezett „hiánymese", amely valamilyen hiányt szenvedő kislányról szól. Jernének nincs ötlete arra, hogy mi hiányozhatna a kislánynak, ami a fél falunak megvan, és ennek a hiánya deprimáló hatással

3 Kovács Béla Lóránt, *Véres történetek és legendák*, Alföld, 2003/3, 100–103.
4 Szécsi Noémi, *Finnugor vámpír*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2011.

van rá. Olyan koncepciója is volt, hogy talán a főszereplő nemének a megváltoztatása lenne jó megoldás, mivel akkor számtalan más lehetőség is felmerülne. A kapcsolatok témája megjelenik a hörcsögös mesében is. A hörcsög olyan valakibe szerelmes, akivel nem tud szaporodni, ezért az apja ellenzi a kapcsolatát. Hasonlóképpen Jerne sem képes teljesíteni a nagymamája elvárásait, még mielőtt vámpírrá vált volna, félt, hogy nem fogja továbbvinni a családi vámpírhagyományt.

A nemmel való játék csak azért lehetséges, mert a magyar nyelv természete ad erre lehetőséget. Németh Zoltán szerint a regénynek már a címe is sokatmondó, mivel finnugor a vámpír, tehát olyan nyelvcsaládból származó, amelyben közös elem a nyelvtani nem hiánya.[5]

A *Finnugor vámpír* tökéletes példát ad arra, hogy a gondolkodásunk és az emberi viselkedés értelmezése mennyire sztereotipikus. Automatikusan feltételezzük, hogy ha valaki csendesebben viselkedik és elérhetetlennek tűnik, akkor az biztosan nő, még akkor is, ha semmilyen más nyomot vagy megerősítést nem kapunk. Az olyan tulajdonságokat, mint az erő, az elszántság és a határozottság, automatikusan a férfival azonosítjuk. Arról nem is beszélve, hogy ha valaki egy nőhöz vonzódik, azonnal azt gondoljuk, hogy egy férfi érzéseiről lehet szó, hogy egy férfinarrátor tájékoztat bennünket. Azért is olyan szokatlan és meglepő a narráció, mert az olvasó folyton azon gondolkodik, hogy talán tévedett, amikor a főszereplőt elképzelte, és talán nem is nő, ahogyan azt az elején feltételezte... Lehetséges, hogy a főszereplő (illetve a neme) a könyv közepén megváltozik? Lehet, hogy Jerne mégiscsak férfi volt már a mű elején is, csak nem magabiztos? Nekem személy szerint az az elmélet tetszik a legjobban, hogy Jerne nem azonosul egyik nemmel sem. A karaktere a helyzet függvényében változik, és kiderül, hogy nem kell őt a szokásos kategóriákba besorolni. A mű rávilágít a biológiai nem alapján történő besorolás problémájára, amelyet sokan szükségtelennek és korlátozónak tartanak. Eközben a nemekről alkotott képünk számos olyan kulturális kódtól függ, amelyek nem feltétlenül bizonyítják, hogy az ezekhez a kulturális kódok által kialakított nemekhez tartozunk. Ahogy Kovács Béla Lóránt írta a kritikában: *nem állíthatjuk azt, hogy a Finnugor vámpír női, vagy azt, hogy androgün regény. Csupán akkor tehetnénk ilyen sommás kijelentéseket, hogyha vakok maradnánk azokra a sajátosságokra, amelyeket éppen ezt megelőzően igyekeztem feltárni.*[6]

Összefoglalva, az eredeti könyv nagyon sok nemre és szexualitásra utaló motívumot tartalmaz, előadásomban ezek közül csak néhányat mutattam be. Egyesek nyilvánvalóbbak, mások ügyesen el vannak rejtve a sorok között. A lengyel fordításból, meglepetésemre, mindezek a motívumok teljesen kimaradtak. A fordító, Justyna Goszczyńska nem vette a fá-

5 Németh Zoltán, *A halál jelentésének paródiája*, Forrás, 2004/7–8., 171.
6 Kovács, i. m., 102.

radságot, hogy megőrizze ennek a látszólag egyszerű olvasmánynak a többszintűségét, és már a cím is úgy lett lefordítva, hogy a lengyel olvasó számára a főszereplő egy nő, egy fiatal lány, aki a nagymamájával él. Az a tény, hogy már a cím a női nemet sugallja, kihat a könyv egész recepciójára. Ennek az eljárásnak köszönhetően az olvasó nem fókuszál annyira a sorok közé rejtett kétértelműségekre.

Általánosságban véve a fordítással kapcsolatban nincsenek észrevételeim. Csak azt sajnálom, hogy a döntés, miszerint teljesen kihagyták a szexualitásnak és nemiségnek az eredetiben kidolgozott labilis, többértelmű megjelenítését, csak egy újabb lengyel nyelvű laza olvasmányt eredményezett a vámpírokról, és mint tudjuk, ilyenekből nincs hiány a piacon.

Az irodalmi fordítók nagyon gyakran szembesülnek a nyelvi kifejezésmód nemek közötti különbségeinek problémájával. Ebben az esetben gyakori eljárás, hogy a személyes alakokat passzívummal helyettesítjük, így az „én tettem valamit, ő tett valamit" helyett azt mondjuk, hogy „valami történt". Természetesen ezeket a formákat nem szabad túlzásba vinni, mert ha túlzásba visszük, nem hangzanak természetesen, és megnehezítik a szöveg befogadását. Egy másik példa a gyakori eljárásra az, hogy egyszerűen beavatkoznak a szövegbe és a problémás mondatba, hogy elkerülhető legyen a nemi szó használata. Például a „Bárcsak lenne egy varázspálcám!" átváltozhat „Bárcsak létezne egy varázspálca!" típusú mondattá." Egy másik kérdés természetesen annak eldöntése, hogy az alany milyen nemű lesz. A helyzet nem annyira problematikus, ha a cselekmény vagy az értelmezés szempontjából nincs jelentősége, de ha úgy érezzük, hogy a személy neme számít, akkor egyszerűen felvehetjük a kapcsolatot a fordítóval, amennyiben még él, és ismertethetjük a problémát, és megkérdezhetjük, hogy mi a véleménye. Tapasztalatból tudom, hogy a szerzők általában szívesen dolgoznak együtt a fordítókkal, ezért is javaslom kihasználni ezt a lehetőséget.

Remélem, hogy tanulmányom felhívta a figyelmet a magyar nyelv csodálatos tulajdonságára, a nyelvtani nemek hiányára, mert nem mindig vesszük észre a nyelvünk sajátosságait. Ez a tulajdonsága minden bizonnyal megkönnyíti sok Magyarországon élő nem bináris ember életét, és míg például Lengyelországban vita folyik a semleges nyelvtani formákról, és viták a nem bináris emberek által bevezetett új formák értelméről és helyességéről, addig Magyarországon ez a probléma gyakorlatilag nem létezik. Társadalmunk gyakran nem áll készen a drasztikus változásokra, mert a lengyel nyelv nehezen asszimilálja a változásokat. Egy tucatnyi évbe telik, amíg az emberek megszokják az adott formát, és nem panaszkodnak a „természetellenes hangzás" miatt. A nyelv alakítja a valóságot, és mi, a nyelvhasználók alakítjuk a nyelvet. Emlékezzünk erre.

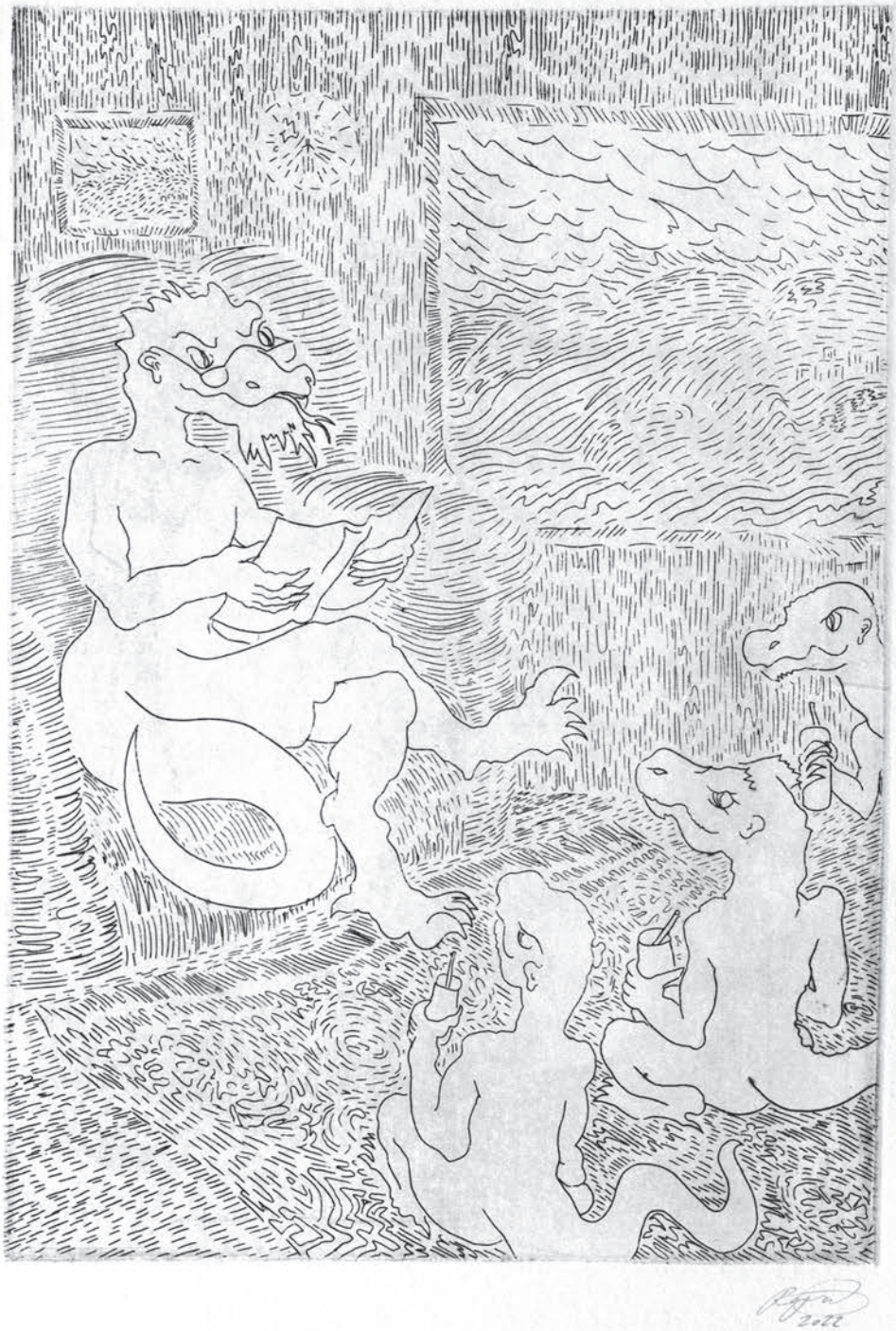

GYÍKPAPA MESÉT OLVAS, RÉZKARC, 35x25 cm, 2022

FORGÁCS MIKLÓS

KEZDŐ BESTIÁK

51.

az időtlen idők óta a játéküzlet
legfelső polcán porosodó
plüss galandféreg
legnagyobb magányában
mindig abban reménykedik,
hogy egy éppen arra járó
és ínyenc gazdaszervezet
egy boldog, valódi galandféreggel
a bélrendszerében
majd lenyeli őt

52.

rühelmetes szikkadt kandeláberek! –
átkozódott a párhuzamos téridőkbe
száműzött kollégák elfeledett fényétől is
káprázó szemű szentjánosbogár –
adjátok vissza a fényem!

53.

méghogy unalmas a matematika –
dünnyögött a túlhordott tarantula,
és akkor még nem tudta,
mi az a Riemann-sejtés

54.

a készpénz olyan, mint a vitorla –
a félig leeresztett roló mögül
egykedvűen nézte a naplementét
egy elkényelmesedett imádkozó sáska –
csak dagad a látszat

55.

a cickány már nem menekült tovább,
kifulladtan lihegte maga elé az ősi mondókát:
sok a fej, sok a tor, sok a potroh
nyúlós csönd a szép unalom
botor hasonlatom úgyis botlog
saját arcom simogatom

56.

ma mit mondott az a fránya éjszaka? –
támadta le a glutén a laktózt
a pincérnő arcán a kétségbeesett életöröm
nem más, mint bánatba burkolt bizalom –
vágta rá gondolkodás nélkül a laktóz –
és nemcsak fránya, de vagány is

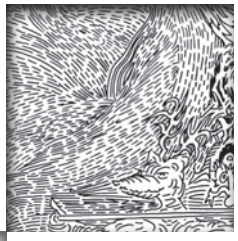

57.

azt hittem megtart ez a mihaszna tavirózsa –
szégyellte el magát a cirkuszrajongó vidra

58.

miért szorítanánk ki a vécésnénit az operairodalomból –
krákogta hurutos hangon a poratka
egy féktelen mezzoszopránhoz illő kihívás –
majd még beledünnyögte a huzatba:
itt aztán tényleg szükség lesz minden árnyalatra

59.

zöld hernyó vagyok egy kéményseprő vállán –
mentegetőzött a leendő kis fagykulcs
ő sem elemzi magát valami hevesen,
letelt a munkaideje, már nincs egyenruhában

60.

ne stigmatizálj! – böffenti a lomha poloska
az engesztelhetetlenül közeledő tenyérnek

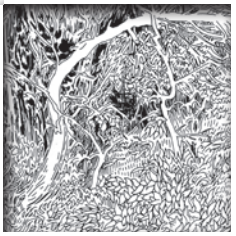

61.

a radiátorok hangja bódító –
magyarázta a jégmadár a lösznek –
bár a fecske szerint a múltkori
csőrferdülésem is csak pszichoszomatikus volt

62.

a boldogtalan csótány tudta,
a metróalagút
egy egész életre szóló zsákutca

63.

együtt utaztak a vonaton
a mocsári rozmár,
a folyami cápa
és a parlagi tigris –
csacsogott önfeledten
a testvéreinél egy picivel fejletlenebb
párnapos pitbull
de ismét megállapította,
hogy a döbbent csöndnek
olyasmi szaga van,
mint az odakozmált anyatejnek

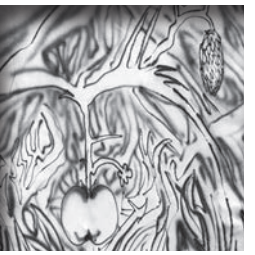

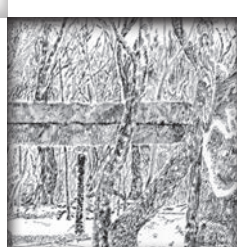

64.

hirtelen nem is tudom –
morfondírozott a pocsolya közepén
megigézve rostokló csüngő hasú vietnami malac –,
hogy a sűrűn hulló diónyi nagyságú jégdarabok
vagy a kopasz nyakú kakas átható tekintete
a félelmetesebb?

65.

rabul ejtetted a fényt! –
sziszegte a gyémántgyűrűnek a guppi,
az akvárium üvegfalát már észre sem vette

66.

nem érzem a kontextust – vallotta be a tanácstalan parazita
ez nem költészet – hősködött a vadonatúj partitúra
verseny – nyugodott meg egy picit a parazita
részletes kivégzés – élvezett el a partitúra,
s már nagyon várta, hogy végre kinyissák

A MODIFIKÁLT SZABADSÁG SZOBRA, RÉZKARC, 35x35 cm, 2022

PETNEKI NOÉMI

WEÖRES – KERÉNYI – BIAŁOSZEWSKI

EGY LENGYEL–MAGYAR IRODALMI EGYÜTTMŰKÖDÉS KRÓNIKÁJA[1]

Kerényi Grácia (1925–1985) műfordító, kultúraközvetítő, író, költő Kerényi Károly vallástörténész és mitológiakutató lánya volt. Tizennyolc évesen egyetemi összeesküvésnek vélt diákcsínyekért és beszélgetéséért feljelentették. A Gestapo svábhegyi börtönébe került, majd Auschwitzba deportálták. Csak apja kapcsolatainak köszönhetően szabadult, aki ekkor már Svájcban élt – mégsem engedték haza, hanem Ravensbrückbe szállították. Fogolytársaitól kezdett lengyelül tanulni. A háború után a budapesti (akkor még) Pázmány Péter Tudományegyetem latin–magyar szakát végezte el; később a varsói egyetemen szerzett doktori címet, ám csak jóval később kaphatott oktatói állást az ELTE BTK lengyel szakán, korábban jórészt a korban ritka független műfordítói tevékenységéből élt. Rengeteg fordítása, számos cikke és több saját verseket, kisprózát és színművet tartalmazó kisebb kötete jelent meg. A lengyel és magyar demokratikus ellenzék egyik fontos összekötője volt. 1984-ben autóbaleset érte, ez okozta fél évvel később bekövetkezett halálát.[2]

A nem lengyel érdekeltségű olvasó Kerényi Grácia nevét a görög drámák – esetleg Theokritosz, a Rámájana vagy Janus Pannonius – fordítójaként ismerheti. Kevésbé ismert tény, hogy Kerényi Károly eredetileg németül írta híres *Görög mitológiá*ját, a magyar változatot szintén a lánya készítette. Polgár Anikó hívta fel nemrég a figyelmet arra, hogy az Euripidész-fordításokat Kerényi Grácia egy tudatosan épített műfordítói pálya részeként vállalta el.[3] Ugyanez lengyel fordításairól is elmondható. Először Maria Dąbrowska monumentális családregénye, az *Éjjelek és nappalok* jelent meg a tolmácsolásában 1958-ban, majd Jarosław Iwaszkiewicz elbeszéléskötete – a két szerző az akkori legjelentősebb élő klasszikusok közé tartozott. Később azok felé a szerzők felé fordult a figyelme, akik épp csak megfértek a „tűrt" kategóriában. Ilyen volt Mrożek, aki nem sokkal azelőtt emigrált, hogy magyar fordításban megjelent volna, Gombrowicz, aki 1939 óta emigrációban élt, és Różewicz, aki még nem szerezte meg későbbi pozícióját az irodalomban. De megemlíthetjük közöttük az 1956-ban Magyarországon ellenzékivé vált Wiktor Woroszylskit vagy az 1968-as események következményeként emigrációba kényszerített Włodzimierz Odojewskit is. Emellett Kerényi Grácia az irodalmi hiánypótlásra is gondosan ügyelt. Szerkesztett, válogatott és részben fordított több Słowacki-kötetet, „leporolta"-átdolgozta Tomcsányi János húszas évekbeli Reymont-fordítását, a két világháború közötti irodalom nagyjait (Witkacyt, Schulzot) is átültette magyarra, és számos versfordítást jegyzett az 1967-es *Lengyel költők antológiájá*ban (prózafordításai alapján pedig még több költő

1 A tanulmány írása idején a szerző a Wacław Felczak Lengyel–Magyar Együttműködés Intézete költségamortizáló ösztöndíjában részesült.

2 Fordulatos életéről külön kötetben – melynek nagyobb része dokumentumokból áll – egyedül Csisztay Gizella emlékezett meg: Csisztay Gizella, *Szerelmem, Varsó. Kerényi Grácia utazásai*, Páros Print, Budapest, 2010.

3 Polgár Anikó, *Euripidés Médeiájának magyar fordításairól*, Studia Litteraria, 2017/1–4, 23–24.

dolgozott, de ez az 1971-es lengyelországi magyar költészeti antológiáról és más kötetekről is elmondható). A lengyel népmesék vagy a non-ficton műfaj könnyed ága sem volt idegen tőle: így Arkady Fiedler riporter-utazó és Janusz Meissner pilóta-író könyveiből is fordított.

Volt azonban egy lengyel alkotó, akinek különösen sok figyelmet és energiát szentelt, és aki ma mégis feledésbe merült Magyarországon. Pedig bő fél évszázada Kerényi Grácia jóvoltából nem kisebb egyéniséggel, mint Weöres Sándorral öntötték művészi formába egymás verseit.

Az idén száz éve született Miron Białoszewskiről (1922–1983), a sokoldalú költőről, íróról, színházújítóról és performerről van szó. Az ízig-vérig varsói költő fiatal civilként élte át a varsói felkelést; számos túlélőhöz hasonlóan csatornán keresztül menekült ki a belvárosból, majd a németek fogolytáborba irányították. Konspiratív színházzal már a német megszállás alatt próbálkozott. Később újságíró volt, majd a legrosszabb sztálini időkben a fiókjának írt. Hivatalosan 1955-ben debütálhatott, és költőként gyors népszerűségre tett szert. Ebben az évben indították el kísérleti színházukat barátjával, Ludwik Heringgel és annak unokahúgával, Ludmiła Murawska festővel. Białoszewski már a megszállás idején együttműködött egy másik színházteremtővel, Lech „Emfazy" Stefańskival. Most az ő lakásában rendezték meg előadásaikat, melyeken együtt mutatták be saját darabjaikat Emfazy műveivel, majd a nagy érdeklődésre tekintettel egy ideig a Hybrydy diákklubban léptek fel. Amikor Białoszewski saját lakást kapott, visszatértek az otthoni formulához, mivel az volt az igazi közegük. Białoszewskinél egyébként bármilyen más összejövetel is könnyen sajátos performansszá alakult át. Triviális, de igaz: az embereket mágnesként vonzotta a korabeli valóságtól teljesen eltérő, színes és egyedi helyszín és társaság. A költő a vendégeit is otthonában fogadta, akik között olyan nevek is akadtak, mint Jean-Paul Sartre és Simone Beauvoir (1959) vagy Allen Ginsberg (1965).

Kerényi Grácia Białoszewskiék színházáról írta varsói doktori értekezését. Amikor megismerkedtek, a színház már nem működött, ezért a színművek kiadott szövegei mellett a legtöbb információt magától a költőtől szerezte. Nem száraz, tudományos elemzést írt (elsősorban a bevezetőjében, később csak elszórtan szerepelnek benne az összehasonlító drámatörténeti utalások Aiszkhülosztól Shakespeare-en és Madáchon át Beckettig és Mrożekig), inkább magát a jelenséget kívánta átmenteni az utókor számára. Dolgozata

könyv formájában is megjelent a neves krakkói Wydawnictwo Literackie kiadónál,[4] és valóban bekerült a köztudatba.[5]

Kerényi Grácia azonban nemcsak leírta Białoszewski és köre performatív megnyilvánulásait, hanem tevékenyen is részt vett a színház egyfajta utódában, a kizárólag barátok között tartott „kis-filmezésben" (filmikowanie).[6] A hangsúly itt is a performanszon volt, amelyet a baráti házaspár kamerával vett fel, a szereplők azonban csak töredékét nézték vissza az elkészült filmeknek.

Kerényi jó érzékkel választotta ki azokat a lengyel költőket, akik alkalmasak voltak egy-egy magyar pályatárs verseinek fordítására.[7] A legigényesebb feladatra, Weöres Sándor „lengyel hangjának" megtalálására Miron Białoszewskit szemelte ki.

Białoszewski bizonyos szempontból nagyon különbözött Weörestől. A mitológiák, a távoli kultúrák nemigen érdekelték. A hétköznapi dolgok, tárgyak költője volt, aki legismertebb verseiben emelkedett hangon, szinte vallásos elragadtatással énekelte meg a szűrőkanalat (*Szare eminencje zachwytu* – Kerényi Grácia fordításában: *Szürke eminenciásokról, elbűvölten*), „a diadalívhez hasonló" kályhát (*Ach, gdyby mi nawet piec zabrali… Moja niewyczerpana oda do radości – „Ó, ha, ó, ha még a kályhát is elvinnék..." Kimeríthetetlen öröm-ódám*). Agnosztikus volt – ezen Kerényi Grácia sok év után is csodálkozott.[8] Másrészt viszont ugyanez a Białoszewski kiváló érzékkel fordította le a *Stabat mater* és *Dies irae* szekvenciákat – a maga módján, vagyis a mondatrészeket nem egymás után fűzve, hanem egymás mellé szórva, a hétköznapi beszédhez közelítve. Az eredmény mégis rendkívül precíz: az eredeti vers nyelvtani megoldásait, alliterációit, belső rímeit stb. mind megtaláljuk a fordításban. A szövegek drámai hatása sem marad el.[9] Kerényi, a latin filológus bizonyára ezeknek a kiváló adaptációknak az ismeretében kérte fel Białoszewskit az *Ómagyar Mária-siralom* közös fordítására.

4 Gracja Kerényi, *Odtańcowywanie poezji czyli dzieje teatru Mirona Białoszewskiego*, Wydawnictwo Literackie, Kraków é. n. (1970).

5 Ld. Miron Białoszewski, *Tajny dziennik*, Znak, Kraków, 2012, 26.

6 http://topo-grafie.uw.edu.pl/miron/ludwika-mieroslawskiego/ada/ (Hozzáférés: 2022. május 22.); Ewa Berberyusz, *Zabrali mi piec = Miron: Wspomnienia o poecie*. Zebrała i opr. Hanna Kirchner, Tenten, Warszawa 1996, 214.: „Az egyik alkalommal összeroppantam. Biztos akkor, amikor Grácia színészi hevében fejen szúrt egy brosstűvel."

7 Ezt Gömöri György is megállapította *Kerényi Grácia „halacskái"* c. visszaemlékezésében; *Egy szigetlakó feljegyzéseiből*, http://www.mek.oszk.hu/02500/02562/02562.htm#24 (Hozzáférés: 2022. május 30.)

8 Ld. Miron Białoszewski, *Tajny dziennik*, 62.

9 Elemzi: Zbigniew Siatkowski, *Kiedy poeta przestaje być formalistą?*, Teksty nr 6 (24), 1975, 109–129; https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Teksty_teoria_literatury_krytyka_interpretacja/Teksty_teoria_literatury_krytyka_interpretacja-r1975-t-n6_(24)/Teksty_teoria_literatury_krytyka_interpretacja-r1975-t-n6_(24)-s109-129/Teksty_teoria_literatury_krytyka_interpretacja-r1975-t-n6_(24)-s109-129.pdf (Hozzáférés: 2022. május 29.)

Miron Białoszewski azonban mindenekelőtt az auditivitás szempontjából tűnt alkalmasnak Weöres fordítására. Megdöbbentő erővel használta ki a nyelv zeneiségét; műveiben a hangzásnak különleges, sőt elsődleges szerep jut. A lengyel költők közül talán ő festett a legjobban a magánhangzókkal, kései, kiadatlan versei között pedig szinte mármár a weöresi *Táncdal*hoz és társaihoz hasonló, kitalált nyelvű, tisztán a hangeffektusokra alapozó darabok is találhatók.[10] A hatvanas években magnót vásárolt, kazettákra olvasta fel egyrészt saját prózáját, másrészt klasszikus költők műveit mondta fel performatív, kántáló módon.[11] Szenvedélyesen gyűjtötte a lemezeket, és műveiben nemcsak a saját maga hallgatta klasszikus zene, hanem a lakótelepi lakásban hallható zajtömeg, a panelház egész auditív élete megjelenik.

Figyelemre méltó Białoszewski *ars poetico-performativá*ja, amely eredetileg a kłodzkói országos költészeti-irodalomkritikai találkozón hangzott el – vagyis szintén egyfajta performansz volt –, és csak ezután jelent meg nyomtatásban. Kerényinek köszönhetően magyarul is olvasható *A Mickiewiczről, ahogy én mondom* címmel.[12] A cím és fordítása kicsit félrevezető, hiszen a szövegben inkább arról van szól, hogyan *mondja el*, *adja elő* Białoszewski a klasszikus költő műveit. A bevezetőben azonban szó esik némi költészettörténetről is. Érdemes összevetnünk elképzelését *A vers születése*vel, még akkor is, ha keletkezésüket több évtized választja el, és egészen más műfajú szövegekről van szó: az egyik hangsúlyozottan szubjektív felszólalás, a másik doktori értekezés (még ha a maga műfaján belül erősen szubjektív is). Białoszewski szövegén meglátszik, hogy valóban nem kutatta a témát; a rímet például középkori eredetűnek tudta be, hiszen nem ismerte a kínai költészetet. Azt is meg kell jegyeznünk, hogy sem Weöres, sem Białoszewski nem vett tudomást arról, hogy a kora újkorban a szabályos irodalmi formák többféle műfajban is erősen kapcsolódtak a zenéhez („nótára" írt versek, madrigálok, énekkel előadott költemények, drámák – így a molière-i vígjátékok – énekes-zenés színrevitele stb.). Általában véve elmondható, hogy mindkét szerző az énekelt zenéből eredezteti a költészetet – amely Białoszewski szerint továbbra is „vágyik" zenés vagy legalábbis „kántáló", emelkedett hangon történő előadásra; az írott szöveg ugyanis csak a vers szürke mása. Érdemes lenne ezt a két sajátos *ars poeticát* más hasonló korabeli vagy korábbi elképzelésekkel, így pl. lengyel részről Bolesław Leśmian ritmuselméletével is összevetni.[13]

10 Az említett versekről részletesebben ld.: Beata Śniecikowska, *Polot nad niskimi (i wyższymi) dźwiękami – wokół „najnowszych" wierszy Mirona Białoszewskiego*, MiroFor, t. I: „Ewr kąplet"? słowo/obraz terytoria, Warszawa, 2020, 152–170.

11 Kiválóan ír erről Marta Bukowiecka, aki Białoszewski írott szövegeinek és hangfelvételeinek kapcsolatát és szerepét vizsgálja *Między tekstem a nagraniem. Formy niesystemowej dźwiękowości w poezji Mirona Białoszewskiego* c. írásában: https://journals.openedition.org/td/1509?lang=pl#bodyftn3 (Hozzáférés: 2022. május 23.)

12 Miron Białoszewski, *A Mickiewiczről, ahogy én mondom*, ford. Kerényi Grácia. Híd, 1970/1, 68–79.

13 Bolesław Leśmian, *Rytm jako światopogląd*; *U źródeł rytmu* = uő, *Szkice literackie*, zebr. i opr. Jacek Trznadel, PIW, Warszawa 2011. Weörestől és Białoszewskitől eltérően filozófiai-metafizikai (főleg nietzscheánus) felhangokkal. Ld. még: Petneki Noémi: *Bolesław Leśmian, avagy a ritmus mint világnézet*. http://versumonline.hu/hatter/boleslaw-lesmian-avagy-a-ritmus-mint-vilagnezet/ (Hozzáférés: 2022. május 31.)

Kerényi először 1969-ben „fogta" Białoszewskit Weöres fordítására (ahogy a költő maga fogalmaz). Ennek az évnek augusztus-szeptemberében lengyelországi utazást is próbált szervezni Weöres Sándor és Károlyi Amy részére.[14] Białoszewski szerint az utazásra ekkor nem került sor.[15] 1977-es budapesti feljegyzéseiben azonban hivatkozik egy talán későbbi varsói találkozásra és Weöres-estre.[16] A Weöresről készült monográfiák nem említik a varsói utazást.

A lengyel Weöres-kötet a magyar *Egybegyűjtött írásokkal* egy évben, 1970-ben jelent meg *Kraj ukryty* (A rejtett ország) címmel a Państwowy Instytut Wydawniczy – Állami Kiadóintézet – kortárs világlíra-sorozatában. A füzetnyi kis kiadvány Kerényi előszavával együtt alig haladta meg a hatvan oldalt; ám a kis terjedelem nem a fordítói korlátokról tesz tanúságot. A PIW sorozatának többi darabja szintén átlagosan ilyen terjedelmű; a legrövidebbek közé tartozik a Kassák-kötetke, a leghosszabbak közé az Illyés-válogatás (természetesen mindkét költő fordításában Kerényi Grácia működött közre).

A könyvecske Weöres addigi munkásságának remek keresztmetszetét adja. A legtöbb kötetből szerepelnek benne jó érzékkel kiválasztott versek; az utolsó évek termése (*Grádicsok éneke*, *Merülő Saturnus*) nagyobb hangsúlyt kapott. A válogatás egyúttal rácáfolt a mítoszra, amely szerint Weöres lefordíthatatlan. A bevezetőben Kerényi is leszögezi, hogy költészetének „egy bizonyos része" elérhetetlen a más nyelvűek számára. A fordítók azonban mindent, a látszólag lehetetlent is megtették annak érdekében, hogy a lengyelül megalkotható legteljesebb Weöres-képet mutassák be az olvasóknak.

A lengyel nyelvben nincsenek hosszú és rövid magánhangzók. A lengyel tulajdonképpen csak utánozza az időmértékes verset azon a sok más mai európai nyelv esetében ismert módon, hogy a hangsúlyos szótag válik hosszú szótaggá. A hangsúly pedig általában az utolsó előtti szótagon van. Ezért például a *Polyrhytmia* darabjai valóban nem adhatók vissza lengyelül, a *Rongyszőnyeg*ből azonban tíz „epigramma" is szerepel a kötetben. Elsősorban azok a darabok kerültek bele, amelyek az ismétlődéseken alapulnak – például a 75. *(Leszállt a tóba*), 120. (*A hangod akkor a legszebb*). A célnyelvnek megfelelő ritmusú, de az eredeti jellegét, szellemét visszaadó lett a híres 33. (*A kőbéka lassan ment*) fordítása. Az időmértékes ritmusban készült darabok közül kettőt sikerült az eredetivel szinte azonos formában visszaadni. Az egyik a 31. (*Szállnak az alkonyi felhők*), amely magyarul daktilikus lejtésű. A fordítók a vers sorait felütéssel indítják, vagyis egy plusz szótagot illesztettek az elejükre, amitől a ritmus iránya megváltozott, egy jambust két anapesztus és egy trocheus követ, ami sokkal jobban megfelel a lengyel nyelv természetes lejtésének. A legérdekesebb

14 Weöres Sándor és Károlyi Amy levele Kerényi Gráciához, 1969. augusztus 20. (PIM, leltári szám: V. 5416/41); Edward Balcerzan levele Kerényi Gráciához, 1969. szept. 15. (PIM, Kerényi Grácia hagyatéka, „Többek" pallium).

15 „Weöres mégsem jött el a feleségével és a verseivel. Mert úgy volt, hogy eljön. Még Grácia is fellélegzett. Lefoglalja a rólam mint színházról írt doktori dolgozata." Miron Białoszewski, *Donosy rzeczywistości* (*Utwory zebrane, t. 4.*), PIW, Warszawa 1989, 152. (A fejezet elején ugyan július végi dátum szerepel, az egyes bejegyzéseket azonban Białoszewski később kiegészítette, a lezárásukat néha jóval később írta meg. Ez az előzőektől sorközzel elválasztott rész is ilyennek tűnik, főleg hogy a következő fejezet már mindenszentekről szól.

16 Miron Białoszewski, *Proza stojąca, proza lecąca*. (*Utwory zebrane, t. 12.*), PIW, Warszawa 2015, 311.

a 32. (*Fa körül tekereg a kicsi kígyó*), ahol minimális változtatással (szintén egy-két betoldással) jött létre egy olyan ritmikus szöveg, amely bravúrosan oldja meg a látszólag lehetetlen feladatot: a sok rövid szótag (zenei kifejezéssel a nyolcadok, „ti-ti"-k) egymás mellé halmozását a lengyelben.

Egészen egyedülálló ritmikai feladatot oldottak meg a fordítók, amikor az egyik Psyché-verset is beemelték gyűjteményükbe. A *Krátky János tsászári gárda kapitán úrnak* alkaioszi strófákból áll. Ez a forma a lengyelben nem lett népszerű, még megfelelő szótagszámú, rímes, nem hangsúlyos-ritmusos változatban sem (bár a szapphói strófa rímes-szótagszámos verziója nagy karriert futott be a régi lengyel irodalomban). Időmértékes változatban pedig egyenesen kivihetetlennek tűnik az alkalmazása, mivel a nagy alkaioszi sorok (vagyis az első két verssor) utolsó előtti rövid szótagja ellenkezik a lengyel nyelv már említett természetes hangsúlyával. Białoszewski úgy oldotta meg a problémát, hogy ezeket a sorokat egyszótagos szavakkal zárta, így az előző szó utolsó szótagja hangsúlytalan, vagyis rövid lett.

Az összehasonlítás során szinte hátborzongató egyezésekre figyelhetünk fel. Szinte minden szó a helyén, sőt: az eredetinek megfelelő vershelyeken van. Az áthajlások teljesen azonosak, a versszakon átvezetők is (amelyek célja, hogy a sebességet érzékeltessék – ez rendkívül elegáns, antik költőkhöz illő megoldás). De azonos a „hőst" magasztaló eposzi jelző (harsona hangú – fanfarogłosy), az alliteráció (fényes futással – błyszczącym biegiem), sőt, még a látszólag lefordíthatatlan becsed-kecsem szójátékból is sikerült kihozni a maximumot (twej mości – na mej krągłości). A „bérczeket" a lengyel *turnia* szó helyettesíti, amely szintén emelkedett, egyúttal pedig a befogadó tudatában szervesen kapcsolódik a Tátra világához. Ilyen messzire egy fordítónak nem kell elmennie, senki sem követel meg tőle ilyen fokú szöveghűséget, ekkora lelkesedést vagy alázatot az eredeti szöveg és szerzője, a célnyelvi befogadók és a saját munkája iránt. Latin himnuszfordításai ismeretében biztosak lehetünk abban, hogy maga Białoszewski volt az, aki ennyire precízen kívánt eljárni. De ehhez Kerényi Gráciának is partnernek kellett lennie, vagyis jóval többet kellett nyújtania puszta prózai fordításnál. Gyakorlatilag hosszú órákon át ott kellett ülnie a lengyel költővel az eredeti szöveg felett, és egyenként egyeztetnie vele a szavakat. Maga Kerényi Grácia ugyan csak hangfelvételekről szólt egy írásában: „magnóval, szalagokkal jártam városról városra (…), hogy elmagyarázzam lengyel kollégáimnak a magyar verselés szabályait, lejátsszam nekik, hogyan hangzik magyarul a vers, amit fordításra kiválasz-

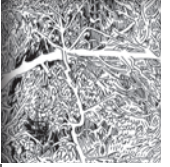

tanak."[17] Bizonyosan volt azonban példa arra is – főleg baráti költő esetében –, hogy közösen fordítsák le a verset. Miron Białoszewski egy levelében például panaszolja, hogy egy Ady-vers fordítása nem megy neki, jobb lesz, ha együtt csinálják meg.[18]

Az egész versfordításban csupán két apró eltérés akad az eredetihez képest. Az egyik topográfiai jellegű. A magyar mű harmadik versszakában „Igló, Eperjes, Bártfa" szerepel, a fordításban „Kassa, Eperjes, szepességi városok." A cserére prozódiai okokból került sor: Bártfa lengyel neve – Bardejów – nem lett volna beilleszthető a sorba, főleg ragozott alakban. A másik a verscím és a címzett neve. Krátky császári gárdakapitányból „méltóságos Krótki lengyel ulánuskapitány úr" lett. Pedig a „Lengyel felől jöjj" fordulat nem okvetlenül implikálja a megszólított származását; jelentheti azt is, hogy egy pl. cseh származású osztrák gárdatiszt a napóleoni háborúk után az osztrákok által visszafoglalt Galíciában teljesített szolgálatot. A fordítói döntés célja lehetett a szöveg „szarmatizálása", vagyis stiláris gesztus, amely még jobban közelíthette a verset megfelelő régi lengyel irodalmi művek felé, mintegy integrálva azt a hazai kultúrába. A névadás iróniájának hangsúlyozása is szóba jöhetett, hiszen a cseh és szlovák krátky, ill. a lengyel krótki szó jelentése: rövid. Praktikus oka is lehetett, a „Kratki" név ugyanis nem hangzott volna igazán jól lengyelül (a szó jelentése: rácsok, négyzethálók, kockaminta).

A fent ismertetett precizitás természetesen a stílusra is kiterjed; a lengyel változat jó érzékkel, épp megfelelő mennyiségben archaizál (régies helyesírást viszont nem alkalmaz).

A *Négy korál* nyitódarabja a weöresi gondolatritmust adja vissza tökéletesen. A második részből a nyelvi korlátok miatt nem vált hasonló remekmű. A lengyel ugyanis nem engedheti meg azt az invenciót, hogy „valami *valamivé emelkedik*", így a fordítók a laposabb „drágakőből láng lesz" változatot voltak kénytelenek alkalmazni.

Tadeusz Sobolewski filmkritikus – Miron Białoszewski körének tagja, aki könyvet is írt a költőről – hívta fel a figyelmet arra, mennyire beleillik Białoszewski saját alkotói világába az öregedő férfitestet leíró *Nocturnum*. (Ez a versfordítás több más Weöres-vers fordításával együtt – bele is került a Białoszewski-összkiadás 12. kötetébe.)[19] Az „öre-

17 Kerényi Grácia, *Mesterségem címere – MF: Mű(veket) fordítani = A műfordítás ma. Tanulmányok*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1981, 544.

18 *A fekete zongoráról* lehetett szó, amelynek a fordítása valóban kiválóan sikerült, és először a centenáriumi Ady-kötetben (Endre Ady, *Złoto i krew*, Kraków, 1977) kapott helyet.

19 Miron Białoszewski, *Polot nad niskimi sferami* (*Utwory zebrane T. 13.*), PIW, Warszawa, 2015.

gedő pasas”-versek az eredeti weöresi életműhöz hasonlóan nagyobb hangsúlyt kapnak a lengyel kötetben, hiszen egy másik hasonló témájú mű, a *Megridegült fekvőhely* is szerepel benne.

Białoszewski saját világát visszhangozza az *Önéletrajz* című szonett, amely az *Átváltozások* darabjaként került bele Weöres *Összegyűjtött írásaiba*. A hiányos mondatok, melyeket itt egy-egy szó alkot, közel állnak a fordító saját nyelvezetéhez. A lengyel költő még jobban kiemelte a hasonlóságot, amikor saját nyelvi leleményeit, neologizmusait alkalmazta („zamkłość ust” – „szájzártság”; érdekes módon felcserélte a „nyitott-zárt” jelzőket). A rokonság tartalmi szinten is jelentkezik: a „Nappal homály; éjjel láng. Kaloda. / Félálom.” és a „Nap az alvást, éj az árkust teríté.” sorok Białoszewski fordított életritmusára, (saját szavával) nappali „heveréseire” és éjszakai aktivitására is tökéletesen ráillenek. De az „Aggály. Közöny.” ellentétpár, a „Dermedt kaland.”, az „Álló öröklét. Pillanatnak élés.” is szerepelhetnének az ő aláírásával. Az utolsó előtti sor, a „Nincs gyermek. Férfi. Nincs nő. Aphrodité.” az ő változatában szó szerint így hangzik: „Férfi. Nincs nő. Vénusz. Nincs gyerek.” Megkockáztathatjuk a feltevést, hogy a sorrendet nemcsak a jambikus ritmus implikálta. Białoszewski queer szemszögéből az első a férfi: önmaga, szerelmei, kalandjai. Mindez kizárja a nőt mint a vágy tárgyát. A vágy maga – Venus (aki azonban Weöresnél – mint akár a *Venus és Tannhäuser*ből megtudhatjuk – jóval több is önmagánál; de ezt az antikvitásig visszanyúló kozmikus Venus-koncepciót Białoszewski is ismerhette). Ezek fényében másodlagos, bár mindezek természetes velejárója, hogy „nincs gyermek”.

A legeredetibbek az *Orbis pictus* részleteinek lengyel változatai, ezek azonban már túllépik a műfordítás korlátait: nem is elsősorban Weöres, inkább Białoszewski hangja érezhető rajtuk. Némileg hasonló a *Canzone* esete, amely formai vázát megőrzi ugyan, a mondatszerkezetet azonban fellazítja, és a lengyel szerző műveire jellemző felkiáltó szókat tartalmaz.

Weöres két emblematikus alkotását, a teljesen szabad formájú *XX. századi freskót* és a ritmikus szabadversként megírt *Merülő Saturnus*t a versaláírások szerint Kerényi Grácia maga fordította lengyelre. Ezek azonban nem sikerültek olyan átütőre, bár érdekes a *Merülő Saturnus*ban alkalmazott fordítási lelemény: míg az eredetiben inkább birkanyáj („birkanép”) szerepel, a fordítás szóhasználata sertéseket sejtet.

A kötet tehát sokféle Weörest mutat be, sokféle technikával. Az egész Weöres-életművet átlátó magyar olvasó azonban több művet és műfajt hiányolhat, így a szimfóniákat (az Aranynak dedikált negyediket és talán az első *Valse triste*-jét kivéve mindegyik lefordítható lett volna), valamint legalább részleteket a hosszúénekekből.

Kerényi Grácia nemcsak Weörest kívánta népszerűsíteni Lengyelországban, hanem Białoszewskit is Magyarországon. Verseit részben teljesen maga fordította magyarra,[20] részben Weöressel együttműködve öntötte költői formába. *A föld fényei* című, 1968-ban megjelent kortárs lengyel versantológiában nem kevesebb, mint huszonhét Białoszewski-verset helyezett el. Az 1969-es *Lengyel költők antológiája* kötetbe Tandori Dezső és Rába György is átültetett egy-egy Białoszewski-verset, nyilván filológiai fordításból. Tandorinak az antológiában megjelent fordításai változó színvonalúak, Białoszewski *Madonnák a körhintán* (*Karuzela z Madonnami*) című híres művét azonban kiválóan szólaltatta meg. Kár, hogy ez a változat nem kerülhetett bele a későbbi Białoszewski-kötetbe. Rába válasza a *Mój testament śpiącego* c. versre (*Alvó énem testamentuma*) merész megoldásokat és az eredetiben nem található szójátékokat, egybecsengéseket tartalmaz. A harmadik költő, aki Białoszewski-verset fordított az antológiába, Weöres Sándor volt. *Faliszőnyeg-balladája* (*Ballada z makaty*) nem tartozik az igazán sikerült fordítások közé, bár az eredeti vers – a nyelvben gyökerező képzettársításai miatt – valóban nagyon nehéz fordítói feladványt jelent.

1970-ben jelent meg Lengyelországban Białoszewski híres prózakötete, a *Pamiętniki z powstania warszawskiego* (Emlékiratok/napló a varsói felkelésről), amely a korábbi hősi hangvételű visszaemlékezésekkel ellentétben a túlélni vágyó civil szemszögéből mutatja be a történteket jellegzetes „mironi" stílusban, vagyis a köznapi nyelvre építő, élőbeszédszerű, mégis költőien tömör és leleményes megoldásokkal. Kerényi Grácia fordításában a kötet *Napraforgók ünnepe. Emlékezés a varsói felkelésre* címmel jelent meg 1973-ban. A magyar cím eleje a könyv szövegében szerepel, ahol az elbeszélőnek eszébe jut, hogy augusztus elseje, a felkelés kitörése „a napraforgók ünnepe." Ez a szókapcsolat állítólag azért került a címbe, hogy a könyvet ne a történelmi-hadtörténeti kiadványok között értékesítsék.[21]

A *Napraforgók ünnepe* sikere után[22] Kerényi hamarjában egy Białoszewski-verseskötet kiadását is megszervezte, amely *Micsoda szerencse* címmel jelent meg 1974-ben az Európa Kiadó Bika-sorozatában, figyelemfelhívó borítóval és formátumban. A 99 versből a kötet tizenhetet tulajdonít Weöres Sándornak. Kerényi Grácia tanúsága szerint azonban az egyik rövid vers alá véletlenül került Weöres neve.[23] Vagyis a kötet tartalmát jórészt Kerényi ültette át magyarra, csupán tizenhat vers költői formáját bízta Weöres Sándorra. De ezek között is vannak olyanok, amelyek tulajdonképpen nem igényelték egy lengyelül nem értő költő beavatkozását, ezért a fordítás szerzősége megkérdőjelezhető. Ilyen például *A sors? Mi? A sors?* (*Los? Co? Los?*) című alkotás, amelyet Kerényi legfeljebb csak megkonzultált Weöressel.

20 Ezekkel a fordításokkal – főleg a *Vak bizalommal* – kapcsolatban Pályi András írása emelhető ki: *Vak bizalom* = uő, *Suszterek és szalmabáb. Lengyel színházak, lengyel írók, lengyel sorsok*, Kalligram, Pozsony, 1998. 322–326. (Eredeti megjelenés: *Miért szép? A világirodalom modern verseiből*, szerk. Rónay György, Vargha Kálmán, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1970.)

21 Csisztay Gizella közlése.

22 „Tizenháromezer példánya pillanatok alatt elfogyott" – írja Kerényi Grácia – PIM, Kerényi Grácia hagyatéka, Miron Białoszewski-pallium, 1976. december 10-i lektori jelentés.

23 Kerényi Grácia, *Mesterségem címere – MF: Mű(veket) fordítani*, i. m., 531.; tud róla még: Gömöri György, *Szerencsés szóhorgászat*, Nagyvilág, 1975/9, 1427.

A kötet nyitódarabja, az *Ódon ének Binnarowáról* (*Stara pieśń na Binnarową*) fordítása viszont egyértelműen weöresi alkotás, mégpedig a legkiválóbbak közül való. Érezhető, hogy a magyar költő képes volt azonosulni a mű témájával és hangulatával. A vers középkori stíluseszközökkel, mintegy a zarándokút konvencióját és optikáját követve[24] írja le a „találkozást" a binarowai fatemplommal, amely ma a világörökség részét képezi. A bevezető rész utalásai (így a kukorica irodalmi-tájnyelvi, Mickiewicz által használt neve) nem kerültek bele a fordításba, de talán joggal: a szokványos *kukorica* és *aranyvirág* szavak – főleg a *napraforgó* társaságában – egyértelműbben „sugározzák" a színeket. A templomba belépés után azonban a magyar változat már jó értelemben hozzáadott értéket tartalmaz: az elragadtatott leírások a fordításban szinte még költőibbekké válnak. A vers két középkori lengyel nyelvemlékre is utal: az *Istenszülőre* (Bogurodzica), amelyet szintén Weöres fordított a *Lengyel költők antológiájába*, valamint a *Krisztus feltámadott* kezdetű középkori húsvéti ének lengyel változatának egyik részletére (*Trzy Maryje poszły)*,[25] amely ma is általánosan ismert az erős katolikus hagyományokkal rendelkező Lengyelországban. A magyar olvasó nem érzékeli, hogy parafrázisokkal van dolga, Weöres gyönyörű, archaizáló költői nyelve azonban bőségesen kárpótolja mindezért. Igazat adhatunk Konrad Sutarskinak, aki már *A föld fényei*, ill. a *Kraj ukryty* kötetek megjelenése idején rámutatott, hogy Białoszewski első verseskötete, az *Obroty rzeczy* (1956), és különösen az ihletett *Ballady rzeszowskie* (Rzeszówi balladák) ciklus, amelybe az *Ódon ének Binnarowáról* is tartozik, aránylag erős kapcsot, rokoni szálat jelent Białoszewski és Weöres munkássága között.[26]

Az ihletett költői-műfordítói együttműködés azonban hamar veszít a hevéből. Az anyanyelvfüggő asszociációk, „szófacsarások" és szóboncolások, amelyek Białoszewski egyik fő kifejezőeszközét alkotják, néha egyenesen megkérdőjelezik egy-egy vers fordításának értelmét, vagy legalábbis célszerűségét. Hiszen vagy elvész belőlük valami tartalom, vagy egészen át kellene őket költeni. A hangfestés néha szintén hiányzik: a *szürkepucérüreg* („*Ó, ha, ó, ha még a kályhát is elvinnék...*") például nem ekvivalens a *szaranagajamá*val. (Úgy, ahogy a weöresi „*árny, láng*"-sor sem fordítható megfelelően minden nyelvre; azt is mondhatnánk, szerencse kell ahhoz, hogy egy nyelvre fordítható legyen. Ha szerencse nincs, esetleg az eredeti értelmén változtathatunk, például: *maradtabarnafal* [a kályha után].) Mindennek ellenére több helyen előfordulnak zseniális

24 Ld. részletesebben: Jerzy Wiśniewski, *Pielgrzymowanie i muzyka: uwagi o wierszu „Stara Pieśń na Binnarową" Mirona Białoszewskiego*, Prace Polonistyczne. Studies in Polish Literature, 58, 2003, 245–153., https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Prace_Polonistyczne_Studies_in_Polish_Literature/Prace_Polonistyczne_Studies_in_Polish_Literature-r2003-t58/Prace_Polonistyczne_Studies_in_Polish_Literature-r2003-t58-s245-253/Prace_Polonistyczne_Studies_in_Polish_Literature-r2003-t58-s245-253.pdf (Hozzáférés: 2022. június 29.).

25 A magyar katolikus népéneki változatban: „Szent asszonyok koporsóhoz (vagy: Mennek a szent nők sírjához) – Visznek kenetet Krisztushoz."

26 Konrad Sutarski, *Wiersze Sándora Weöresa* és uő, *Światła ziemi* = uő, *„Zanim zmierzch zapadnie" (…artykuły, eseje, recenzje, wywiady… i wiersze…). Wybór*, Polskie Stowarzyszenie Kulturalne im. Józefa Bema na Węgrzech, Budapeszt, 1995, 70–75. és 84–87.

műfordítói megoldások – ezekre már Gömöri György is felhívta a figyelmet korabeli recenziójában.[27] Ő mutatott rá azokra a részekre is, melyeket jobban vagy pontosabban lehetett volna fordítani. Összevetés-sorozata még folytatható lenne. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy időközben eltelt csaknem ötven év, és a köznyelv – a Miron-orgánum egyik fő regisztere – azóta jelentősen megváltozott. Már csak ezért is érdemes lenne kortárs hangon megszólaltatni az időközben klasszikussá vált költő némelyik művét.

A fogékony olvasókhoz azonban így is eltalált a versek mély mondanivalója. Nádas Péter kiváló érzékkel utalt rájuk egy írásában, amely valószínűleg a hetvenes években keletkezett, és a *Miron Białoszewski színháza* címet viseli, de sokkal inkább az akkor (Magyarországon) elérhető Białoszewski-életműn és az egész Białoszewski-jelenségen keresztül vizsgálja a traumatikus túlélés mibenlétét és lehetőségeit. „Egyik versében Miron Białoszewski Pliniust olvas. Éppen azt a részt, ahol Plinius leírja Pompeji pusztulását; saját szemével látta! S a leírás olvasása élvezetet okozott, Miron? Az élvezetek útjai meglehetősen kiszámíthatatlanok. A fájdalomnak, a szenvedésnek egy bizonyos formája *az.* (…) Egyik versében Miron Białoszewski azt írja: „*nincs kedvem fölkelni*". (…) csak így tudom elképzelni. Fekszik az ágyon. Lélegzik."[28]

A verseskötet megjelenése után Kerényi Grácia lektori jelentésében a *Donosy rzeczywistości* és a *Szumy, zlepy, ciągi* c. Białoszewski-kötetekből is ajánlott fordításra egy válogatást (a kötetek nehezen magyarítható címei az ő munkafordításában: *A valóság beköpései*, ill. *Pusmogások, hordalékok, folyamatok*).[29] Ez a válogatás soha nem jelent meg, valószínűleg azért, mivel ezek a naplóbejegyzésszerű, sokszor ironikus vagy groteszk szövegek a hétköznapok során történteket vagy hallottakat rögzítik, és nem fűzhetők fel egyetlen fontos történés – így a varsói felkelés – mentén. Szereplőik a szerzőhöz különböző módon kapcsolódó emberek vagy ismeretlenek. „Gráciát" és a „beatniket" (Ginsberget) a magyar olvasó még felismerhette, ám a csak keresztnéven vagy becenéven említett barátok ismeretlen tömegei akár el is riaszthatták volna. Kerényi a lektori jelentésben felismerte ezt a problémát, és érvekkel igyekezett

27 Gömöri György: *Szerencsés szóhorgászat*, i. m. 1425–1427.

28 Nádas Péter, *Miron Białoszewski színháza* = uő, *Nézőtér*, Magvető, Budapest, 1983; Digitális Irodalmi Akadémia, https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/NADAS/nadas00030_kv.html (Hozzáférés: 2022. jún. 29.)

29 Ld. a 20. jegyzet.

kisebbíteni a jelentőségét. Az imént ismertetett technikákat, jellegzetességeket egyébként saját műveiben is előszeretettel alkalmazta, főleg a *Topográfia* című kötetben.[30]

1977 novemberének második felében Miron Białoszewski két hetet töltött Budapesten. Kísérői, tolmácsai Kerényi Grácia és Cservenits Jolán voltak. Feljegyzései lefordítva érdekes kordokumentumot alkothatnának, mivel számos korabeli helyszínt örökítenek meg egy kívülálló szemével – a Szépművészeti Múzeumtól a „Nabukodonozor útján" (Népköztársaság útján) át egészen a Fehérvári úti Skála áruházig. Írásából azt is megtudjuk, hogy Kerényivel a „Weöres-várba" (a Muraközi utcai villába) is ellátogatott. A beszélgetést inkább Károlyi Amy és Kerényi Grácia vezette; Weöres „az asztalnál ült, a fejét sem emelte fel. Csak néha vetett közbe valamit a vékony hangján." Białoszewski részletesen leírja a vacsora és a beszélgetés groteszk elemeit és kellékeit, a csípős szardíniától Weöres fogsorán át a saját, reterátba esett szemüvegéig. A magyar olvasó a részletet Weöres hosszú hanyatlásának szomorú epizódjaként értelmezi. Itt azonban ismét hangsúlyoznunk kell, hogy a hétköznapok groteszk részleteinek megjelenítése Białoszewski feljegyzéseinek, naplóprózájának állandó jellegzetessége; ezzel együtt a furcsa jelenetek szereplőit szinte mindig mély megértéssel, humánummal kezeli. Ez alól Weöres sem kivétel. „Jó költő, jó a képzelőereje és az eszköztára, sokat tud" – állapítja meg még a találkozás előtt. És ezt a véleményét később sem korrigálja.[31]

A két költő útjai ezek után végleg elváltak. Egy Lengyelországban megjelent későbbi kortárs magyar antológia[32] ismét erős Weöres-portrét mutatott fel. Négy Białoszewski-fordítást képezte csak a részét, a többi új munka eredménye volt. Ennek a költői részét Józef Waczków végezte, a remek lengyel Švejk-fordítás szerzője, akinek változatos munkásságában egyébként Camões, Sartre vagy Blok művei is megfértek. Waczków könnyedén helyezkedett bele olyan weöresi szituációkba, amelyek Białoszewski számára kényelmetlenek lehettek volna, így a *Fairy Spring* részleteibe. Különböző Weöres-alakok hangját is megtalálta Tang Ming-huang császárétól a *Slágerénekesnő* daláig. Néhány időközben megjelent Weöres-vers is bekerült az antológiába (*Az élet végén*, *Századvég*). Waczków megoldásai nemegyszer a századforduló szóhasználatát, esztétikáját idézik, tehát míg Białoszewski Weöreshöz képest helyenként túl modern volt, Waczków inkább a visszalépést választotta – bár a rímelés terén néha merészebb megoldásokat is megengedett magának. A versformákat pontosan tartotta, a *Fairy Spring* disztichonos darabjának kivételével, amelyet ritmikus prózaversként fordított.

Weöres 75. születésnapján az Illyés-fordító Artur Międzyrzecki tisztelgett költőtársa előtt, akit személyesen is ismert, mivel Kerényi velük is összehozott egy találkozót; fele-

30 Kerényi Grácia, *Topográfia*, Szerzői magánkiadás, Budapest, é. n. [1975], ld. pl. a Białoszewskit konkrétan is idéző *Történések* vagy a *Dialógusok* c. írásokat.

31 Miron Białoszewski, *Proza stojąca, proza lecąca,* i. m., 306., 309–312.

32 *13 poetów. Antologia współczesnej poezji węgierskiej*, wyb. Szczepan Woronowicz, red. Bohdan Zadura, PIW, Warszawa, 1983. Weöres versei a 116–140. oldalon szerepelnek.

sége, Julia Hartwig később Károlyi Amy verseit ültette át lengyelre. Ez az írása magyarul is megjelent.[33] Międzyrzecki Białoszewski munkáját is méltatta: „Azt hiszem, a lengyel költészet nem adhatott nála jobb fordítót Weöresnek; örvendetes, hogy ez a két nagy szellem találkozhatott (…) egy páratlan vezető égisze alatt léphettem be Weöres világába." Az auditivitás kérdésköre kapcsán ő is megjegyzi: „E szövegek némelyike a beszélő Białoszewskit idézte számomra (…). Időnként – például *A holdkóros biciklistá*t olvasva – az volt a benyomásom, hogy *szavalásra szánt* verset látok. A fordítás műve lett volna ez? Tévedtem volna?" Néhol ő is érezte, hogy „a fordítás befullad" (*Fogy a zavaros ital, L'Amour pneumatique* – ez utóbbi csak Kerényi nevével szerepel a gyűjteményben). „Nagyszerűen érvényesülnek viszont a drámai víziók, a modern elégiák, a tágas eposzi freskók" – teszi hozzá *A Bab el Mandeb-en*, *A rejtett ország*, a *Grádicsok éneke* részletei kapcsán. Végül a *Nocturnum* említésekor ő is a szerencsés társszerzőség kérdését hangsúlyozza.

Ami Białoszewskit illeti: az ő következő izgalmas énregénye (kórháznaplója, betegségkrónikája), a *Zawał* (*Infarktus*) 1977-ben jelent meg Lengyelországban. Magyarországon 1980-ban adták ki, természetesen Kerényi Grácia fordításában. A szerző újabb verseit ekkor már szintén Kerényi ültette át egyedül magyarra. Az egyik, amely az *Állványozott álom-ballada* címet viselte, róla – Gráciáról – szólt. Ezt a művet jó érzékkel egy másik, álmon alapuló Białoszewski-vers fordításával együtt publikálta.[34] Białoszewski 1983-ban bekövetkezett halálára megrendítő, személyes nekrológot írt.[35] Felidézte, hogy a költő első szívrohama után is megbeszélték, mikor és melyik varsói megállóban fognak találkozni 2000-ben; a második infarktus után pedig a lengyel költő levélben emlékeztette erre.[36] Kerényi Grácia ekkor még nem sejthette, hogy bő egy évvel később az ő pályája is derékba törik majd.

Reméljük, talán a mi téridőnkön kívül sikerült ismét találkozniuk.[37]

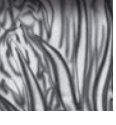

33 Artur Międzyrzecki, *Hódolat és üdvözlet Weöres Sándornak*, Jelenkor, 1988/10, 965–967. (A fordító neve az írásnál nem szerepel.)

34 Miron Białoszewski, *Álom; Állványozott álom-ballada*, Nagyvilág, 1982/6, 819–822.

35 Kerényi Grácia, *A halálra annyi a tipp...*, Élet és Irodalom, 1983/26. (július 1.), 8.

36 Ez a levél, amelyből a szerző idéz is a nekrológban, nem található Kerényi Grácia hagyatékában, a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Ez a tény is mutatja, hogy a ma ismert hagyaték nemcsak hogy nem teljes, hanem csupán töredékét alkothatja Kerényi Grácia egész kiterjedt levelezésének.

37 A mozivásznon 2005-ben találkoztak Andrzej Barański *Parę osób, mały czas* (Pár ember, kis idő) című filmjében, ahol Miron Białoszewskit Andrzej Hudziak, az epizódszerepben feltűnő Gráciát pedig Pászt Patrícia műfordító, kultúraszervező, drámakutató játszotta.

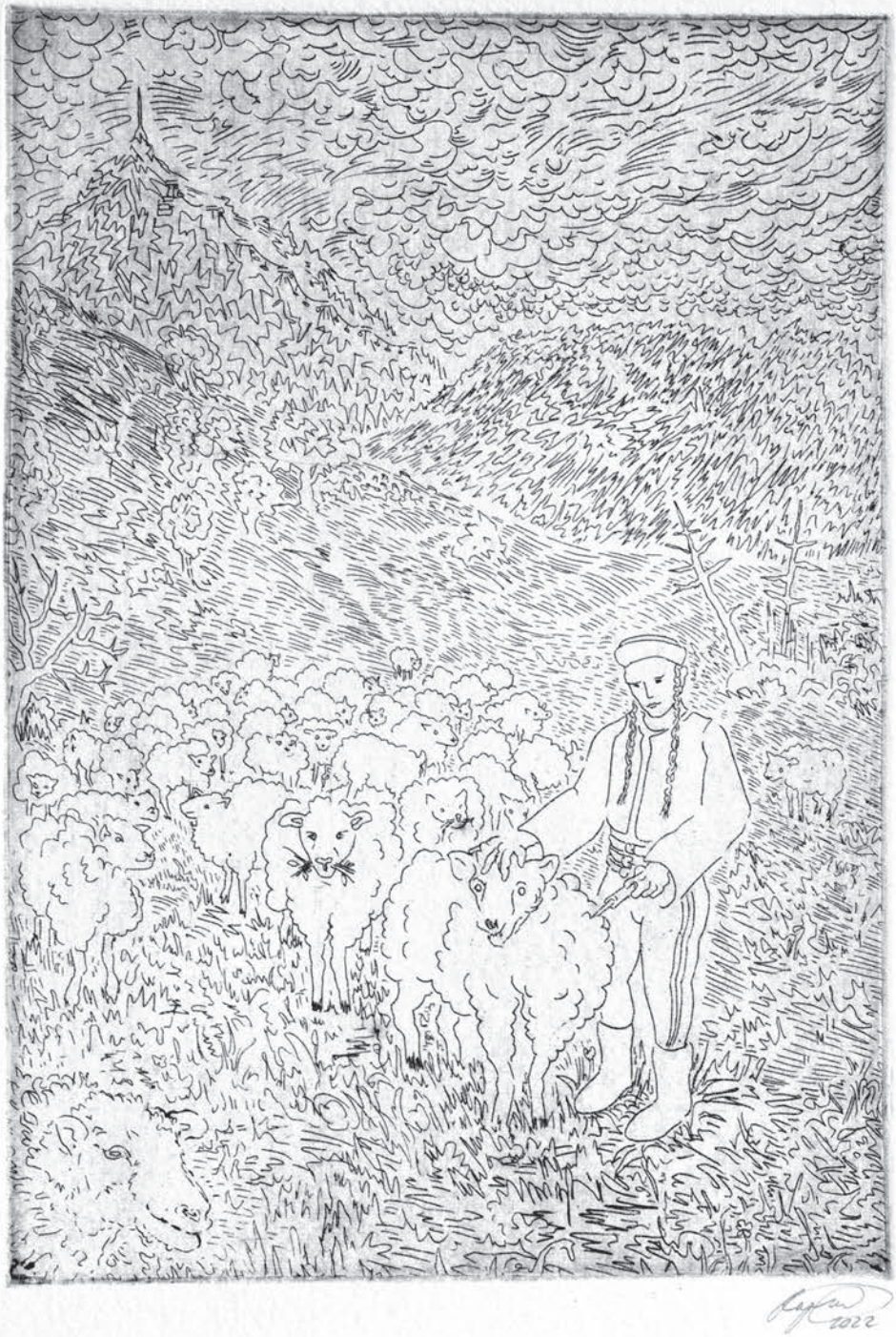

ONDRO BACSA BIRKÁT MODIFIKÁL, RÉZKARC, 35x35 cm, 2022

TÉLFFY ÁRMIN

APA SZERELME

Olykor letűnt aranykorból visszatérő
dalnoknak érzem magam, aki látja, ahogy
egy ógörög hajó árnyékot vet a valóság
partjait nyaldosó álmok vizére. Képzeletem
föld alatti folyója nem tudom honnan és
merre igyekszik, csak azt, hogy feléd sodor.
Mintha források titkos eredete lenne
szerelmünk, rejtélyes szülőhelye az ész
gátjain áttörő sötét, dionüszoszi árnak,
s a halott Isten emléke lebegne
a vizek fölött, akit Apollón nyila sebezett
halálra. Olyan foszló dallamokat hoz felénk
a szél, miket hallgatni egyszerre öröm és
bánat. Minthogyha mindennek oka más is
lenne, nem csak az élet. Az örvénylő lét szavát
nem csupán értjük, hanem vakon követjük a két görög
istentől kapott, önmagát feledő boldogságban.

A HORIZONT ÍVÉN

Gyere tétován és könnyedén, magad elé engedve azt, aki még csak sejtelem az egyarcú valóság horizontján túl! Ősi mélységben gyökerezik szerelmünk, melynek érett gyümölcsei keserédes álmok. Ha egymásra nézünk, egyetlen pillantásunkban a teremtés csendje, a szférák zenéje. Gyere, kedvesem, meneküljünk együtt a hazug ábrándok völgyéből, oda, ahol a lét derűs szellő a lassú, délszaki nyárban, és olyan az alkonyi fény, mint egy mindent megbocsátó, simogató anyai mozdulat!
A hangok másféle jeleket hordoznak, mióta együtt áramlunk a múlt és jövő gátjait áttörő jelenben. Észrevétlenül veszítjük el régi életünk éleit és kontúrjait ezen a tobzódó színekkel csábító réten, hol virágportól részeg darazsakként repkednek a megvadult, tarka képzetek.

ÉLNI A VILÁG PEREMÉN

Az álom és a valóság határán kószálnak
véletleneim. Életem hiú ütemre pengő
gitárok és semmibe zuhanó csendek románca.
Messzehangzó visszhang a múltam, mit ünnepi
zenévé old a feledés. Valaha magamra hagyott
a sorsom és azóta nem talál, de a csöndes országút
tükröt tart tűnődésemnek. Míg üres grundokon
kószál a képzelet, a széteső valót a tudat
egyberakja. Óceánként hullámzik az ismeretlen,
miközben belül minden mozdulatlan, csak a semmi
rezzen. Néha egy-egy rímnek nem tudok ellenállni,
visszhang vagyok, sötét fénykútja mélyén teremtő
isten. Ha írok valami pontosnak látszót, az is
csak célzás egy homályos másra. Jó kedvem
kerekedik, ha hirtelen rám hull az őszi szomorúság.
Látom, ahogy egy réges-régi napfény a jelenbe hatol, amitől
olyan megvilágítást kap, mintha a jövőből jönne a múlt.

CSUTAK GABI

OTTHON, LÁTOGATÓBAN

Ez az első alkalom, hogy a szüleim nem várnak az állomáson, amikor haza utazom. Már egy ideje mondogattam, hogy fölösleges kijönni értem, láttam, hogy anya az utóbbi időben milyen félve vezet, minden útkereszteződésben megáll, szorítja a kormányt, indokolatlanul lelassít, ha jön szembe valami a másik sávban. Pedig mindig büszke volt rá, hogy még a születésem előtt bejárták Európát, és majdnem végig ő vezetett, mert apámnak gyakran megfájdult a dereka. Az meg egyenesen szenzáció volt, hogy a lehajtható tetejű Lada fölött lobogó menyasszonyi fátyollal is ő ült a kormánynál ötvenöt évvel ezelőtt. És most nincs itt, nem integet a télen-nyáron hordott piros autós kesztyűjével.

Nehezen ráncigálom végig a bőröndömet a göröngyös peronon, aztán át az állomás évek óta felállványozott épületén. Zavarban vagyok, mint egy idegen. Örülök, hogy vannak taxik a bejárat előtt, és nem kell telefonon rendelnem, a sofőr sem túl beszédes, nem kell megerőltetnem magam. Legutóbbi látogatásom óta semmi nem változott. A központi épületek fele zöld hálóval van letakarva, a többiről szemérmetlenül mállik a vakolat. A taxis rutinosan kerülgeti a kátyúkat, már nem is mérgelődik miattuk.

Anya nem hallja a csengőt, telefonon próbálom elérni, valaki közben belülről kinyitja nekem a kaput. Nálam tíz évvel fiatalabb apa focizik a két gyerekével az udvaron. Nem ismerem, mint ahogy a többi új lakót sem. Halkan surranok fel az emeletre, mert a régi szomszédokkal még kevésbé akarok összefutni. Nehéz válaszolni, amikor megkérdezik, mi a munkám, miért nincs gyerekem vagy miért nem járok gyakrabban haza.

Anya már az ajtóban vár: mackónadrágban van, az elnyűtt kardigán alól piszkos rózsaszín póló lóg ki. Már nem öltözik fel, nem fésülködik meg miattam, csak a szemöldökét rajzolta fel: két nem teljesen szimmetrikus fekete félkört a szeme fölé. A szemhéja, amitől régen keletiesen egzotikus volt a szeme, most félig elfedi a tekintetét, mint egy gyűrött selyemfüggöny. Megölelem. Megérintem a vállcsontját és a lapockáját, úgy érzem, mintha minden alkalommal

egyre lejjebb kellene hajolnom, hogy átkarolhassam. Apa görnyedten csoszog ki a szobájából, pizsamában van, az a rengeteg ősz haja szanaszét áll, kihangsúlyozza a szeme színét. Ahogy súlyosbodik a betegség, az eredetileg szürkéskék tekintet egyre kékebb lesz, mint a kisbabáké, akikről még nem lehet eldönteni, hogy ez lesz-e a szemük végleges színe.

Felismer. Vagyis valakit felismerni vél bennem. Leggyakrabban a húgával vagy a nővéremmel szokott összetéveszteni, de ez nem derül mindig ki, mert ugyanolyan kedvesen érdeklődik a hogylétem felől, bárkinek is hisz éppen. Az elején attól féltem a legjobban, hogy mi lesz, amikor nem ismer már fel. Valamiért úgy képzeltem, hogy ez egyetlen végzetes pillanat lesz, ami nem visszafordítható. De kiderült, hogy fokozatosan hozzá lehet szokni: van, amikor tudja, ki vagyok, van, amikor nem, és már nem is igyekszem bizonyosságot szerezni egyik verzióról sem.

Eddig egyszer fordult elő, hogy nagyon megijedt tőlem. Háttal álltam neki, éppen mosogattam, és amikor megfordultam, elborzadt. Anyám vonásaira számított, ahhoz képest az én arcom egy torz alakzat lehetett, egy idegen szörny arca. Á, te vagy az! Mondta megkönnyebbülten pár másodperc múlva, amikor rájött, hogy mégiscsak ismerős vagyok neki valahonnan. Most is kitörő örömmel kiáltja, hogy én vagyok az. Igen, én, mondom bizonytalanul.

AYHAN GÖKHAN

PELOPONNÉSZOSZ

„Ismétlésre nem maradt idő."
Marcin Wicha
(Mihályi Zsuzsa fordítása)

Vas Vikinek

Háromszáz kilométer választ el a tartózkodási helyedtől, mint a peloponnészoszi háborút az athéni színház alulról hetedik ülőhelyén figyelő nézőtől. Antik arcaink földrajzi helye, növényzete és állatvilága ismeretlen, mint a színészi játék minősége és a hangmagasság abban a gyűrűben, amely az antik és a modern kultúrát eljegyezte, ebben én nem foglaltam állást, melyik maszk állna jól a Budakalász felé tartó HÉV-en Szophoklészre gondoló férfin, abban én nem foglaltam állást, milyen a konyhából a szoba felé tartó lábaimhoz tartozó törzs tetején a Rád-gondoló arcom, apró kis tragédiám, hogy a távolság nem mérhető meg mint történelmi dátum, apró kis tragédiám, hogy a távolság az összeadott történelmi dátumok összege háromszor, lépcsőn tart lefelé a testem, a hangod eltakaró maszk ebben a görög színházban a tér kivonata, a hangodról félrecsúszott maszk a peloponnészoszi háborút túlélt perzsa férfi elveszítette cipő, ez a hang a történelembe nem lép be, ez a hang a történelmen kívüli zóna akusztikája, Rád gondolok, mióta megszülettem, ez túlzás, mint Kreón ambivalens hatalomméniája, két kéz rendeltetése nélkülöz, athéni színház a mesterséges világítást, aznap nem esett az eső, nem tartják meg az előadást, háromezer év választ el a tragédia tartózkodási helyétől.

ELHERVADT, HÍMVESSZŐ, VÉR

A test a beszéd sírfelirata mint veszély, kegyelem, két kézfej alkalmas, hogy sötétség teremjen, két kézfej alkalmas, hogy gyerekkort leszakítson, mint könnyeknek kitett szőlőszem, a bőr kegyelmi állapot, hogy rugalmas, mint könnyek nevelte szőlőszem, szőlősor közt megyek, felismert mitológia, alátámasztja a tenyér szavaim, zörög, dióban féreg, termékenység koronája, terem a föld humuszt, számból hordalékként ásom ki a földem, édes felismerést, hogy az enyém, testem megszólítja a földem, vászoncipő, ruhamaradvány a szőlőben, bájtalan erőszak hadjárata, földem erejében megroppant gerinc, a földem a széthordott szőlőlevelek szárnyain, növényeken vér, szőlőtő kihallgat, szőlőtő vérképző, szőlőtő beszél, történetkutatást végrehajt veszély, kegyelem, tenyér behajlik, mint levél, könnyek az időjárást kiteszik ebben az éghajlatban, szavaim felismert dióban féreg, szőlőtő gerince roppant, vért nyaldos levelekről, felirata veszély, kegyelem, sír, rugalmas szavak, szem, szőlő, holdja elhervadt hímvessző, vér.

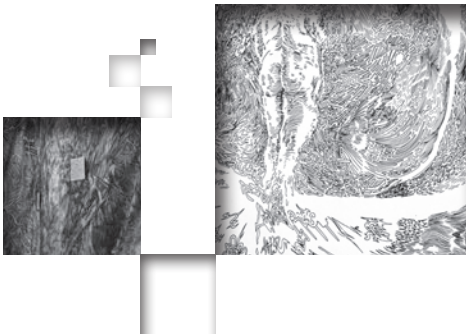

KORTY, DURVA, FÖLD

Szabad háttal kihajtott apák a szőlőben, ahogy az állat menetel, durva paták, finom tornacipő, mezítláb, szandál, szőlőtövekben keletkezett tócsákból mint anyaméhből kortyolt víz, történhet furcsaság a teremtésben, a teremtésben történik is, szájuk fogyásnak indult üzenet, nem ért célba, létezik sziget, ahol nem érnek célt, mozdulataik a beszéd, szemük arra van, hogy lássák, vakok, mint a tengerben süllyedő sziget, hárítást és kifogást megtanult férfiakról olvad le az apaság, mint azon a titokzatos szigeten mélybe taszított hűtőről a jég, a szőlőbe taszított férfiak háta sorompó, fel-alá mozog, tócsák hímvesszői közt a férfitest mezítláb, szandál, vászoncipő, állat összetaposta maradványból kortyol a durva föld.

BOGYÓ NOÉMI

HAGYMAKUPOLA

Mindenkinek más és más lehet függőség. Van, akinek az alkohol, van, akinek a cigaretta, drog, van, aki emberekre kattan rá. Én az olajfesték szagától vagyok oda. Letekerem a tubus tetejét, beszívom az illatát. Ez a fantáziagyújtóm. Kell hozzá egy kis inspiráció, kísérletezés, hogy amit megálmodom, az ugyanolyan jól mutasson a vásznon is, mint a képzeletemben. Van, amikor durva, egyenetlen felület kell hozzá. Olyankor lenvásznat ragasztok több rétegben egymásra, vagy zsákanyagot. Ha finomítani akarom, selymet vagy aranyfóliát illesztek a kérdéses felületre. Aztán ott van a festék felvitelének a módja. Az is nagyban meghatározza, nemcsak a hangulatot, de magát a végső megformálást is. Vannak motívumok, amik vastag szobafestőecset-vonásokat igényelnek, máskor apró ecsetvonásokkal érem el a kellő hatást. Nem csak ecsettel festek. Fadarabbal, kőműveskanállal, késsel, papírgalacsinokkal, kézzel, lábbal, testtel. Van, hogy menet közben váltok. Megérzem, hol van szükség egy kis ritmusváltásra. Már három napja dolgozom ezen a vázlaton. Nem akar összeállni a kép. Álmomban hiába siklik a vásznon megtorpanás nélkül az ecset, hiába kristálytiszták a kontúrok. Miután felébredek, elmosódnak a formák, pacává folynak össze a színek. Ha reménytelenül vajúdik a képzelet, akkor bűbáj kell. Semmi voodoo, egyszerű mindennapi varázslat. Kinyitom a műtermem ajtaját, és a fantáziám világából kilépek az utcára. Elég egy-két napot kint kószálni, Vespára ülni, bejárni a környéket, inspirációt lopni fűszál recéitől, madarak röptéből, halak pikkelyes testétől, kavicsok domborulataiból. Órákig bámulni a bárkákat, ahogy a hullámverésben himbálóznak. Szemmel követni árbócaik árnyékát, ahogy mérik az időt. Monicával trécselni, meghallgatni a helyi pletykákat. Ki kivel, mikor miért, miért nem. Kiülni a lépcsőre Enzohoz a Le Petit Murat vendéglővel szemben. Enzo szintén zenész, mármint festő. Sokkal okosabb és leleményesebb tőlem. Nem fizet egy vagyont bérleti díjra, hogy galériája legyen. Ő egyenesen a sétány lépcsőin rendezte be a galériáját. Kulcsra zárható, falra akasztható szekrénykéket gyártatott Marcoval, a helyi asztalossal. Szimbolikus összeget fizet a falbérletért. Minden turista belebotlik a műtermébe a tengerpart felé igyekezve. Ha úgy van kedve, kiül a lépcsőkre árulni a portékáját, olyankor lehajtva az ajtókat, felfedi a különleges városképeit, ha megunja, bármikor pár karmozdulattal bezár és megy a dolgára. Nem kell hozzá napi nyitvatartás, sem külön alkalmazott. Ha Enzohoz megyek, Mimma is szívesen társul hozzám. Mihelyt kiejtem a varázsszavakat, megyünk

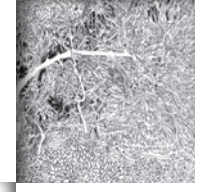

Enzohoz, rögvest ott terem. Lábamhoz dörgölődzik, nyávog, siettet, hogy na, mi van, menjünk már. Kedveli Enzot, és a képgaléria lehajtott kisajtaján is szeret sütkérezni.

Pompásan megvagyunk Enzoval. Körüludvaroljuk, dicsérjük egymást. Ez a kölcsönös fényezés igen jót tesz az egónknak. Én Enzo üzleti leleményességét irigylem, Enzo meg a kreativitásomat. Enzo monotémás. Mióta ecsetet fogott, ugyanazt a képet festi Positánóról erős dalis beütéssel. Középen a templom hagymakupolája, a házak kétoldalt, mintha a város kitárná a szárnyát. Ugyanaz a városkép a világ minden színárnyalatában.

Veszik, mint a cukrot – szokta mondani. *Ami bejön és kapós, azon minek változtatni. De a Te képeid, Gina, azok mások. Azoknak galéria kell. Azokon nem Positano van, azokban Positano van.*

Enzonak különleges tehetsége van arra, hogy átlendítsen alkotási krízisemen. A hangjában, hanglejtésében van valami mágikus, ahogy mondja, hogy tehetséges vagyok. Természetesen ehhez hozzájárul az a pár stampedli limoncello is, amivel a Le Petit Murat tulajdonosa, Luciano vendégel meg minket. Ez neked szól, mondja ilyenkor Enzo, és elsorolja, ki mindenkit rontottam már meg bűbájjal. Az ilyen enzos filozofikus estébe nyúló délutánok mindig azzal végződnek, hogy Mimma elszundikál, Enzo meg megkéri a kezem.

Pippo bácsi tegnapelőtt felhívott, hogy bella signorina, régen voltál Nápolyban. Hát ami igaz, igaz, legutóbb Paola néni szülinapján februárban. Szabadkoztam, hogy sok a munka, most fejezem be a Kékfestő ciklusomat, ráadásul végre turistaszezon, a galériában nagy a jövés-menés, és Mimmát sem tudom kire hagyni. Pippo nem tágított. A ciklus várhat két-három napot, addig nem száradnak be az olajfestékes tubusok, a galériával Monica mindig megbirkózott, Mimma meg majd fog egeret, mint máskor, amikor házon kívül vagyok.

Si, si – egyeztem bele. *Csütörtökön jöjjek? Egész hétvégére? Manamu rockkoncert lesz? È fantastico. Si, megyek. Grazie con piacere. Pippo bácsi mindig tudja, mivel lehet engem megdumálni.*

Siettem is a galériába, hogy megbeszéljem Monicával a dolgot. Hétvégéken felváltva dolgozunk, s most ez az én szolgálatom lett volna. Bár egyszer be is csukhatunk.

Monica sztoikusan fogadta, hogy ezúttal kihagyja a tengerparton heverészést Marcoval. A kérdésemre, hogy mi van, csak legyintett, è finita. Át is szaladtam Maryhoz két capuccinóért meg egy tál sfogliatelléért, igazi gyógyírek ezek mindenféle szerelmi bánatra meg nyavalyára. Bár Monica nem úgy néz ki, mint aki kisírja a szemét Marco miatt. A látszat csal. Van, aki rögtön kisírja, van, akinek pár nap múlva erednek el a könnyei, és van, aki lenyeli. Ahogy ott a galéria teraszán ropogtatjuk a vaníliás sfogliatellét, kit nem látnak szemeim, Emilio ballag felém. Fata morgana, gondoltam, több mint 20 év időeltolódással. Ráadásul teljesen leigázva. Verejtékező homlokkal, céklavörösen, lüktető artériával. Az egyik kezében méretes bevásárlótáskákat cipelt, a másik karján egy csinibabát vonszolt. Nagyon is valós volt, ahogy ott tipegett mellette tűsarkú cipellőben. Meresztettem a szemem, jöjjenek csak közelebb, ő az, nem ő az, de közben csak megálltak, kirakatot nézegettek, be is mentek. Ki csak nem jöttek. Tűkön is ültem már. A süti elfogyott, a kávé is, Monicának meg csak nem eredtek meg a könnyei, meg a nyelve sem. Mennem is kellett volna, annyi minden elintéznivaló volt a nápolyi út előtt. De csak nem hagyott békén a kíváncsiság, hogy Emilio-e az a jóképű pasi. De egymásba voltunk habarodva, még feleségül is akart venni. Én meg kikosaraztam. Nem ment el az eszem, gondoltam akkor, hogy tizennyolc évesen elkötelezzem magam. Festőművész akartam lenni, Rómában tanulni, utazni, bejárni a világot. Nem törpe Emiliókat pelenkázni, homokba kisautókat rajzolni. Mondtam is neki, nem kell elsietni, s szó nélkül leléptem Rómába. Teljesült is minden, még törpe Emiliókat sem kellett soha pelenkáznom, meg kisautókat sem homokba rajzolnom.

Már éppen indulni készültem, amikor a csinibaba kilibegett az üzletajtón, és utána, az Emilio formátumú fazon széles mosollyal, kisimult ábrázattal. Ahogy úgy ballagtak felém, egyre biztosabb lettem abban, hogy Emilio az. A szívem is ott dübörgött a torkomban. Csak nem vagyok belezúgva 20 év múlva is? Mamma mia, futás. Fejemre csaptam a szalmakalapom, mélyen a szemembe húztam, hogy szinte ki sem láttam alóla, meg naná, hogy a napszemüveget is felbiggyesztettem. Ennyi év után, csak nem ismer fel egy orrárnyék alól kikandikáló szájgörbéből? Vállamra csaptam a tarisznyámat, s nyakamba kaptam a tornacipőm, úgy szaladtam inkognitóban lefelé a macskaköves keskeny utcán a kikötő felé.

Csütörtökön este rendelésre, egyenesen a vonatról, meg is érkeztem Peppino bácsi Wineryjébe. Volt is öröm, ölelkezés, mindjárt csörgette Paola nénit, hogy jöjjön, félretolta Giorgót, ő maga állt be a pult mögé, hogy elkészítse kedvenc Limoncello spritzemet. Titkos családi recept, csak férfiágon örökölhető. Még az is meglehet, hogy egy kis kannabiszt is kever bele a bácsi, mint a pizzába szoktunk. Azért olyan lágy a nápolyi pizza tésztája és utánozhatatlan az íze. Jimmy Saxot is feltette a kedvemért, táncra is perdítettem örömömben. Csak helyet felejtett el foglalni.

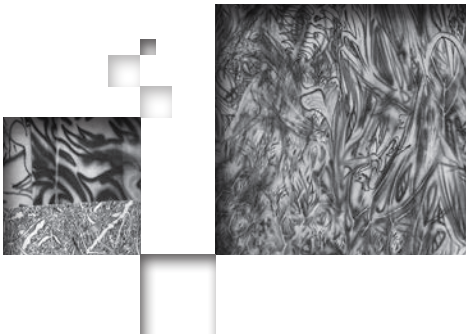

Még a bárpultnál is egymás hegyén-hátán álltak a turisták. Nem csoda, a bácsim citrommártásos húsgombócainak nincs párja Nápolyban. Ez is titkos családi recept. Ahogy tanácstalanul ácsorogtam ott, nézelődtem, kinek üres a pohara, tányérja, ki pelyhészkedik, csak elkezdett egy pár szedelőzködni. Le is csaptam a szabad helyre. Kevéssel azután egy fehér ruhás nő sétált arra pazar hajkoronával. Nézegette a teli asztalokat, látszott rajta, hogy tetszik neki, hely hiányában azonban tovább sétált. Követtem a tekintetemmel. Néztem derékig érő vörös hajzuhatagát. Klimt sem festett volna szebbet. Egyszer csak hirtelen megfordult, és lassan visszafelé indult. A Winery ajtajánál megállt, hallgatta a zenét. Ez is egy őrült Jimmy Sax-rajongó, mint én, gondoltam. Már emeltem a kezem, hogy az asztalomhoz invitáljam, de a mellettem levő asztaltól rászól egy pasi angolul, hogy üljön le hozzá, van szabad helye. Látszott a nőn, hogy nincs kedve ismerkedni. Nem mozdult rá rögtön, meg sem örült az ajánlatnak. Látszott az arcán, mérlegeli, leüljön, ne üljön. Már úgy tűnt, megfordul és elmegy, de a pasi újra szólt neki, hogy üljön le nyugodtan, nem kell vele társalognia, ha nem akar, nem fogja zavarni. Thank you, adta be a derekát, egy kis mosolyt is megeresztve.

Fél szemmel figyeltem őket, mi kerekedik ki ebből. A pasas búval baszott volt. Van, amikor az embernek simán nincs jó kedve, de ez inkább hosszan tartó szomorúságnak vagy lelki komorságnak nézett ki. Iszogatott. A nő közönyösen nézelődött. Giorgo meg térült-fordult, hozta is a gombócokat:

Signorina, come sta?

Mindig fátyolos a szeme, mintha egyfolytában sírna vagy kapatos lenne. Nem sokat változott, mióta láttam. Az évek során egy kicsit ütött-kopott lett, de még manapság is irtóra sármos. Mint egy veretes Schulze Pollman-zongora. Kifakult a lakkbevonat, itt-ott le is percent róla, megsárgultak a billentyűk, kopott a hangja, de ha ránézel, látni benne azt a pompás szárnyas zenecsodát, csillogó fekete lakkbevonattal, hófehér billentyűkkel, kecses faragású lábakon. Emlékszem rá még kislány koromból. Azt hittem, filmszínész. Nem tudta anya sem kiverni a fejemből, hogy nem az. Még szerelmes is lettem volna belé, ha húszévesen nem húzza el a csíkot Ausztráliába. Sokáig nem láttam. Aztán vagy tíz éve végleg hazajött. Azóta évről évre reménytelenebb helyeken nyit hol bisztrót, hol éttermet, hol bárt. Csirkefogókkal paktál, akik végül mindig kisemmizik. A Covid aztán végleg betett az utolsó vállalkozásának is. Földönfutóvá vált. Reménytelen eset – szokta mondani Pippo bácsi. Szegről végről rokon is, így januártól felkarolták, alkalmazzák. Térült-fordult, s már hozta is a következő kör limoncello spritzet az amerikai pasinak.

Szeretek Pipponál ülni, felér egy reality show érdekes karaktereivel. Naphosszat lehet itt észrevétlenül bámészkodni. Olyan vagyok, mint Moravia franciatanár hőse a Leselkedőben: el-

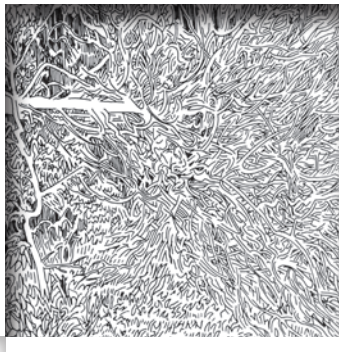

sősorban a szememmel élem az életem. Mondjuk, ha Pipponál ücsörgöm, hallgatózni is szeretek. Kukkolással eddig még nem próbálkoztam, bár ki tudja, még az is lehet, Picasso, Goya nyomdokaiba lépek. Az ízig-vérig festőnek kukkoló kéjencnek kell lennie. Na, van mit behoznom.

Az amerikai pasi enyhén kopaszodó, macsó típus volt. Az ilyen nem adja fel. Ha tetszik a nő, mindent bevet. Vérszemet is kapott a pasi, hogy csak úgy félvállról kezelte őt a csaj. Bár az elején játszotta az eszét, tüntetően féloldalt elfordulva ült, alig pislantott rá, így mutatva, hogy igazából csak udvariasságból kínálta hellyel. Amikor kérdezte, vagy szólt hozzá, akkor sem nézett rá. A nő meg vonakodva válaszolt, mintha a fogát húzták volna.

Iszogattam a limoncellót, himbálództam a zene ritmusára, vártam, mi fog ebből kisülni. Mint közben kiderült, a látszólagos közöny makacs elhatározást rejtett. A pasi nem adta fel. Addig próbálkozott, míg végül csak besikerült neki egy tuti kérdés, ami egy csapásra megváltoztatta a fagyos légkört közöttük.

Szereted a festészetet?

Naná, egyenesen imádom!

Na, attól kezdve volt szemkontaktus. Az amerikai pasi a nő felé fordult, lelkesen magyarázott, fényképeket mutogatott a mobiljában. A kis vörös is felvillanyozódott, csevegett tört angolsággal. Hihetetlen, elég egy jól eltalált kérdés, s egy odaillő válasz, hogy megtörjön a jég.

Megérkezik Paola néni. Örülünk egymásnak. Hosszan ölelt, mintha kárpótolni akart volna. Megteltem a szeretetével. Mióta anya meghalt, azóta senki nem tudott úgy feltölteni szeretettel, mint Paola néni. Szokta is mondani, hogy én vagyok a harmadik lánya.

Nemsokára itt lesz Marisa a kis gézengúzzal, meg Fabiana.

Fabiana itt van? Meddig marad?

Nem megy vissza.

Jörgen beleegyezett, hogy ideköltözzenek?

Szakítottak.

Pedig olyan irigylésre méltóan boldogok voltak.

Paola néni tanácstalanul széttárta a karját.

Giorgo perdült-fordult, és hozta a citrommártásos húsgombócokat. Hozzá frissen sült, ropogós héjú kenyeret. Letörtem egy darabot, rászúrtam a villára, s belemártottam

az illatos mártásba. Még a szemem is behunytam, hogy jobban ki tudjam élvezni az ízét. Paola néni bent segédkezett Pipponak. Falatoztam, közben azt sasoltam, miről turbékolnak azok ketten. Mint kiderült, Caravaggióról. Nem is volt olyan kiradírozott agyú az az amerikai. Zaftosan témázott a mester zavaros, kicsapongó életéről. A nő lelkesen bólogatott, yes, yes. Fene tudja mennyit értett a kiselőadásból. Raadásul igen vágta Caravaggio festményeit is. Ezzel már engem is levett a lábamról. Odapislantottam. Csillogtak a szemei, még mosolygott is, amikor a mester utolsó festményéről, Szent Ursula vértanúságáról áradozott. Mondjuk nekem is ez a kedvenc képem tőle. Már csak azért is, mert kamaszkoromban gyakran lógtam a Palazzo Zevallosban. Ki nem hagytam volna Szent Ursulát. Minden látogatásomnál bekukkantottam hozzá. Máig etalon nekem. Remek a kompozíciója, és igen penge, ahogy a történés mozzanatát megörökíti rajta a mester: a hun király kiengedi a nyilát, még ott van a mozdulat, az ujj melege az íj derekán, s már Ursula mellkasát hideg vas tompa fájdalma szeli át, meglepetés sötétíti a pupilláját. A körülállók döbbenten bámulnak. Mondjuk nem csodálom, hogy Caravaggio az amerikai macsó kedvence. Olyan a pasi, mint Caravaggio képei: naturalisztikus, drámai, zord világ, amin itt-ott átsejlik a fény. És tud is valamit. Caravaggióval udvarolni.

Közben megjött Fabiana és Marisa. Fabiana a nyakamba borult, elsírta magát. Simogattam a dróthaját: Bella, bella – közben arra gondoltam, hogy mindig ők voltak Jörgennel az álompár. Giorgio térül-fordul, s már hozza is a következő kört. Észre sem vettem, mikor ment el a vörös nő. Az amerikai macsónak is hűlt helye volt. Lehet, hogy együtt mentek el, összehozta őket Caravaggio meg a limoncello spritz? Helyettük egy német kétgyerekes család ült az asztalnál.

Végre otthon vagyok. Belépek a lakásba. Beszívom az olajfesték illatát. Kellemes érzés tölt el. Mimma nem szalad az üdvözlésemre. Hívogatom, hiába. Nincs sehol. Biztos elcsavargott. Kicsomagolok. Komótos mozdulatokkal rakom a ruhákat a szekrénybe. Nem hordtam őket. Mindig bepakolom a fél ruhatáramat, aztán egy cuccban lógok. Mimma, a kis dög biztos orrol rám. Meztelenre vetkőzöm. Nézem a testemet a tükörben. Az évek során jócskán begömbölyödött a csípőm vonala, a melleim. Megasszonyosodtál, jegyezte meg Pippo bácsi tegnapelőtt, amikor a tengerparton piknikezett a család. Emilio nője jutott az eszembe. Nyakig érő láb, darázsderék. Én is olyan voltam, mikor Emilióval randiztunk. Elszomorodom. Most először annyi év után sajnálom, hogy leléptem. Mi lett volna,

ha maradok? Milyen lett volna az életem, ha mégis ügy döntök, kis Emiliókat fogok pelenkázni. Elhessegetem a gondolatot. Beállok a zuhany alá. A magnóliás tusfürdőből nyomok három csöppet a szivacsra, s módszeresen masszírozom vele a testem. A nyakam, a mellem, a hasam, az ágyékom, a combom, a vádlim. Emiliónak a gondolatát is le akarom mosni magamról. Kilépek a bolyhos papucsba, magamra veszem a pihepuha fürdőköpenyem, csak úgy a vizes testemre. Kávét főzök. Gurulnak a fényes babszemek a zacskóból a darálóba. Nézem, ahogy forog a kés, ropognak, apró darabokra hullanak szemek, a darabok apró szemcsékké őrlődnek. A presszógépből érként csordogál az illatos fekete. Kiülök a teraszra. Még mindig forró a lábam alatt a kő. Jó neked, Gina, biztatom magam, jó életed van. Mimma csak nem jön. Biztos Enzonál sütkérezik. Megyek, megkeresem, döntöm el. Felöltözöm. A kék vászonruhámat veszem fel, meg tornacipőt. Jó neked, Gina. Biztatom magam. Nem kell kényelmetlen magas sarkúban szenvedned, meg a darázsderékért sem kell koplalnod. A magad lábán állsz, nem kell természetben fizetni azért, hogy eltartsanak. Hiába biztatom magam, mégis bőghetnékem van. Baszhatom az egész emancipált életemet, ha pár napja hol a vörös nőt, hol Emilio csinibabáját irigylem. Nem vigasztal az sem, hogy a divat is nekem kedvez. Manapság már bármihez fel lehet venni bakancsot, tornacipőt, akár csipkés ruhához is. Magam is csodálkozom, mi ütött belém. Előkutatom a százéves piros körömcipőmet, a hozzávaló ridikült.

Enzo nagy öleléssel üdvözöl. Vigyorog, be nem áll a szája, úgy örül. Mimma természetesen nála lebzsel, hol is máshol. Mikor meglát, megcsillannak a zöld macskaszemek, mégsem ugrik hozzám, nem jön oda, nem dörgölődzik, nem kedveskedik. Lustán nyújtózik egyet, majd gombóccá gömbölyödik és behunyja a szemét. Enzo lelkes, minden képet eladott, ami raktáron volt, már csak ez a három maradt, mutatja. Kicsit sajnálkozik is, hogy nem lesz oka kint ülni, megint penészedhetek a műteremben, panaszkodik.

Unom már ezeket a hagymakupolás városképeket.

Miért nem festesz mást?

Mást? Mi mást festhetnék?

Bármit.

Mit bármit?

Tájképet, csendéletet, aktot, fantasyt, absztraktot.

Könnyű neked. Nekem nincs semmi ötletem, sem ihletem.

Látni rajta, hogy el van keseredve. Sorolom, mi szokott nekem segíteni:

Elég egy-két napot kint kószálni, Vespára ülni, bejárni a környéket, inspirációt lopni fűszál recéitől, levél erezetétől, halak pikkelyes testétől. Órákig nézni a bárkákat, ahogy himbálóznak a hullámverésben, árbócaik árnyékát, ahogy mérik az időt. Monicával trécselni – itt megállok, nem tudom, kimondjam-e, hogy meg kiülni ide hozzád a sétányra, limoncellót iszogatni. Aztán nem mondom.

Ezt már mind próbáltam. Nem segít.

Mi lenne, ha pár hónapra, akár egy évre is elutaznál?

Elutaznék?

Igen. Inspirálódni.

És hova?

Hát mondjuk Párizsba. Feltöltődni hangulatokkal, ötletekkel, élményekkel.

Gondolod, segítene, ha hosszabb időre elutaznék?

Igen, szerintem kifejezetten jót tenne.

És velünk akkor mi lesz?

Meglepődöm. Nem tudok mit válaszolni. Pedig nagyon is kéne. Enzo válaszra vár. Néz rám azzal a nagy sötétbarna szemével, nem is sötétbarna, fekete, úgy ki van tágulva a pupillája. Érzem, hogy most valami nagyon szívhez szólót kellene kipréselnem magamból, de nem tudok. Az jut az eszembe, hogy semmi, de azt nem mondhatom. Enzo pupillája egyre jobban összeszűkül. A semmin kívül semmi nem jut az eszembe. Közénk áll a csend. Továbbra is barátok leszünk, villant be, de mire kimondanám, Enzo feláll, átmegy az utcán, felmegy a Le Petit Murat lépcsőjén. Kis idő múlva egy üveg Limoncellóval és két stampedlivel jön vissza. Tölt. Szótlanul iszogatunk, nézzük a turistákat, míg ki nem kopik az utolsó is a sétányról, az imbolygó fényeket, míg ki nem hunynak, s míg a hold a házak ferde árnyékait nem veti a macskakövekre.

Hazafelé bukdácsolok. Mimma utánam kullog. Nincs kedvem bemenni. Leülök a ház előtti lépcsőre. Nézem a házakat, a sötét ablakokat, a csillagokat. Semmi nem változott. Vagyis valami mégis. Enzo tíz év óta ma először nem kérte meg a kezem.

Fájnak a lábaim. Lecincálom a körömcipőt. Mérges vagyok magamra. Kibaszottul hülye vagyok. Hogy miért nem mentem tornacipőben?

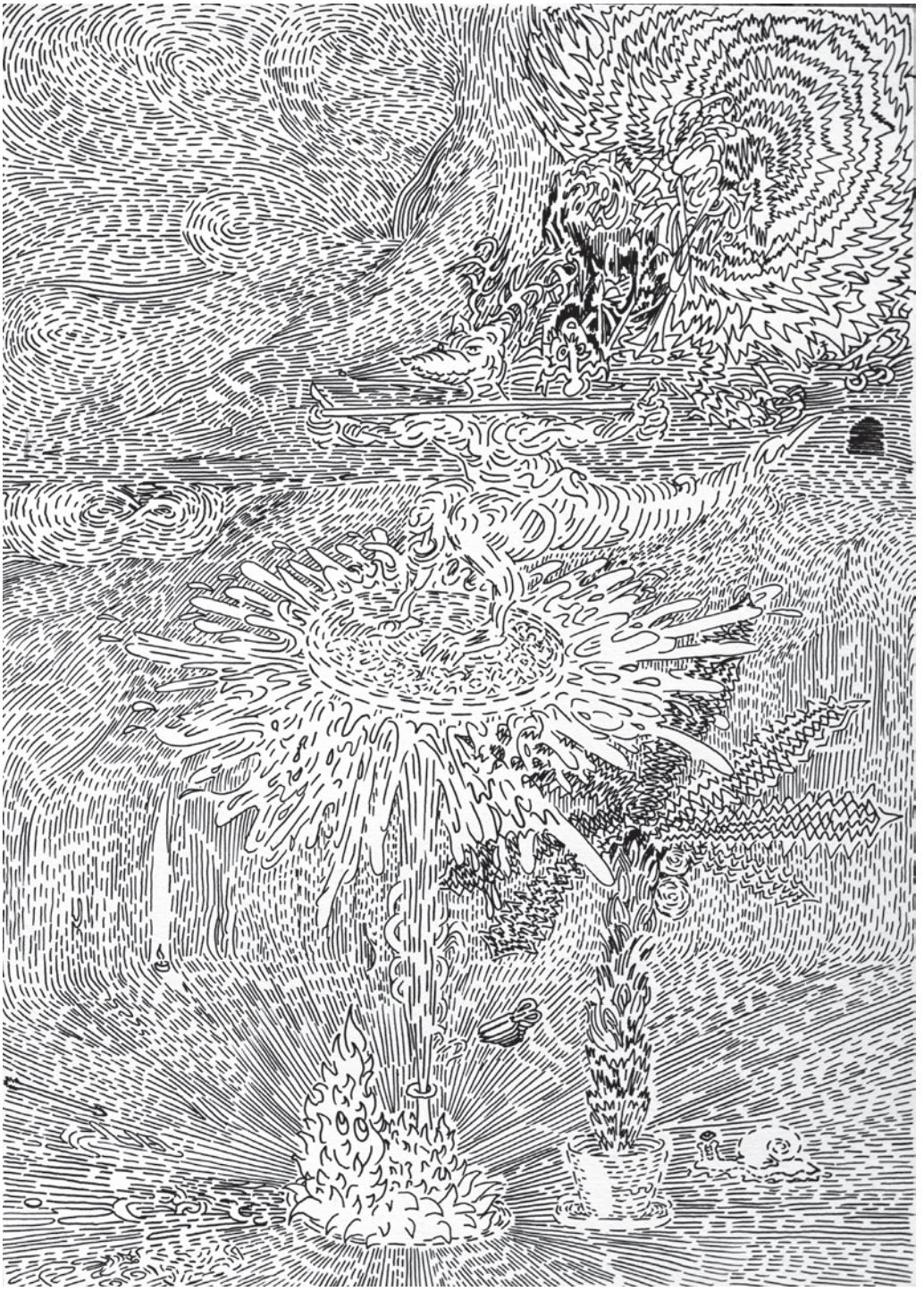

KENGURU, PÁLMA ÉS LÁNG, TUS, PAPÍR, 35x25 cm, 2022

TATÁR SÁNDOR

ENNYI TELT[...]

Nos…
nem
nem
düny-
nem
s nem
nincs
bár
le
vár
El-
nem
(kit
ven-
véd
jö-
hon
csók
Mi
De

nem igazán voltunk Casanova;
integettek nékünk keszkenővee' –
tiportuk szívek lágy bársonyát;
nyögtük inkább zord Berzsenyit;
lettünk e nemzet tartˈoszlopa –
firtatjuk *már*: Bár nyert, *lop-e;*
-en szavunkra fül, millió,
közös krédónk (lásd*: Inni jó!*),
-jártunk már, mint holmi bilét;
-na ránk még itt? Hol, ki, miért??
nyeli új zaj rossz rímeink',
lesz múzeum, hol megtekint
megszivattunk) késő utód –
dégjátékunk: olcsó etűd,
-jegyünk nem más: elkúrt esély,
vőnk: magunknak forralt viszály –
-nan kerülne védőbeszéd;
-olhatjuk csak vádlónk … kezét.
marad utánunk? Pár kusza nyom.
a lehetőséget 'csak köszönöm.

MENTSÉG(?)

Ha harmat-hűssel ér az este, fázom,
nem melegít az elzúgott tusa,
s ha támadok, az ugrást elhibázom,
mint Akela, a dzsungel farkasa.

Csak csöndre várok és komor követre
s barlang-homályba visszaroskadok.
Áprily Lajos: A finálé

Mert rég születtem, az álnok öregség
belefúródott már a húsomba tövig.
Nincs gyógyír rá. Nem csoda, hogy a vers, nézd,
fehérre rágott csont – de legalább rövid!

VERES ERIKA

MÁRIA MEDITÁL

pihenés
szél fúj lombot
virág, méh
fű, pad

kijönni ide
húsz percre csak
énidő
szél fúj lombot
ágak közé akad lenge
bő ruhát tép

a palota előtt tüntetés
zajlik épp
hatalom, jog, harc
itt a nép vagyis pár
komor arc

mivégrendbontás

lennétek inkább
mezeink méhei
anyakirálynő (sárga, fekete)
repül
repül
sárga
a párja kaspóban virág
mezsgyében szobor –
uralkodó ül egyenes háttal a lovon.

anya, király, nő
ki
repül
méhkaptár

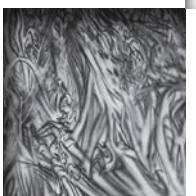

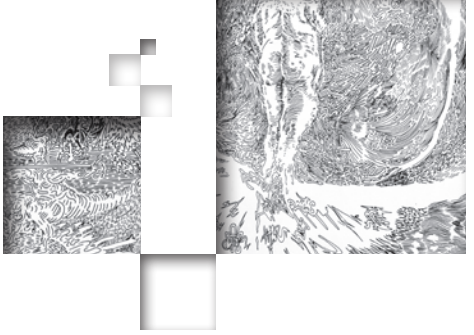

az árnyék pihenőt rejt. mária
*make up*ján
megcsillan a nap. déli hő.

egy jó kávé az alap, fekete
to chill
to have a nap, de lehet-e

kijönni ide
húsz percre csak
énidő

mert méh
mert padvirág
mert szélfelhő, lomb

a délután egy hajó –
estébe hatoló komp

záhrada – termékeny táj, kert:

kaspóban virág,
a méh gyermeket sejt.

MARTZY RÉKA

RÁCHELEK LEÁK

nyúzott leopárdbőrök véres irharétege
alatt vasszagú gyümölcsöskertek
benne
a kimagozodó gránátalma
leszakítva fügévé válik
ovális tengelye körül
kifakad
bundán a minta átitatódik
erjedt párlatok szaga
áramvonalassá simult
felszín
elnyúlni rajta kellemes
nagymacskák nyáresti
alvásból felbúgó dorombolása
légszomj
a súlytól nehezülő
érzék nélküli szerv
kimerevített tájképe
apátia
kivájt szemüregben piros
dzsússzal keveredő formalin
tartósítja állapotunk

megnyúztuk magunkat
és piros cérnát kötöttünk csuklónkra
almahéj
kútra járunk egymás
korsóját összetörni és
friss víz helyett szomjunk
méreg
meddők és félszeműek
kapargatják a másik traumáit
megcsontosodott problémák
mélyén
bennünk kutatni narratíva
írni sajátot kényszer
kitörni belőle
fulladás
a lubrikációból
lenyelhető bőrréteg
alatti vékony
kéreg
csak hordj ki egy leopárdot
láss más szemével vakfoltokat
tartósítsd állapotunk.

ANYÁM LÓGATTA LÁBÁT

nők izzadtak, anyám
a betegágyon szülni készül
steril szobában lábfejét
kengyelbe fogják rakni
megülik ezt így mondják
szét fogják vágni azt ami
magától reped termelnek benne
mindent ami amúgy is termelődne
beöntik hogy ne legyen szag
egy éjszakát tölt gyomorgörccsel
és fosással csak azért
hogy a fehér szobában ne legyen
agyagos salak
könyökcsonttal nyomják a megfeszült
homokbúrát ami kintről égbolt
bentről katedrális míg
össze nem omlik súlya alól
ki nem szakad a
szakadás helyén felhasított
húsdarab

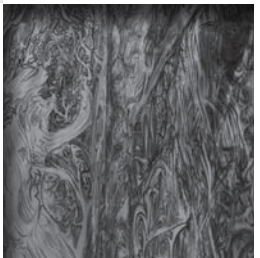

a vér színe megszokható lenne
a szag nem
megtanítottak undorodni tőle
zsinórdisznóvágás
felbontani dicsőség
aztán kipucolnak mindent
hintőporos lepedők
teszik láthatóvá a súrlódásban
össze nem érő testeket
az izzadó mellkas felszívja a
friss bőr szárazságát
pólyált placentazaj
egy kuka fedelének leereszkedése
pelenkaöltés
a lábak között
anyám egy rongybaba
varrják varrják
szűkre ívesre szorosra

ILYENKOR AVOKÁDÓT KELL ENNI

ilyenkor avokádót kell enni
kimagozni és pépessé passzírozni
a fűszereket kerülni kell
csak az étcsokoládé íze olvadhat
nyelvünk alá
tejtermékeket nem szabad fogyasztani
mert a mesterséges hormonok
megzavarják a nem mesterséges hormonokat
amiket lehetőleg nem apasztanak el a
pirulák a koffein nincs jó hatással az erekre
és az amúgy is sok vérvesztést felgyorsítja
a nikotin és a füst ilyenkor még károsabb

ilyenkor lelassul a test és a reakcióidő
nagyon alacsony
a görcsök és fájások logaritmusa
tengermozgás áramlatok
meleg és hidegrázása változik
ilyenkor a hőérzet kikristályosodik
az ideális testtartás magzatpóz
érdemes a lábunk közé szorítani a
hőtartó párnát vagy plüssállatot
de vigyázzunk a szorítással
eltitkolt köldökzsinór-reflexek
szétpumpálják a fájásokat

ilyenkor a test felpuffasztja önmagát
és árvíz önti el lábaink
kiszáradt agyagszoborként próbáljuk
vizes ujjakkal újraformálni
habos idomainkat
a test magától rándul mi pedig vele
ilyenkor állandó a bűntudat mert
nincs időrend és nincsenek pipák
a teendők mellett férfiidők férfikondíciói
ilyenkor vászonszütyőkbe zárva titkoljuk
hogy ilyenkor minden ami körülöttünk van
beillesztheteten mozaikdarab
egy nagyobb mozdulat izomfekvésén.

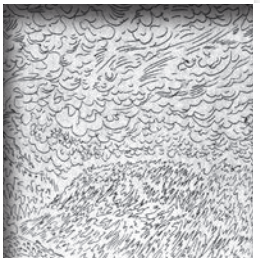

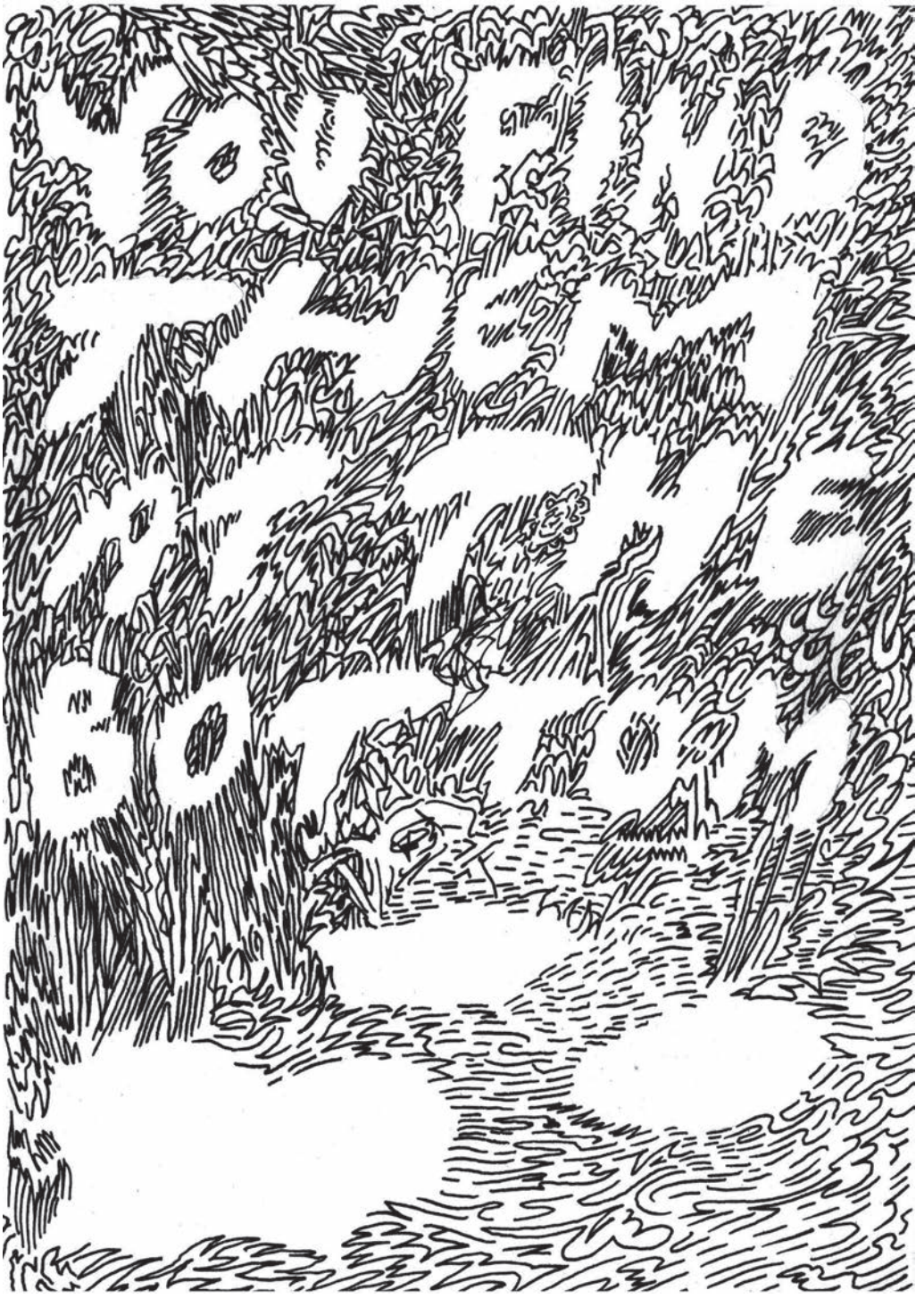

ROCKS N STONES ZIN (2/3), TUS, PAPÍR, 21x15 cm, 2022

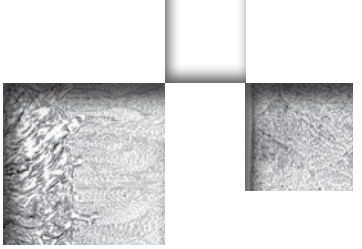

NYERGES GÁBOR ÁDÁM

AMIKOR A VERS ÉPP KIMENT A DIVATBÓL

ORBÁN OTTÓ „KONZERVATÍV" ÖNPOZICIONÁLÁSA *A KOZMIKUS GAVALLÉR* CÍMŰ KÖTETBEN

Orbán Ottó a kilencvenes évtizedben megjelent első kötete, *A kozmikus gavallér* az első azon versgyűjteményei sorában, melyek címeiben sajátos önreprezentációs utalást találunk. Később hasonlóképp megképzett szelfvariánsokra, szimbolikus szereplehetőségek mentén megalkotva felmutatott önképekre utal szintén az 1992-ben megjelent *A keljföljancsi jegyese*, az 1995-ös *Kocsmában méláz a vén kalóz*, illetve az 1999-es *Lakik a házunkban egy költő* is.

A „kozmikus gavallér" szókapcsolattal kijelölt szerepkör egyben költői programkijelölésnek (avagy inkább, mivel radikálisan új elemet nem tartalmaz Orbán Ottó korábbi szemléletéhez képest: átrendező újrahangsúlyozásnak) is tekinthető, ahogy ezt a kötet (jelölten) szerzője által írt fülszövege is az olvasó tudomására hozza. Az Orbán által leírt szerepkör mindkét összetevője afféle példázatos magyarázattal kiegészülve mutatja föl a két kihangsúlyozni kívánt költészetszemléleti összetevő középpontba kerülését. Orbán a gavallérságot afféle (időtlen) konzervativizmusként értelmezi: kiindulópontként azt a közkeletűként beállított vélekedést megjelölve, mely szerint „meg vannak számlálva a költészet napjai",[1] ezzel párhuzamba állítva a szerelem és a jó modor vélt kiveszését a világból. Utóbbi kettőt egyazon szemléletes példában kapcsolja össze: míg a múlt századi udvarlási modor sajátos öltözködést, szóhasználatot („Száz éve még azt mondták: – Kisztihand, Vilma kisasszony, de gyönyörű kegyed!") és viselkedésmintát írt elő prototipikusként, Orbán érvelése szerint ezek a szokások és minták pusztán elavultak, lecserélődtek és megváltoztak, azonban e változások nem jelentik maga a jelenség (szerelem, jó modor, költészet) eltűnését. A példa azért is hangsúlyos, mert Orbán saját alakját egy idejétmúlt, letűnt és a jelen korból kikopott figura, a gavallér pozíciójával azonosítja, magát afféle költészeti gavallérként („Az öreg gavallért figyelem, aki a bálterem sarkában álldogál. Jól szabott ruhát hord, a gomblyukában szegfű helyett egy rím."), tehát *régivágású* költőként minősítve. Ez a kép egybevág Orbán korábbi (és pályája

1 E felfogás (illetve az ezzel rokonjellegű panaszok) kultúrtörténeti perspektívájához ld.: Margócsy István, *Irodalomtörténészi vízió a költészet állapotáról*, Alföld, 2000/2, 22–32.

későbbi részében is rendre, mind erősebb hangsúllyal reprezentált) önpozicionálásával: a *modern*nek vélt irodalmi elképzelésekkel szemben régimódiként, konzervatívként határozva meg nemcsak saját költői működését, hanem (és kiváltképp) egész világlátását és attitűdjét is (ld. pl. a „szilárd, sugárzó mag" képzetköréhez kapcsolódó, elavultként beállított pozíciót, szemben a „minden egész eltörött" filozófiájával).[2] (Szintén fontos árnyaló elem, hogy Orbán, kiegészítve a leírást, magát mint „toprongyos", avagy modern gavallért láttatja, akinek elsősorban viselkedésmódja az, ami gavallérosan régimódi, míg viselete valójában tabusértő, amennyiben éppen a „klasszikus" gavallér megjelenésétől eltérő módon modern és köznapi: „…nincs is zakónk. Ha, mondjuk, egy föliratos trikó van rajtunk…".)

Orbán ars poetikus (programkijelölő) fülszövegében tovább építve a komplex képet, a táncra felkért, vonzó kiszasszony maga a „végtelen" fogalma, a bálterem pedig a mindenséget hivatott jelképezni: „teteje persze a csillagos ég". Így kapcsolja össze Orbán saját pozíciójában a (látszólagos) idejétmúltságot, ironikusan anakronisztikusként beállított attitűdöt azzal, amit (éppen a kozmikus lépték által jelölve) valójában az örök időtlenség szférájával kapcsolatban határoz meg. A kozmikus gavallér figurája, bár a régiség felől nézve tabusértően modernnek, avagy etikettszegőnek tűnik föl, míg a modern (az aktuális jelen) kor perspektívájából pedig meghaladottnak és maradi-régiesnek, igazából ezeken a szempontokon felülemelkedve, egy másik értelmezési tartomány felől nézve tűnik maradéktalanul autentikusnak, a mindkét szempontnál nagyobb léptékű szemlélet, az örök, végtelen időtlenség felől nézve. Orbán

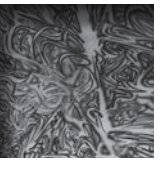

2 Ld.: „Több helyütt és többen (ő maga is) értelmezték már Orbán Ottó »sugárzó, szilárd mag« képzetkörét, mely a saját, preferált identitáskonstrukciót egy mindig csak változásaiban-változataiban, tehát újabb és újabb tapasztalatok és ismeretek által változni mindig képes és akaró, de alapvetéseiben (mint mondjuk: humanizmusa, demokratizmusa) stabil alapokon nyugvó képződményt láttatja. Ehhez a felfogáshoz nagyban hozzájárul az a szemléletmód, mellyel Orbán minduntalan több szempontot kíván egyszerre vizsgálni, a magáét folyton felülírva, alakítva, hozzápróbálva a mindenkori »másikhoz« vagy »másikakhoz«. Nem totális, nihilista relativizálás ez – ezért szavatol a mindezek mélyén »sugárzó, szilárd mag« –, de nem is a reakciós konzervativizmus megingathatatlan stabilitása". Nyerges Gábor Ádám, *Prózai kérdések*, *Orbán Ottó: Összegyűjtött prózai munkái I–II.*, Alföld, 2020/1, 91–92.

értelmezésében ilyen „örök” fogalmak a szerelem és a költészet, melyekhez való viszonyulását ilyetén időtlen komplexitásban kívánja megjeleníteni, miközben az aktuális kor elvárásai felől érvényesített önreflexiója eredményezi azt az ironikus kettősséget, amelynek értelmében alakja egyszerre mutatkozhat nemesnek és nevetségesnek is (ezt az attitűdöt, úgy vélem, hasonlíthatjuk a Don Quijote-figura archetípusához is). Ez a hangsúlykijelölés vagy -eltolás még a korábbiaknál is erőteljesebben dacos, argumentatív alaphangoltsággal ruházza fel Orbán költészetének a kötetben reprezentált, aktuális állapotát, illetve a saját identitás felmutatásának szándékát súrlódások, viták, küzdelmek eredményeképp érvényesíthető aktusként láttatja.

Maga a költői program azonban (Orbán megelőző köteteivel összevetve) a versek konkrét megoldásaiban, hangvételében, stiláris összetevőiben nem mutat igazán látványos elmozdulást. A potenciálisan tabusértőként beállított, „konzervatív” attitűd nem tűnik sem konzervatívabbnak, sem tabusértőbbnek *A kozmikus gavallér*ban, mint az azt megelőző egy-két verseskötetben. Ezek alapján kimondható, hogy Orbán e kötetben reprezentált, nagyívű költői programja elsősorban ezen elgondolások argumentálásában, s nem (aktuális) költészete egészére releváns módon kiható, akár csak kisebb változások összességében figyelhető meg – legalábbis a programot megfogalmazó kötet lapjain.

A kötetkompozíció hangsúlyozott kozmikusságával összhangban a benne foglalt versek földrajzi, történelmi és eszmei távlatai igen széles spektrumot fognak át (igaz, korántsem idegenül a szerző addigi költészetére jellemző távlatosságtól), melyek az orbáni szemlélet metszéspontjában gyakorta az aktuális mindennapok jellemzően magyar valóságával ütköztetve, annak fénytörésében jelennek meg (pl. már a kötetet nyitó versben is: *„a kínzó helyi viszketegség / nomen est omen kis Balassagyar / mat hőstörténete világnagy eszmék*

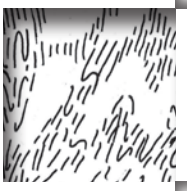

/ noné basszam hát maga is magyar // persze hogy az lobogó hajú tűzvész / parázsló vers a korhamu alatt”).[3] A versek utalási rendszere időben az ókori rekvizítumoktól (Colosseum, „*Mikor Rómában véget ért / a plebejusok száz éves uralma*”)[4] egészen az aktuális jelen idő legfőbb technikai vívmányaiig (csipek, szupertechnika) terjed, térben pedig Magyarország („*a két sávos Mártírok útján, a Moszkva tértől a Bem József utca felé*”, [5] „*a sötét Gellérthegy utcán, a Zöldfa / vendéglő mögött*”)[6] mellett hangsúlyosan szerepelteti (Orbán két pár évvel korábbi utazása ihlette verseket közreadva) Amerikát (*Baleset az Amerikai Egyesült Államokban, a 94-es államközi gyorsforgalmi út Chicago és Milwaukee közötti szakaszán*, *A Theodore Roosevelt parkban*, *Az őszülő kalandor*, *A mennydörgő födém alatt*', *Hó* stb.) és a Távol-Keletet (*Ötvenedik születésnapomon, Tokióban*, *Élet a Ginzán*).

A cím és az azt értelmező fülszöveg kettős vonatkoztatásrendszerében megvagy újraképződő figura, a „divatból kiment”, kiöregedett (s ilyen mivoltában nevetséges) költőé láthatóan egyszerre értelmezhető a korabeli irodalmi és irodalomértelmezési „divatokkal” és a (klasszikus) líra fenntarthatóságával, relevánsan működtethetőségével szemben táplált szkepszissel dacoló karakterként. (Ezekre külön-külön is találunk példákat a kötetben: előbbire az *Előadások a kortárs költészetről* és az *Oszt modern vagy posztmodern?*, utóbbira *A XX. század költői* című verseket.) Ezt a kétirányú viaskodást egyesíti címe (*Most, mikor a vers épp kimegy a divatból*) és az által is jelölt alapszituációja mellett az alábbi szöveghellyel a kötet egyik verse: „*Kiveszőben a mesterség, amit tanultam, öregszem, / szakmailag meg fütyülök arra, hogy mi a divat… / Akárhogy is nézem, nevetséges vagyok*”.[7]

A fentiekben leírt, részleges én-újrapozicionálás, illetve hangsúly-áthelyezés szándéka tekinthető a kötet legfőbb eltérési pontjának az Orbán-művek sorában való közvetlen poétikai előzményeihez képest. Ez abból is látható, hogy összevetésük alapján a viszonylag laza koncepció köré szerveződő *A kozmikus gavallér* tematikailag széles merítéssel dolgozva is inkább hat a megelőző, 1987-ben megjelent *A fényes cáfolat* ikerpárjaként, mint újító darabként. Főbb tematikai gócpontjain össze is kapcsolhatók *A fényes cáfolat* és *A kozmikus gavallér* bizonyos

3 Orbán Ottó, *A kozmikus gavallér*, Orpheusz Könyvek, Budapest, 1990, 5.
4 Uő, *I. m.*, 15.
5 Uő, *I. m.*, 16.
6 Uő, *I. m.*, 17.
7 Uő, *I. m.*, 25.

darabjai. Mindkettő érinti a szerző életében jelentőséggel bíró ötvenedik életév betöltésének kérdését – Orbán egyébként is előszeretettel használta versek kiindulópontjaként vagy apropójaként, sajátos „helyzetjelentésekként" pozicionálva ilyen műveit, jelentősnek talált születésnapjait – s még e versek kötetbeli elhelyezése is párhuzamosságot mutat (*Helyzetjelentés ötven előtt*, illetve *Ötvenedik évére írott verse*). Mindkét kötet érinti az utazás, idegen tájak témaköreit (*A kozmikus gavallér* a fentiekben már részben említett verseivel vö. *A fényes cáfolat*ban: *Északon*, *Az uppsalai székesegyházban*, *Holtszezon egy svéd fürdőhelyen*, *Világcsavargó*, *Újra Indiában*, *A törzsi művészet múzeuma Bhopalban*), a betegség-halálközelségét *(Önnön testéhez*, *Betegség, ősz*, *Betegség, gyógyszerek; élet ötven felé*, illetve *Egy estém otthon*, *A hülye test*, *A betegség hétköznapjai*, *Egy boldog nap*, *Látogatás a 104-es szobában*), felvonultat neves irodalmi elődök és pályatársak előtti lírai főhajtásokat[8] (*K. Dezső*, *Radnóti-emlékérem*, illetve *Kassák-architektúra*, *A beteg Pilinszky*, *Tóth Árpád*, *Merülő Orpheusz*), irodalmi/esztétikai alapon pörlekedő, vitázó verseket (*Az új avantgardhoz*, *Mi hír a költészetről?*, illetve *Most, mikor a vers épp kimegy a di-*

8 Külön párhuzamosságot mutat, hogy jellemzően mindkét kötetben inkább hommage-, mint maszkjellegű versek által. (A *K. Dezső* Kosztolányi stílusához közelített, játékos formai bravúrmutatványa, miközben külső leírás által jeleníti meg tárgyát, az övéhez közelítő verselési megoldásaival ez alól valamelyest kivételt képez.)

vatból, *Előadások a kortárs költészetről*, *Oszt modern vagy posztmodern?*), ahogy a négy köteten végigvonuló *Sárkány-vér*-ciklus darabjai is megtalálhatók mindkét könyvben.

A közvetlen előzményektől való másik lényeges eltérésként regisztrálható a kötetben az időközben lezajlott, történelmi léptékű változások (rendszerváltás, pluralizmus, piacgazdaság) szórványos tematizálása az orbáni verstémák egyikeként. Bár *A kozmikus gavallér*ba foglalt versek többsége 1986–87-ben keletkezett, az 1990-ben megjelent kötetben szerepel pár a könyv közreadásához időben közelebb íródott darab is, köztük olyanok, amelyek a rendszerváltozás időszaka által kijelölt történelmi határhelyzet tapasztalatára adott, többé-kevésbé direkt reflexiókként is értelmezhetők. Ilyen reflexiónak tekintem az 1989-es keltezésű, *A kibontakozásról* című verset, mely a globális piacgazdasághoz csatlakozó, korabeli Magyarország helyzetét tematizálja ironikusan[9] („*Egy a lényeg, bent vagyunk a világpiacon! / Rezet veszünk olcsón, eladjuk drágán, és máris egy / valódi Svájc áll ott, ahol tegnap még bicskáztak a / községi kocsma előtt*”),[10] ahogyan az akár ennek párdarabjaként is felfogható,[11] egy évvel korábbi keltezésű, *A változásokra* című darabot is.

9 Balázs Imre József nagylélegzetű életműkritikájában az ilyen tárgyú Orbán-versek nézőpontja és szemlélete, illetve a „világot látott” (kiváltképp az USA-t is megjárt) utazó tapasztalataival kiegészülő Orbán-identitás között tételez összefüggést: „Utóbb a világ különböző országait bejáró férfi tapasztalatai uralják a verseket – ez a költészeti nyelv önkéntelenül is felidézi az olvasóban a kilencvenes évek Magyarország-konstrukcióit, vagy másképp: fogyasztói társadalom-konstrukcióit”. Balázs Imre József, *Az újraolvasás feltételei. Orbán Ottó:* Összegyűjtött versek, Jelenkor, 2006/2, 234.

10 Orbán Ottó, *I. m.*, 19.

11 A két vers laza összefüggését hangsúlyozza (összecsengő címeik mellett) a kötetkompozícióban való elhelyezésük is: a két mű közvetlenül egymás mellett olvasható.

LÉTFAI ANNA

ANYA & LÁNYA

Anyám naphaladáskor az udvaron adta kezembe a Kétségek könyvét, miközben mosolya olyan volt, mint egy toll, amivel aláhúzhatók az élet szép hazugságai. Bármit csináltunk is együtt, mindig úgy rémlett nekem, hogy a végtelenbe vesznek mozdulatai. Vele biztos voltam abban, hogy az életünk nem lehet nyomorúságos és köznapi győzelmek sora, s hogy mi inkább hasonlítunk olyan elátkozott költőkre, akik közös semmirevalóságuk tudatában görgetik a sorsuk. Életünk valaha már olvasott regénynek tetszett, amit kettőnknek kell nap mint nap színdarabbá alakítani, az elszabadult cselekmény szálait tovább gabalyítva. Gyakran megrezzentünk a legapróbb dolgoktól is, miközben szilárdan álltunk mélységes ingoványunk közepén. Úgy csináltunk kedvenc szörnyeinkről katalógust, hogy közben ártatlan széplelkeknek tűnjünk. Soha nem ment el a kedve csak azért, mert a nagy tájak holnapra maradnak, mi pedig ma élünk. Szerettünk vidékies nyugalommal elveszni a rohanó nagyvárosban, mikor az életet épp csak érintve jártunk, léptünkben a kétségek békéjével.

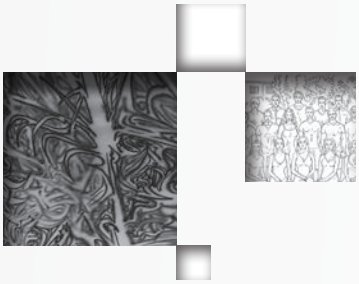

APA & LÁNYA

A mindenség mélyén már nem kószál senki,
mondja apa, szinte csak magának. Ezt gyakran
csinálja, mintha kihangosítaná az elméjét.
Mindketten szeretjük a fölöslegesnek tűnő,
magányos tereket, amelyek arról álmodnak,
hogy egyszer sokszínű nyüzsgés utcái lesznek.
Ha nagy ritkán összenézünk, látjuk egymás szemében,
minden haszontalan, és hogy jól van ez így.
Úttalan utunkon mintha folyton elrontanánk,
hogy merre kell menni, olyan utazókként, akik
figyelmetlenül hallgatják a helyi lakosok tűpontos
magyarázatait. Talán az a baj, hogy unalmasan mondják,
mi meg pont akkor, tegyük fel, arra figyelünk, hogy
mélabús napnyugta lebeg a tétova horizonton.
Kiskorom óta elhiszem apámnak, hogy az életünk nem
más, mint a sors iróniája. Az értelem olykor felizzó
villámfényei hiába hasítanak a vaksötétbe ijesztő
dörgéssel, bár néhány szentély kiég, semmi sem
változik, marad a kilátástalan napokba vesző idő.
Miénk a finom, de erőteljes érzékenység előjoga
a homályra, a mindenség mélyén hallgatunk apámmal.

APA BOY PABLÓT HALLGAT

Apa olyan, mint egy kiöregedett csatár,
aki valamiért nem vonult vissza időben,
és amikor csereként nagy néha játszik,
sorra kihagyja a jobbnál jobb helyzeteket.
Boy Pablót hallgat a képzelet alagsorában,
s amíg egyedül kanalazza a ragacsos csendet,
a napok alaktalan darabkáit lebegni
tanítja a hullámzó látszatok felszínén. Nem várt
színek törnek át kallódó figyelmén, finoman
permetező távoli szökőkúttá szelídül az este.
Egy megírásra váró könyv utolsó lapjaként
várja az emigráns szavakat, azt a kezet, ami
úgy halad a billentyűkön, mint mélabús léptek
a nyugodni térő életek utolsó felszálló füstjében.

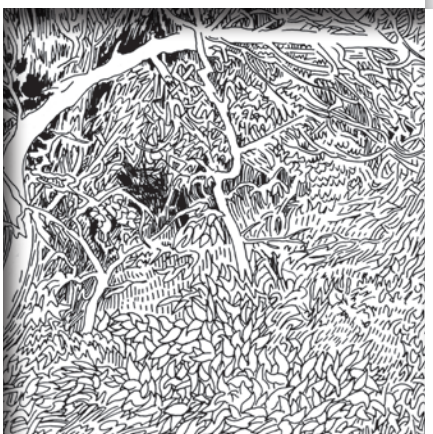

ROCKS N STONES ZIN (3/3), TUS, PAPÍR, 21x15 cm, 2022

NÉMETH BÉRES CSILLA

VÍZÖZÖN FOLYTON

Ül, egész nap alig mozdul,
szőkített, vasalt hajba csomagolt buszta,
de néha valami áthullámzik,
fekete angyalt rajzol,
a fekete angyal nem hagyja élni.

Áll az ajtó előtt. Bent üvölt, csapkod
és röhög az egész horda.
Nincs szeretve: mert tanyasi,
hippi, folyton olvas! Tanulni sem tud
azóta, hogy egyszer áruló volt.

Jár az alsó szinttől a felsőig,
csengetéstől csengetésig,
hátha meglátja. Biztos,
hogy a hangját is odaadná,
csak kinőne miatta már a szárnya.

Beszél, kezében nyitott könyv,
kis nyálcseppek spriccelnek szét
a mohó közlésfolyam partján,
sietve lépnek ki a teréből,
otthon vajon hallgatás van?

Őrködik, és számon tartja,
ki érkezett, ki nincs még itt,
morog, hogy nem csukják az ajtót,
nyolc órakor leslattyog, bezárja,
mert a rend tartja fenn a világot.

Hallgat, mit is mondana ilyen buta,
értelmetlen csacsogásba,
Raszkolnyikovval álmodik,
és Lucien Sorel a példaképe,
régen minden jobb volt,
vagy mégse?

Nyomogatja a zongora billentyűit,
megszólaltat egy
tiszta, egyszerű hangsort,
felfénylik ellőtte a titkos ösvény,
káoszból csalogatva a csendbe.

Feloldja telefonja képernyőjét,
menekülne vissza az otthonába.
Ádám és Éva miatt
az iskola a poklok pokla,
nincs értelme a szenvedésnek,
ki kéne lépni végre!

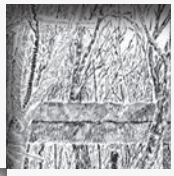

A csengetés hangjára egymásra
nevetnek: kész a lecke
vers a fejben,
a táskában is masszív a rend,
palota a sivatag mélyén,
sötét vizek felett fehér hajó.

Feküdne még, normális, hogy
az asztallap vonzza?
Nem fogja fejét felemelni,
avarba kuckózott sündisznó
most magzatpózban
lelke legrejtettebb zugában.

És pörög a nappal vizén a bárka.
Kint szakad az élet
nagy fekete száját kitátva,
bent indulás, erjedés, elakadás
ciklusainak sorozatában
növekedés van.

KÉT PONT KÖZÖTT

a bejárati ajtó csapódásának hullámai meglötyögtetik
a maradék vizet a hideg fűtőtestekben
bomló levélszövetek síkos foltjai csak az erdő hiányzik.

nem lát be mindenhová háromszáz méter múlva gabalyodik ki
a panelházak kordonjából

keletről agyonzsugorított narancs fényforrás a nap

két rózsaszín felhő pironkodik az üres színpadon
mintha bugyiban állnának fogmosás közben kéretlen közönség
előtt

még mindig hiányzik az ibolyás árok az akácfák sora
és kerítések szabdalta agyagos barna föld

pedig az az út 64 kilométernyire csak az öreg temető felé vinne el

egy kondenzcsík szétválasztotta az égtájakat
a tévedésből felnyitott testen ejtett seb gyorsan beheged

nagy a tolongás térben és időkben
a vízzel töltött lufi szemtanúk nélkül robban

jobb lenne a tegnapi kerékpárnyomot követni a folyó felé
a nyugdíjas jegesmedvék és szomorú szemű emberek útján

délután a hullámok újból megküzdenek a széllel,
a tajtékok japán hegycsúcsok kínai gyártósorról szuvenírnek

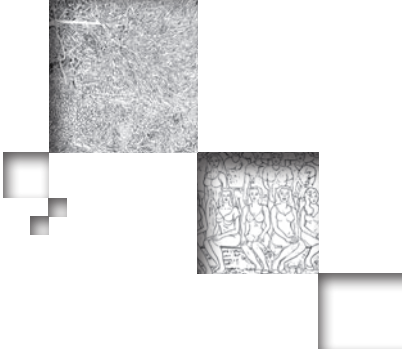

a virágoskertekből folyadékhiányos, fénysokkos növények
érintik meg titokban a kabátod szélét
pedig tegnap sem az voltál, akire várnak

a fűbe taposott átlót választod
gyerekeid szemével ítéled magad

a nedves járdán haladó gumitalpak alól szivárgó levélnyöszörgés
nem jut át a depresszív reggeli kísérőzenék falán

az összetartozás tudata nélkül fáj minden
kondul meg a harang is mintha csak egy szeméttároló
ajtaja csettintett volna a csendbe tévedésből

a figyelem befelé a kinti világ satujában fásultan időz
reklámplakátokon olaj szalonna-darab szőlőfürt-töredék műanyagból

a terepjáró négy óriás lámpája megsokszorozott telihold

egykori iskolatáskás hátad bontakozik ki
az alacsonyan gomolygó ködfolyosóból
tartasz a kóbor kutyáktól és népétől
az ólomból öntött faggyúcsöpögős testű kötélembereknek
idegen nyelven beszélő szürke horda lép elő minden oszlop mögül

nem mondhatod végig a miatyánkot
megérkeztél még ma is

TITOK

mielőtt átgondolom
talpaim legyökereznek
a cementes csempe mór mintájába

szép a geometria
de elveszek benne
akár szemed labirintusában

barátságban hol van a test helye
ösztönök félhomályában zabálna
álom és ébrenlét között

alsóneműs fiókom becsukhatatlan
egy átgondoltabb mozdulatra
összetörnének benne csigaházaim

GUBIS ÉVA

MOST NEM LÁTJA SENKI

Összehajtja a strandruháját, a szandáljára teszi, rá a napszemüveget, kalapot, a kupac tetejére a tiszta fürdőlepedőt, ez fog kelleni elsőnek. Az egész kis csomagot a padra emeli, nehogy ellepjék a hangyák, és megindul a tó felé a lépcsőn. Négy órát beszéltek meg telefonon, addig úszik egyet. Mielőtt belépne a vízbe, visszanéz a ruháira. Mindig büszke rá, milyen szépen tud hajtogatni, a holmija kompakt, négyszögletű csomagba origamizva fekszik a padon. Besétál combtőig a vízbe, és vár.

A lábujjait apró halak szopogatják, elmosolyodik, hagyja. Ugyanígy állt, talán ugyanitt, mikor az anyja a bátyját tanította úszni, és ugyanígy szopogatták a lábujját, de ezek már más halak. Az anyja ráparancsolt, ne mozduljon, itt még leér a lába. Ő rendes lány volt, nem mozdult. Még a lábujjaival sem. A bátyja először úszta át a Sóderost, oda és vissza. Amikor visszaértek, mind nagyon örültek, az apja kilőtte a bátyját, az összekulcsolt tenyerébe kellett állni, visszaszámolni, és utána ellökni magad, repülni. Romra vagy háromra, örök vita. A mély víz felé lőtte ki, pedig arra előtte soha. A bátyja visszaúszott, tovább ünnepeltek. Ő csöndben annak is örült, hogy végre megmozdulhat, rázta az öklét a levegőbe, mint egy szurkoló, a víz alatt kisebb gödröt taposott magának, úgy járt a lába.

Direkt a fürdőszezon elején jött haza, úgy időzítette, hogy vattapamacs hulljon a nyárfáról. És jól számolt – többnyire jól számol –, minden díszlet és kellék úgy várta, ahogy remélte. Nosztalgikus nyári hógömb a strand. A Sóderos. Gyerekkora helyszíne, így szokta mondani, ha barátoknak mesél, vagy a pszichológusnak. Gyerekkorom varázslatos helyszíne. Boldog gyerekkorom volt. Lehajol, először csuklóig engedi kezét a vízbe, aztán könyékhajlatig. Kiegyenesedik, vizet lötyböl a hasára, egy marék vizet a mellkasára emel, nedves kezével végül a tarkóját fogja. Így tanította az anyja, a hajlatokra, az érzékeny területekre, utána könnyebb beleengedni magad. Így nem kapsz szívrohamot. A strandbüfében megszólal a Lambada. Ez már sok, úgy érzi, túlzás, mintha meg lenne rendezve. Ellöki magát a medertől.

Minden harmadik karcsapás után lebukik, víz alatt két tempó, így lemossa a hajára, arcára tapadt nyárfatermést. Nyitva tartja a szemét víz alatt is, nem bír betelni a Sóderos zöldjével. Próbálja felidézni, hogy a Lambada klipjében van-e gyümölcskosár az énekesnő fején. Valamiért úgy rémlik, hogy van. Gyönyörű brazil nő, kreol bőr, gömbölyűség, szikrázó mosoly. Talán mikrofon a kezében, és gyümölcsök, egy egész kompozíció a fején. Gyorsan átér a túlpartra, hitetlenkedve néz vissza. Kétszer ennyi idő volt, eddig

szopogatták a halak a lábujját. Picivel több, a bátyja biztos lassan úszott kezdőként. Akkor is, csalódott. Neki örökkévalóságnak tűnt, hősnek érezte magát, mert az anyja azt mondta. Hős vagy, a karjába vette és megforgatta a vízben. A lába apró örvényeket sodort köréjük.

Ez a hősies mozdulatlanság, ez van. Mikor minden ember – normál ember, nem hős – megmozdítaná a lábujját, nem is akaratlagosan, csak úgy zsigerből, ő olyankor se mozdul. És nemcsak a lábujjával tudja ezt csinálni, hanem a gesztusaival, mimikájával. Rosszallóan szokta figyelni a jelnyelvet beszélőket. Minden hangot, minden jelentést az arcukkal, kezükkel is mutatnak. Érti, persze, erre van szükség, hogy kommunikálni tudjanak, na de ennyire ordenáré módon. Ő inkább kontaktus nélkül maradna, minthogy ezt vállalja. Erre a pszichológusa mosolyogva ingatta a fejét, de nem érdekli, nem tud nem erényként tekinteni a mozdulatlanságára.

Most nem látja senki, kipróbálja a víz alatt. Széttárja lábujjait, mint a pedikűrösnél, mikor beakasztja lábujjközeibe a négyágú, rózsaszín párnácskát. Először bedugja őket a sóderbe, itt a túlparton finom szemcsés, inkább már homokot markol a talpával. Aztán egymástól függetlenül próbálja mozgatni őket, csak a nagylábujját lehet külön, a többi együtt mozog. Nem felszabadító. Próbál eggyel vadabbat, a Lambada lépéseit járja, kezével is köröz a víz alatt, szinkronban a csípőjével, a klipben úgy csinálták, a kisfiú meg a kislány. Hatévesen úgy táncoltak, mint a versenytáncosok. Neki is volt lambadaszoknyája. Látja maga előtt a lányokat az oviban, ahogy pörögnek, de nem tudja felidézni, egyszerűen nem emlékszik, hogy ő forgott-e. Úgy dönt, forgott. Úgy dönt, volt gyümölcs az énekesnő fején. Egy pillanatra benne van a mozdulat, hogy kipróbálja, perdül egyet, de aztán mégsem. Az már sok lenne. Így is barnára kavarta maga körül a Sóderos vizét a tánclépésekkel.

Visszafelé nem bukik a víz alá, így lassabb, szeretné, hogy tovább tartson a hossz. Annál nagyobb hős volt. A bójánál a hátára dől, lehunyja szemét, nagy levegőt vesz. Még mindig a Lambada szól, ez feldühíti, nem bírja egyenletesen tartani a légzését, muszáj kézzel-lábbal rúgnia a vizet, hogy ne merüljön el. Ebből nem lesz lebegés. Kifelé indul, a bója után három karcsapással már leér a lába.

A hosszú betonlépcsőn az apja jön szembe. Ő is korábban ért ide. Ugyanaz az úszónadrág, mint a családi fényképeken, a mellszőrzete ősz. Zavartan mosolyog, egy lány tűnik elő a háta mögül. Bemutatom a barátnőmet, Zsuzsikát. Zsuzsika szép. Önkéntelenül dobja ki a tudata a korkülönbséget, pillanatok alatt, ahogy a kasszagép csönget – huszonöt. Nagyjából huszonöt évvel lehet fiatalabb az apjánál. Még ő is idősebb Zsuzsikánál, ez is átfut az agyán, mint villámlás után a dörgés. Kezet fognak. Szia. Bemutatkozik, csak a keresztnevét mondja ő is. A lány mosolyog, vakító mosoly, mint az énekesnőnek, csak gyümölcskosár nincs a fején. Biztos szépen táncolná a Lambadát, biztos pörögne körülötte a szoknya, olyan lánynak tűnik. A törülközője felé mutat a padon – a csomag láttán kicsit lenyugszik –, és vizet csavar a hajából. Ezzel, úgy érzi, indulhat tovább. Fel a lépcsőn, amit annyiszor megmászott már. Simít az arcán, csak pár szál nyárfatermés ragadt a szemöldökébe és a bajuszpihéi közé, megnyugszik, nem lehetett vészes. A mosolyt is érzi még az arcán, azon is végigsimít, nem mozdult el, minden rendben.

JUHÁSZ TIBOR

BEHÚZÁS

MENETTÉRTI

Miskolcot és zártkertes külterületét, a lyukóvölgyi szegregátumot, a 16-os számú autóbuszjárat köti össze. A város egyik közlekedési csomópontjából, az Újgyőri főtérről indul. Az egyre meredekebben emelkedő Lyukóbányai úton felmegy egészen a hajdani bányaigazgatóságig. Ott megfordul, hogy visszafelé újra keresztülvágjon a völgyön.

Szabad- és munkaszüneti napokon ezt a vonalat óránként egyszer járja be, de munkanapokon gyakrabban útra kel. A szegregátumban, amelyben körülbelül két-háromezren élnek, nagy szükség van rá – nincs bolt, és egyetlen szolgáltatás sem érhető el a közelben. Ennek ellenére a menetrend nem az itt élőkhöz, hanem a városban lévő intézményekhez igazodik. Kora reggel, valamint késő délután az iskolák és a munkahelyek miatt viszonylag sűrűbbek a járatok, viszont az összeköttetés kilenc és tizenkettő között óránként csak egy alkalommal biztosított. Akik elkésnek, esetleg bérlet vagy vonaljegy hiányában nem léphetnek fel az utastérbe, a következő busz érkezéséig akár egy órányi várakozással is számolhatnak.

A lent maradók leginkább a megállókban időznek, mobiljukba bújnak, néznek maguk elé. Ilyenkor jellemzően csak azok fordulnak vissza, akik a Lyukóbányai út közelében laknak. Mert az erdő, amely az aszfaltsáv két oldalán húzódik, még kilométerekkel beljebb is lakott tákolmányokat rejt, és ezekbe hazatérni is csak sáros, elhanyagolt utakon lehetséges. Eső vagy tél idején például a helyváltoztatás irdatlan erőfeszítéseket követel, ami leginkább a kisgyermekes családok, a betegek és az idősek napjait teszi embertelenné. A padok szinte mindenhonnan hiányoznak, a fárasztó gyaloglás után nincs mód megpihenni.

Azoknak sincs nyugodalma, akik bejutnak reggel a városba, és aránylag gyorsan végeznek a dolgaikkal. A szükség, hogy tüzelőt szerezzenek, a megállókhoz közeli részek lakóitól is napi több órát vesz el. Az összetákolt falak nem tartják a meleget, bár a rossz kályhák a tűzveszély miatt egyébként is állandó felügyeletet igényelnek. Ezért sokan próbálnak meg otthon maradni, de a hiányzó közművek miatt előbb-utóbb mindenki nekiveselkedik. Gyűjtik ugyan hordókba, vedrekbe a csapadékot, de több vízre van szükség. És aztán megint, majd ismét ez a kálvária.

Gyalog csak a szegregátum elejéből egyszerű az Újgyőri főtérre jutni. Noha az életkörülmények itt sem sokkal jobbak, de innen a távolság leküzdése mindössze húsz-huszonöt percnyi sétába kerül. Az erre lakók talán ezért hagyatkoznak kevesebbszer a sofőrök jóindulatára. Sietős lépteik vannak. De mintha éreznék, hogy a lendület nem lesz elég a bejutáshoz. Előreszegezett homlokkal érnek a városhatárra.

Most január van. És én csak nézem, ahogy a pára kicsapódik a leheletükből.

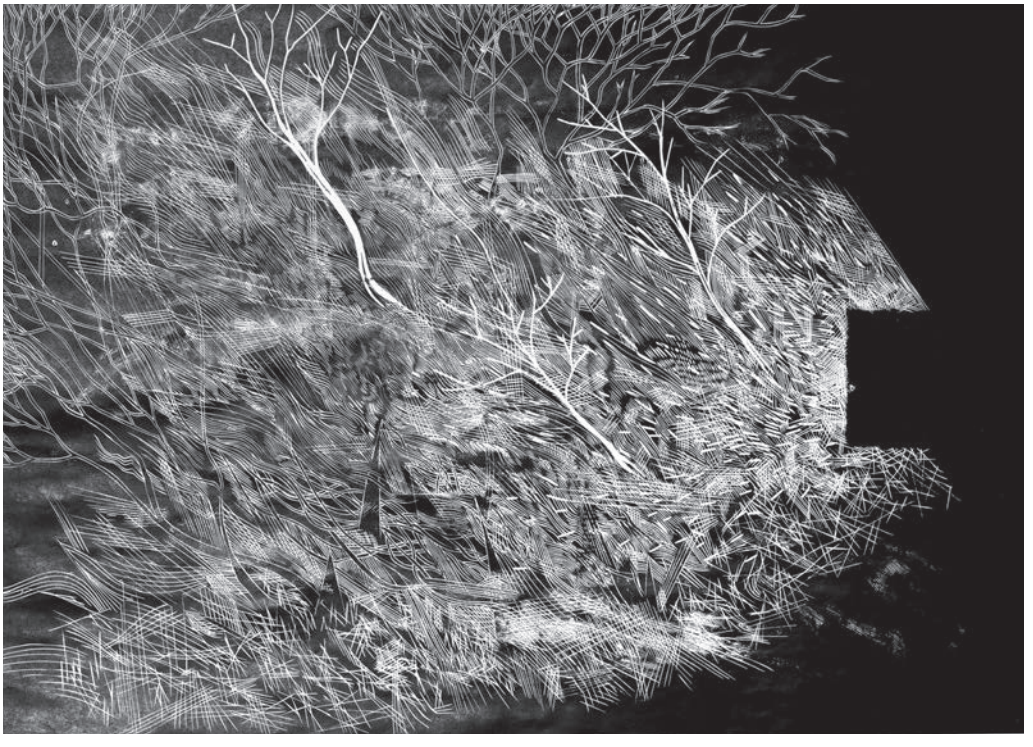

AZ AJTÓ MÖGÖTT, MAGASNYOMÁS, METSZET MŰANYAGBA, 70x50 cm, 2021

SZERZŐINK

AYHAN GÖKHAN (1986, BUDAPEST) KÖLTŐ, SZERKESZTŐ ▮ **BALOGH ENDRE** (1971, PAKS) ÍRÓ, SZERKESZTŐ ▮ **BOGYÓ NOÉMI** (1970, LOSONC) ÍRÓ ▮ **CSUTAK GABI** (1977, SZATMÁRNÉMETI) ÍRÓ, MŰFORDÍTÓ ▮ **FORGÁCS MIKLÓS** (1973, LÉVA) KÖLTŐ, DRAMATURG ▮ **FUGAS, KLAUDIA** (1996, NOWY SĄCZ) EGYETEMI HALLGATÓ, VARSÓI EGYETEM, MAGYAR TANSZÉK ▮ **GUBIS ÉVA** (1988, IPOLYSÁG) ÍRÓ ▮ **GUŽÁK KLAUDIA** (1989, RIMASZOMBAT) KÖLTŐ, ÍRÓ, KÉPZŐMŰVÉSZ ▮ **JUHÁSZ TIBOR** (1992, SALGÓTARJÁN) ÍRÓ, KÖLTŐ, SZERKESZTŐ ▮ **LÉTFAI ANNA** (2001, BUDAPEST) KÖLTŐ ▮ **MARTZY RÉKA** (1997, BUDAPEST) KÖLTŐ, SZERKESZTŐ, TANÁR ▮ **NÉMETH BÉRES CSILLA** (1972, ZSELÍZ) ÍRÓ, TANÁR ▮ **NYERGES GÁBOR ÁDÁM** (1989, BUDAPEST) ÍRÓ, KÖLTŐ, SZERKESZTŐ ▮ **PETNEKI NOÉMI** (1978, BUDAPEST) FORDÍTÓ ▮ **SIROKAI MÁTYÁS** (1982, TAPOLCA) KÖLTŐ, ZENÉSZ ▮ **TATÁR SÁNDOR** (1962, BUDAPEST) KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ, KÖNYVTÁROS ▮ **TÉLFFY ÁRMIN** (1996) KÖLTŐ, IRODALOMKRITIKUS ▮ **VERES ERIKA** (1986, ÉRSEKÚJVÁR) KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

DUNASZERDAHELY – MOLNÁR-KÖNYV (GALÁNTAI ÚT [HYPERNOVA])
KOMÁROM – DIDEROT KÖNYVESBOLT (LÚDPIAC TÉR 4810. / TRŽNÉ NÁMESTIE 4810.)
ÉRSEKÚJVÁR – KULTÚRA KÖNYVESBOLT (MIHÁLY BÁSTYA 4. / MICHALSKÁ BAŠTA 4.)
GALÁNTA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ UTCA 918/2. / HLAVNÁ 918/2. [UNIVERZÁL])
KIRÁLYHELMEC – GERENYI KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 49. / HLAVNÁ 49.)
NAGYKAPOS – MAGYAR KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 21. / HLAVNÁ 21.)
NYITRA – MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK – KÖZÉP-EURÓPAI TANULMÁNYOK KARA. KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM (DRÁŽOVSKÁ 4.)
POZSONY – „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET", MADACH.ASIST@GMAIL.COM
SOMORJA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ ÚT 62. / HLAVNÁ 62. [VÚB MELLETT])
TORNALJA – TOMPA MIHÁLY KÖNYVESBOLT (BÉKE UTCA 17. / MIEROVÁ 17.)

MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST – ÍRÓK BOLTJA (ANDRÁSSY ÚT 45., 1061)

9 771336 508003 01